

Nationaal Vrijheidsonderzoek 2024



Benjamin Feher (Centerdata)
Marije Oudejans (Centerdata)
Joukje Swinkels (VU Amsterdam)
Sophie van den Bergh (Nationaal Comité 4 en 5 mei)
Matthijs Kuipers (Nationaal Comité 4 en 5 mei)
Sander Mensink (Nationaal Comité 4 en 5 mei)
Fotografie : Ben Houdijk, Martijn Beekman, Anne Reitsma

LEESWIJZER

Dit rapport van het Nationaal Vrijheidsonderzoek 2024 start op de volgende pagina met een samenvatting van de belangrijkste resultaten. De vragenlijst voor dit onderzoek is afgenomen in februari 2024 en gaat over de Nationale Herdenking en Bevrijdingsdag 2023.

In de eerste twee hoofdstukken worden de manieren beschreven waarop de Nationale Herdenking en Bevrijdingsdag vorig jaar zijn beleefd. Ieder jaar stellen we de vraag: hoe belangrijk vindt men de Nationale Herdenking en Bevrijdingsdag en op welke manier heeft men aandacht besteed aan deze dagen? Waar mogelijk worden resultaten vergeleken met die van de vorige metingen.

Naast de vaste vragen over de Nationale Herdenking op 4 mei en Bevrijdingsdag op 5 mei worden elk jaar wisselende thema's belicht in het Nationaal Vrijheidsonderzoek. Dit jaar zijn we extra ingegaan op het thema 'Beleving van vrijheid'. De bevindingen met betrekking tot dit onderwerp staan beschreven in het derde deel.

In het vierde hoofdstuk wordt stilgestaan bij het Nationaal Comité 4 en 5 mei: de taken die het uitvoert en het motto dat de organisatie uitdraagt.

In het vijfde hoofdstuk worden de verschillen tussen groepen (leeftijd en herkomst) beschreven aan de hand van een selectie van de vragen uit het onderzoek van 2024. Tot slot is er een onderzoeksverantwoording opgenomen met daarin een overzicht van de respons en steekproefsamenstelling. Hierin staan meer details over de samenstelling van de groepen op het gebied van onder andere opleiding, leeftijd en herkomst.

INLEIDING

Ieder jaar voert het Nationaal Comité 4 en 5 mei een onderzoek uit naar het draagvlak voor de Nationale Herdenking en Bevrijdingsdag onder de Nederlandse bevolking. Na de coronajaren 2020 en 2021 wordt de Nationale Herdenking sinds 2022 weer in de oorspronkelijke vorm georganiseerd: met en voor het Nederlandse publiek, op de Dam. Bevrijdingsdag wordt sinds 2022 weer gevierd met onder andere de Bevrijdingsfestivals en het traditionele 5 mei-concert op de Amstel in Amsterdam. Voor het onderzoek van 2024 is voor het eerst onderzocht wat men van het memorandum (de tekst waarin is geformuleerd wie we herdenken op 4 mei) vindt en of de aanpassing die in 2022 is gedaan aanspreekt. Verder wordt er dit jaar dieper ingegaan op de Bevrijdingsfestivals. Ook is voor het eerst gevraagd hoe belangrijk men de verschillende taken van het Nationaal Comité vindt.

Net als in 2022 en 2020 is dit jaar het thema 'Beleving van vrijheid' uitgelicht. We hebben onder andere gevraagd welke aspecten te maken hebben met vrijheid, welke aspecten rondom vrijheid men belangrijk vindt voor zichzelf en het land, en of men zich wel eens actief heeft ingezet voor de eigen vrijheid of die van anderen.

DRAAGVLAK 4 EN 5 MEI

Een grote meerderheid van de ondervraagden vindt de Nationale Herdenking (heel) belangrijk (83%). Dit geldt ook voor Bevrijdingsdag, al is dit aandeel net iets minder groot (75%). Ten opzichte van 2023 zien we een hele lichte daling in het aandeel dat de Nationale Herdenking *heel belangrijk* vindt (van 46% naar 41%). Men heeft op verschillende manieren stilgestaan bij de Nationale Herdenking. Op 4 mei heeft een zeer grote groep twee minuten stilte in acht genomen (84%) en de Nationale Herdenking gevolgd op radio, tv of online (68%). De belangrijkste redenen hiervoor zijn dat men wil stilstaan bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en bij de vrijheid die we nu ervaren (94%). Verder staat men stil bij de Herdenking uit dankbaarheid voor de mensen die voor de vrijheid van de Nederlanders hebben gevochten (92%) en omdat de Tweede Wereldoorlog een belangrijk deel is van ons verleden (92%). Ook vindt men het erg belangrijk dat de Tweede Wereldoorlog niet wordt vergeten (92%). De belangrijkste reden waarom sommige mensen *niet* stilstaan bij de Nationale Herdenking op 4 mei (11% van de ondervraagden), is dat men vindt dat de activiteiten en rituelen op deze dag niet aanspreken (64%). Dit jaar hebben we voor het eerst de stelling voorgelegd: *Om te kunnen herdenken is basiskennis over de Holocaust en de Tweede Wereldoorlog noodzakelijk*. Hier is 68% van de ondervraagden het mee eens. Dit duidt nogmaals op het belang van één van de taken van het Nationaal Comité: namelijk het aanbieden van educatief materiaal over deze thema's.

SAMENVATTING

Op 5 mei heeft de meerderheid van de respondenten niet een specifieke activiteit ondernomen, maar wel stilgestaan bij Bevrijdingsdag (55%). Verder heeft een aanzienlijke groep Bevrijdingsdag op radio, tv of online gevolgd (41%) of er met anderen over gesproken (38%). De belangrijkste redenen om stil te staan bij Bevrijdingsdag zijn vaak dezelfde als die bij de Nationale Herdenking: deze hebben onder andere te maken met het belang dat men hecht aan vrijheid (93%) en dat het een belangrijk deel van het verleden van Nederland betreft (93%). Daarnaast is de meest genoemde reden waarom men *niet* stilstaat bij Bevrijdingsdag dezelfde als voor 4 mei; namelijk dat de rituelen en activiteiten die op deze dag worden georganiseerd niet aanspreken (57%). Een ruime meerderheid van twee derde van de deelnemers vindt dat Bevrijdingsdag voor iedereen een jaarlijkse vrije dag moet worden (65%). Dit is een iets kleiner deel van de respondenten dan vorig jaar (2023: 70%).

MEMORANDUM

Aan het memorandum, de tekst waarin staat wie herdacht wordt op 4 mei, is in 2022 een verwijzing toegevoegd naar de koloniale oorlog in Indonesië. In het huidige onderzoek is voor het eerst gevraagd wat men van het memorandum in het geheel vindt, en wat men van de toevoeging vindt. Twee derde van de respondenten vindt het memorandum aanspreken, een derde vindt dat niet. Meer dan de helft vindt de toevoeging van het deel over de koloniale oorlog aanspreken (55%). Respondenten die het memorandum (30%) of de nieuwe toevoeging (44%) niet vinden aanspreken hebben hierover uiteenlopende meningen. Aan de ene kant zijn er mensen die vinden dat alle oorlogen moeten terugkomen in het memorandum, aan de andere kant vindt men dat het memorandum uitsluitend op de Tweede Wereldoorlog zou moeten slaan.

ACTIVITEITEN BEVRIJDINGSDAG

Als mensen op 5 mei iets met Bevrijdingsdag hebben gedaan, hebben ze voornamelijk de activiteiten en feestelijkheden via radio, tv of online gevolgd (41%), er met anderen over gesproken (38%) of de Nederlandse vlag uitgehangen (33%). Dit jaar is voor het eerst gemeten hoeveel mensen hebben deelgenomen aan een Vrijheidsmaaltijd: dit was 2%. Het is mogelijk dat de Vrijheidsmaaltijden de komende jaren meer bekendheid krijgen (nu is 19% niet bekend met de Vrijheidsmaaltijd) en het aantal deelnemers daardoor zal groeien. Verder is 9% vorig jaar op 5 mei naar een Bevrijdingsfestival geweest. Dit jaar is het onderzoek ingegaan op verschillende aspecten van de Bevrijdingsfestivals. Meer dan de helft van de respondenten (56%) geeft aan het ontsteken van het Vrijheidsvuur op de festivals (zeer) belangrijk te vinden. Ook het feit dat de festivals gratis toegankelijk zijn wordt als belangrijk ervaren door 53% van de deelnemers.

Het aanbieden van een educatief en inhoudelijk programma over vrijheid, democratie en mensenrechten wordt door meer dan de helft van de respondenten (52%) als belangrijk beschouwd. Ook is gevraagd hoe belangrijk men een aantal andere zaken op 5 mei vindt. De ontmoetingsprogramma's met onder andere veteranen en statushouders (46%), dat de festivals door de overheid worden gefinancierd (41%), en de inzet van de Ambassadeurs van de Vrijheid (37%) worden door minder dan de helft van de respondenten van belang geacht.

BELEVING VAN VRIJHEID

De vrijheid van meningsuiting is voor de meeste deelnemers van dit onderzoek één van de belangrijke rechten uit de Nederlandse Grondwet (55%). Vergeleken met 2022 (de laatste keer dat deze vraag is voorgelegd) zien we één recht dat dit jaar vaker gekozen wordt door de deelnemers dan toen: dat is het recht op bescherming van de woning (stijging van 16% naar 21%).

Net als in 2022 en 2020 zijn elf zaken rondom het thema 'Beleving van vrijheid' voorgelegd, en is gevraagd in hoeverre men dit van belang vindt voor Nederland en voor het eigen leven. De meeste van deze zaken (*vrijheid om de eigen partner te kiezen, vrijheid van meningsuiting, vrije verkiezingen, onafhankelijke rechters, vrije studiekeuze, verbod op discriminatie, en onafhankelijke journalistiek en media*) worden door 80% of een groter deel van belang geacht. Zowel voor Nederland als voor het eigen leven. *Vrijheid van religie* vindt men belangrijker voor het land (80%) dan voor zichzelf (70%). Dit geldt ook voor de *vrijheid om te demonstreren* (76% belangrijk voor Nederland, 65% belangrijk voor zichzelf), de *Nationale Ombudsman* (70% voor Nederland, 58% voor zichzelf) en de *uitzending van Nederlandse militairen* (55% voor Nederland, 40% voor zichzelf).

Ten opzichte van vorig jaar zien we een toename in het aantal mensen dat zich de afgelopen 12 maanden gekwetst of beledigd heeft gevoeld vanwege diens achtergrond (van 9% naar 13%). Ook het aantal mensen dat zich buitengesloten voelde vanwege diens achtergrond is gestegen (van 7% naar 10%).

Het aandeel mensen dat zegt dat hun gevoel van vrijheid de afgelopen vijf jaar is toegenomen is gedaald ten opzichte van vorig jaar (van 20% naar 13%). Ruim twee derde van de respondenten denkt dat men gaat vergeten hoe belangrijk vrijheid is (67%). Sinds de eerste meting in 2020 (61%) zien we hierin een gestaag stijgende trend. Ten opzichte van de laatste meting in 2022 zeggen meer mensen dat rekening houden met anderen niet ten koste mag gaan van je eigen vrijheid (van 47% naar 50%).

SAMENVATTING

In vergelijking met 2022 zien we een aantal verschuivingen in de onderwerpen die wereldwijd spelen en waar men zich het meeste zorgen om maakt. De zorgen om *terrorisme* (van 24% naar 27%), *nepnieuws* (van 15% naar 18%) en *populisme* (van 13% naar 15%) zijn toegenomen. Maar vooral bij de thema's *oorlog* (van 38% naar 56%) en *migratie* (van 15% naar 26%) zien we forse toenames. Aan de andere kant zien we een daling in het aantal mensen dat zich zorgen maakt om *klimaatverandering* (van 43% naar 37%), *milieuvervuiling* (van 20% naar 15%), *schendingen van mensenrechten* (van 18% naar 13%), *energievoorziening* (van 16% naar 12%), *besmettelijke ziektes* (van 27% naar 12%) en *honger* (van 9% naar 6%). Daarbij neemt klimaatverandering nog wel de tweede plaats in (37%, na oorlog met 56%) in de lijst van meest zorgwekkende thema's.

VERSCHILLEN NAAR HERKOMST EN LEEFTIJD

We zien over het algemeen dat mensen met een Turkse of Marokkaanse herkomst de Nationale Herdenking (43%) en Bevrijdingsdag (35%) minder vinden aanspreken dan mensen zonder migratieachtergrond, of mensen met een andere niet-Nederlandse herkomst (Herdenking: 83%; Bevrijdingsdag: 73%). Daarnaast zien we dat ouderen (65-plussers) meer waarde hechten aan de Herdenking (91%) en Bevrijdingsdag (81%) dan jongeren (Herdenking: 71%; Bevrijdingsdag: 60%).

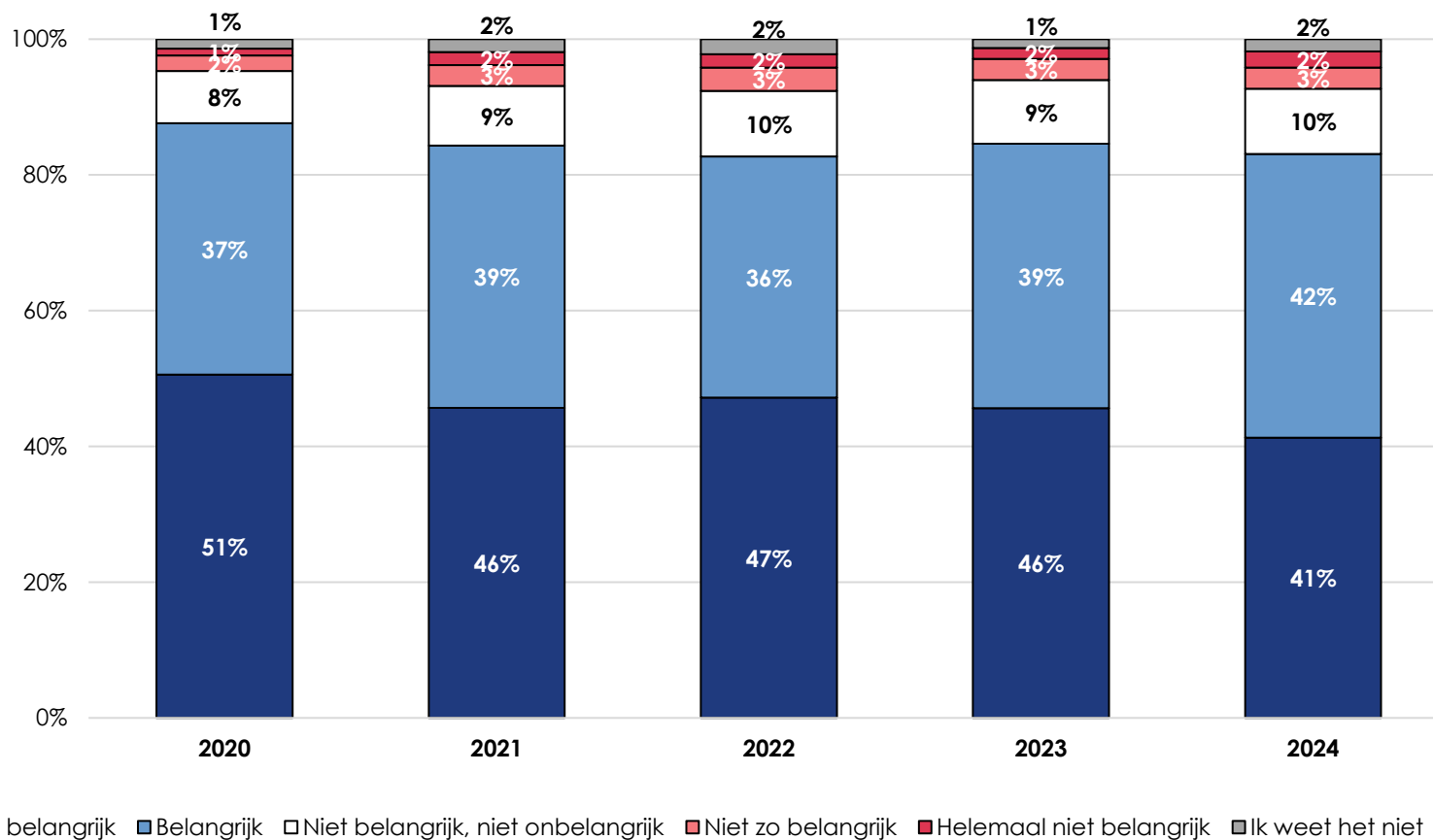
Jongeren ervaren op allerlei gebieden minder vrijheid dan ouderen. De helft van de 65-plussers (49%) ervaart voldoende *vrijheid van meningsuiting* in diens eigen leven, tegenover slechts een derde van de 16-24 jarigen (33%). We zien dezelfde resultaten als we kijken naar de *mate waarin je jezelf mag zijn*: 33% van de 16-24 jarigen vindt dat ze voldoende zichzelf kunnen zijn tegenover 48% van de 65-plussers. Ook wanneer het gaat om *de afwezigheid van oorlog en aanslagen* (jong: 27%; oud: 35%), *de afwezigheid van discriminatie* (jong: 22%; oud: 34%), *mogen doen wat je wilt* (jong: 31%; oud: 37%), *mogen gaan en staan waar je wilt* (jong: 34%; oud: 49%), *financiële onafhankelijkheid* (jong: 16%; oud: 41%), *geluk en tevredenheid* (jong: 27%; oud: 48%), *democratie, stemrecht en gelijke rechten* (jong: 27%; oud: 52%), en *tolerantie* (jong: 25%; oud: 33%) is zichtbaar dat jongeren dit minder ervaren dan 65-plussers.

Mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond (36%) en mensen met een andere niet-westerse achtergrond (33%) ervaren minder vaak *vrijheid van religie* in hun eigen leven dan mensen zonder migratieachtergrond (47%). Verder zien we dat de *afwezigheid van discriminatie* minder wordt ervaren door mensen met een Surinaamse of Antilliaanse herkomst (20%) en mensen met een andere niet-westerse herkomst (10%) dan mensen zonder migratieachtergrond (32%). Mensen met een andere niet-westerse achtergrond zijn over het algemeen ook minder *gelukkig en tevreden* (24%) dan mensen zonder migratieachtergrond (42%).

Nationale Herdenking 4 mei



Hoe belangrijk vindt u de jaarlijkse Nationale Herdenking op 4 mei?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

BELANG VAN DE NATIONALE HERDENKING

Een ruime meerderheid van de ondervraagden vindt de Nationale Herdenking op 4 mei (heel) belangrijk (83%). Een kleine groep (5%) geeft aan de Nationale Herdenking (helemaal) niet belangrijk te vinden. Aan deze mensen is gevraagd dit toe te lichten. Een aantal van deze toelichtingen staat hieronder afgebeeld. De redenen lopen uiteen, zo ervaren sommigen het persoonlijk belang niet of vinden ze de Tweede Wereldoorlog te lang geleden. Anderen vinden het hypocriet om oorlogen te herdenken terwijl er nog steeds oorlogen gaande zijn. Weer anderen vinden dat men niet op één moment moet herdenken, maar dat het beter is om dit het gehele jaar door te doen.

Waarom vindt u de jaarlijkse Nationale Herdenking op 4 mei niet (zo) belangrijk?

"Er zijn meer oorlogen waar we ons nu mee bezig moeten houden."

"Het is te lang geleden om te blijven herdenken."

"Ik heb de oorlog niet mee gemaakt en het is al weer 79 jaar geleden. Er is al weer zoveel oorlog om ons heen en dat zal altijd wel zo blijven of nog erger worden."

"Er zijn belangrijkere actuele issues."

"Ik heb er niet veel mee te maken, ondanks dat het wel een tragische gebeurtenis is."

BRON: SELECTIE VAN RESPONDENTEN DIE DE NATIONALE HERDENKING NIET BELANGRIJK VINDEN

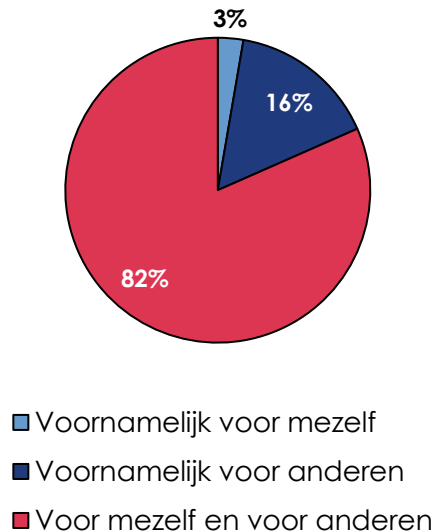
VERGELIJKING 2020 - 2024

Tussen 2020 en 2021 zien we een afname in het belang dat mensen hechten aan de Nationale Herdenking. Deze afname zit voornamelijk in het aandeel dat de Herdenking *heel belangrijk* vindt (van 51% naar 46%). Vanaf 2021 lijkt het aandeel dat de Nationale Herdenking in zekere mate belangrijk vindt te stabiliseren en tussen de 83% en 85% te schommelen. Het verschil tussen dit jaar en 2023 is wel significant: we zien hier een daling in het aandeel dat de Herdenking *heel belangrijk* vindt (van 46% naar 41%).

NATIONALE HERDENKING 4 MEI

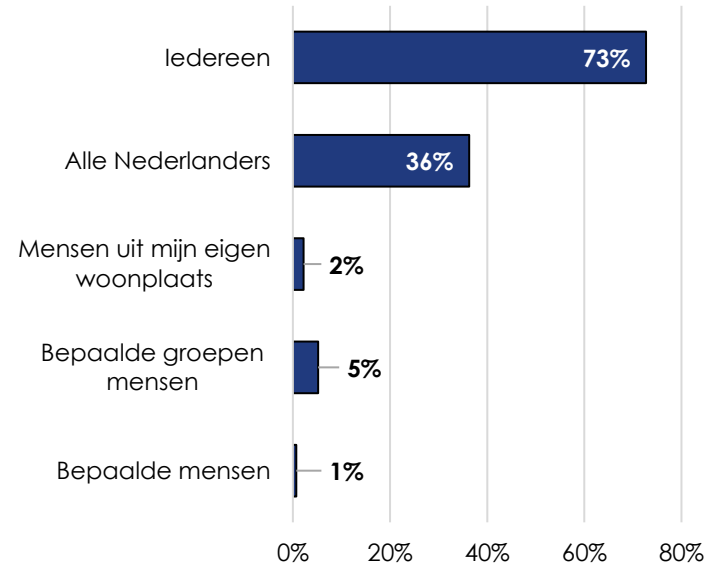
Aan de mensen die aangaven de Nationale Herdenking (heel) belangrijk te vinden, is gevraagd voor wie zij de Nationale Herdenking belangrijk vinden. De meerderheid (82%) geeft aan de Nationale Herdenking voor zowel zichzelf als anderen belangrijk te vinden. Een kleinere groep van 16% vindt de Herdenking voornamelijk belangrijk voor anderen. 3% geeft aan de Herdenking voornamelijk voor zichzelf belangrijk te vinden. Ten opzichte van vorig jaar zijn hierin geen significante veranderingen te zien. De meeste mensen verstaan onder 'anderen' iedereen (73%) en/of alle Nederlanders (34%).

Vindt u de jaarlijkse Nationale Herdenking op 4 mei vooral belangrijk voor uzelf, vooral voor anderen, of voor uzelf én voor anderen?



BRON: ALLE RESPONDENTEN DIE DE NATIONALE HERDENKING (HEEL) BELANGRIJK VINDEN¹

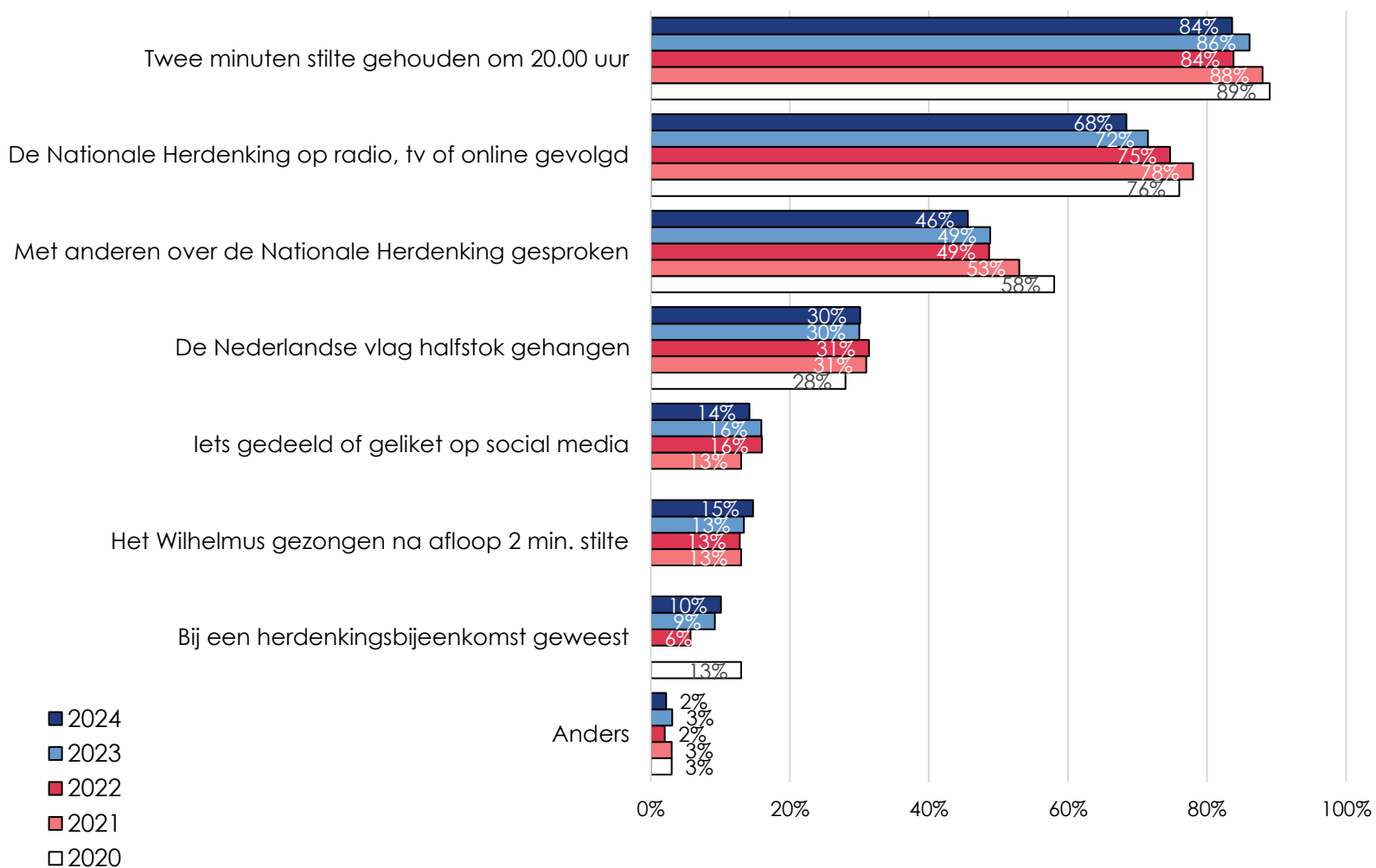
Voor welke anderen vindt u de jaarlijkse Nationale Herdenking belangrijk?



BRON: ALLE RESPONDENTEN DIE DE NATIONALE HERDENKING BELANGRIJK VINDEN VOOR EEN ANDER, OF ZICHZELF ÉN ANDEREN

¹ Vanwege afronding tellen de percentages op tot 101%.

Hoe heeft u vorig jaar stilgestaan bij de Nationale Herdenking?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Participatie Nationale Herdenking 4 mei

De Nationale Herdenking op 4 mei 2023 startte traditiegetrouw met de bijeenkomst in De Nieuwe Kerk in Amsterdam. Daarna legden Koning Willem-Alexander en koningin Máxima de eerste krans bij het Nationaal Monument op de Dam. Het thema voor de herdenkingen en vieringen van dat jaar was 'Leven met oorlog', om zo aandacht te vragen voor de impact die oorlog heeft op personen, families en de samenleving in zijn geheel.

Circa 89% van de ondervraagden heeft vorig jaar op de één of andere manier stilgestaan bij de Nationale Herdenking (2023: 91%, 2022: 90%). Veruit de meeste mensen hielden in ieder geval twee minuten stilte op 4 mei om 20.00 uur 's avonds (84%).

Vergelijking 2020 - 2024

Als er gekeken wordt naar specifieke activiteiten en het aandeel mensen dat hieraan mee heeft gedaan is er in vergelijking met de meting van 2023 één significant verschil. Het aandeel mensen dat *met anderen over de Nationale Herdenking heeft gesproken* is iets afgenomen: van 49% in 2023 naar 46% in 2024. Na 2020 (58%) zagen we hierin een afname tot 53% in 2021: een jaar waarin vanwege de coronapandemie het contact met anderen beperkt was. Het oude niveau van 2020 is daarna niet meer bereikt. Ook bij het volgen van de Nationale Herdenking via verschillende media (radio, tv, online) zien we vanaf 2021 een neerwaartse trend. Het in acht nemen van twee minuten stilte blijft met 84% altijd nog populair, ook al tikt het niet meer bijna de 90% aan zoals in de jaren 2020 en 2021. Deelname aan herdenkingsbijeenkomsten lijkt na de coronajaren 2021 en 2022 steeds iets toe te nemen (van 6% naar 10%). Deelname aan de overige activiteiten lijkt stabiel over de jaren heen.

NATIONALE HERDENKING 4 MEI

BELANGRIJKSTE REDENEN OM STIL TE STAAN BIJ DE NATIONALE HERDENKING	2020	2021	2022	2023	2024
Ik vind het belangrijk om stil te staan bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog	95%	96%	95%	95%	94%
Ik vind het belangrijk om stil te staan bij het belang van vrijheid	95%	95%	95%	95%	94%
Uit dankbaarheid voor de mensen die voor onze vrijheid hebben gevochten	94%	94%	93%	93%	92%
Omdat de Tweede Wereldoorlog een belangrijk deel van ons verleden is	93%	93%	94%	94%	92%
Omdat we de Tweede Wereldoorlog niet moeten vergeten	93%	93%	92%	93%	92%
Ik vind het belangrijk om stil te staan bij slachtoffers van oorlogen die na de Tweede Wereldoorlog plaatsvonden	88%	89%	87%	88%	84%
Het is een moment om te realiseren wat écht belangrijk is in het leven	83%	83%	83%	82%	81%
Het is mijn manier om aan te geven dat ik nooit meer oorlog wil	78%	78%	80%	78%	76%
De activiteiten en rituelen op 4 mei spreken mij aan	68%	70%	69%	68%	69%
Omdat het zo hoort	67%	64%	62%	62%	69%
Ik ben geïnteresseerd in de Tweede Wereldoorlog	64%	65%	68%	67%	66%
Uit angst dat zoiets weer kan gebeuren	45%	47%	53%	57%	58%
Ik vond het belangrijk vanwege de oorlog in Oekraïne	--	--	--	53%	49%
Ik ken persoonlijk mensen die slachtoffer zijn/waren van oorlog en vind het daarom belangrijk	35%	34%	37%	35%	34%

BRON: RESPONDENTEN DIE VORIG JAAR OP 4 MEI HEBBEN STILGESTAAN BIJ DE NATIONALE HERDENKING

Waarom heeft men stilgestaan bij de Nationale Herdenking op 4 mei?

In vergelijking met 2023 zijn de redenen om stil te staan bij de Nationale Herdenking vrijwel gelijk gebleven. De reden *Omdat het zo hoort* werd in 2023 door 62% van de respondenten gegeven, in 2024 is dit gestegen naar 69%. De reden *Ik vind het belangrijk om stil te staan bij slachtoffers van oorlogen die na de Tweede Wereldoorlog plaatsvonden* werd minder vaak gekozen dan eerdere jaren, maar nog wel door 84% van de respondenten (tegenover 88% in 2023).

De reden *uit angst dat zoiets weer kan gebeuren* wordt in 2024 vaker gekozen (58%) dan in 2020 (45%) en 2021 (47%). Deze stijging is te zien sinds 2022 (53%). Sinds 2023 wordt ook specifiek gevraagd naar *de oorlog in Oekraïne* als reden. Hoewel er een kleine daling zichtbaar lijkt (van 53% naar 49%), is dit verschil niet significant.

Waarom staat niet iedereen stil bij de Nationale Herdenking?

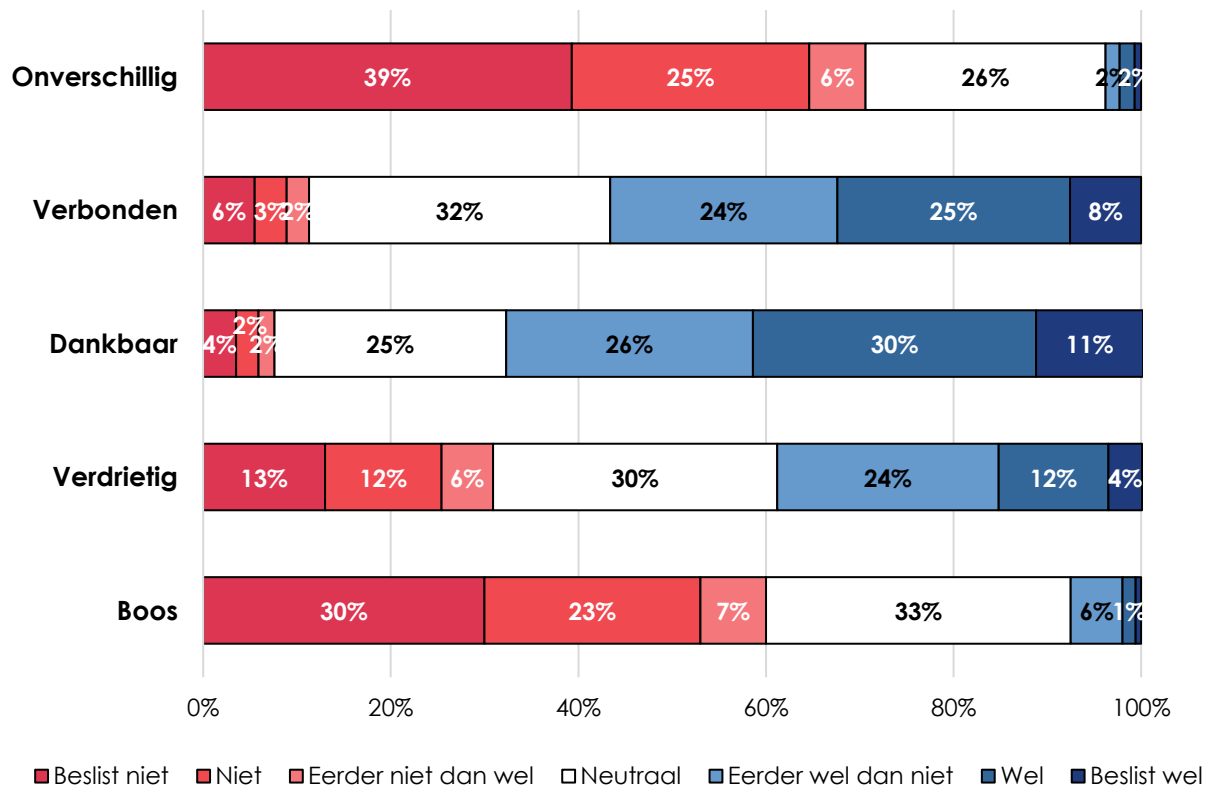
Hoewel er een heel grote groep mensen stilstaat bij de Nationale Herdenking, zijn er ook mensen die niet stilstaan bij 4 mei. In 2024 is dit 11% van de respondenten. In voorgaande jaren was dit 9% (2023), 10% (2022) en 8% (2021).

De groep mensen die niet stilstond bij de Nationale Herdenking is gevraagd om aan te geven waarom zij dit niet doen. De belangrijkste redenen die gegeven worden zijn:

1. *De activiteiten en rituelen op 4 mei spreken mij niet aan* (64%)
2. *Er is al genoeg aandacht voor de Tweede Wereldoorlog* (52%)
3. *Ik vind het niet interessant* (51%)

Een relatief groot deel van de groep die niet deelneemt aan de Nationale Herdenking geeft aan zich niet aangesproken te voelen door het verhaal dat wordt verteld op 4 mei (47%). Ruim een derde zegt stil te staan bij de Tweede Wereldoorlog of oorlogsslachtoffers op een ander moment (beide redenen worden door 34% gekozen). Ook een praktische reden speelt een rol: 33% van de respondenten geeft aan geen tijd te hebben gehad om stil te staan bij de Nationale Herdenking. Ten slotte geeft een derde van de mensen die niet herdenken aan dat zij de Tweede Wereldoorlog te lang geleden vinden en daarom 4 mei niet belangrijk vinden (32%).

In welke mate heeft u deze emoties gevoeld bij de Nationale Herdenking afgelopen 4 mei?



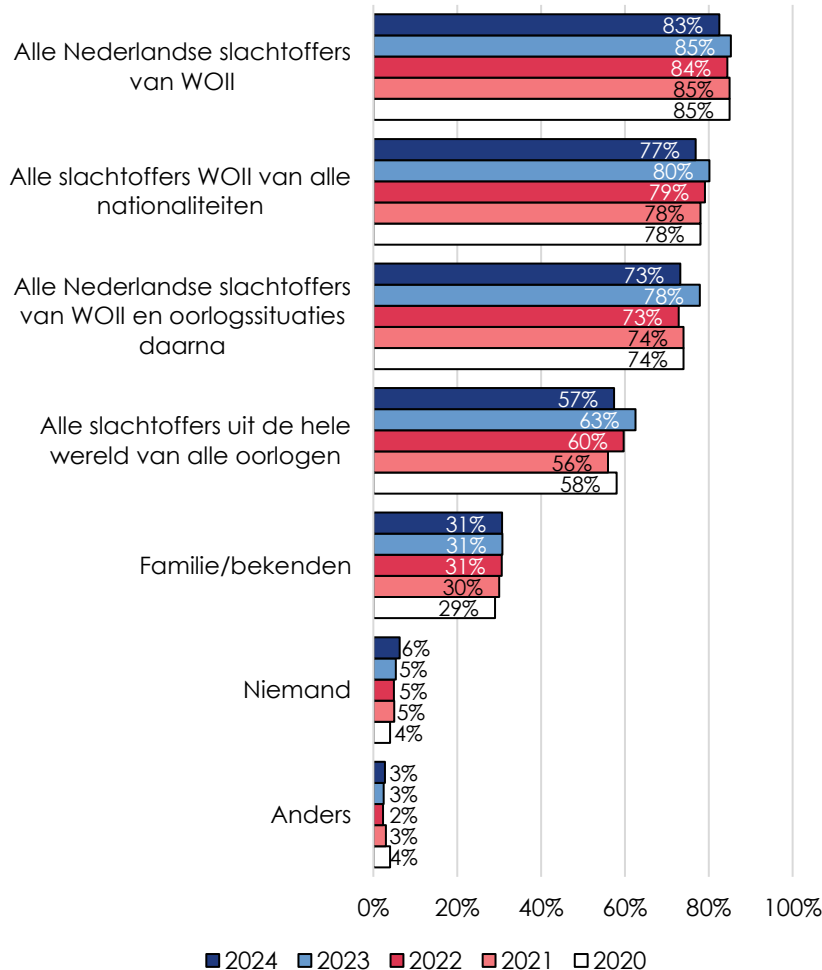
BRON: ALLE RESPONDENTEN

EMOTIES

Maar liefst 67% van de ondervraagden voelde een zekere mate van dankbaarheid bij de afgelopen Nationale Herdenking. Ook ervaren ruim de helft van de respondenten een zekere mate van verbondenheid op 4 mei (57%). Gaat het om de emotie *verdriet* dan is men heel verdeeld: 40% voelde zich in zekere zin verdrietig tijdens de Nationale Herdenking, terwijl 31% aangeeft dit niet te hebben ervaren.

De verschillen naar herkomst en leeftijd in de ervaren emoties tijdens de Nationale Herdenking staan beschreven in het laatste hoofdstuk (VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN).

Wie herdenkt u op 4 mei?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

WIE WORDT HERDACHT?

De meeste mensen herdenken net als voorgaande jaren de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog. Zowel de *Nederlandse slachtoffers* (83%) als die van *alle nationaliteiten* (77%) worden door een groot deel van de mensen herdacht. De groepen *alle Nederlandse slachtoffers van WOII en oorlogssituaties daarna* (73%) en *alle slachtoffers uit de hele wereld van alle oorlogen* (57%) worden daarna het meest herdacht.

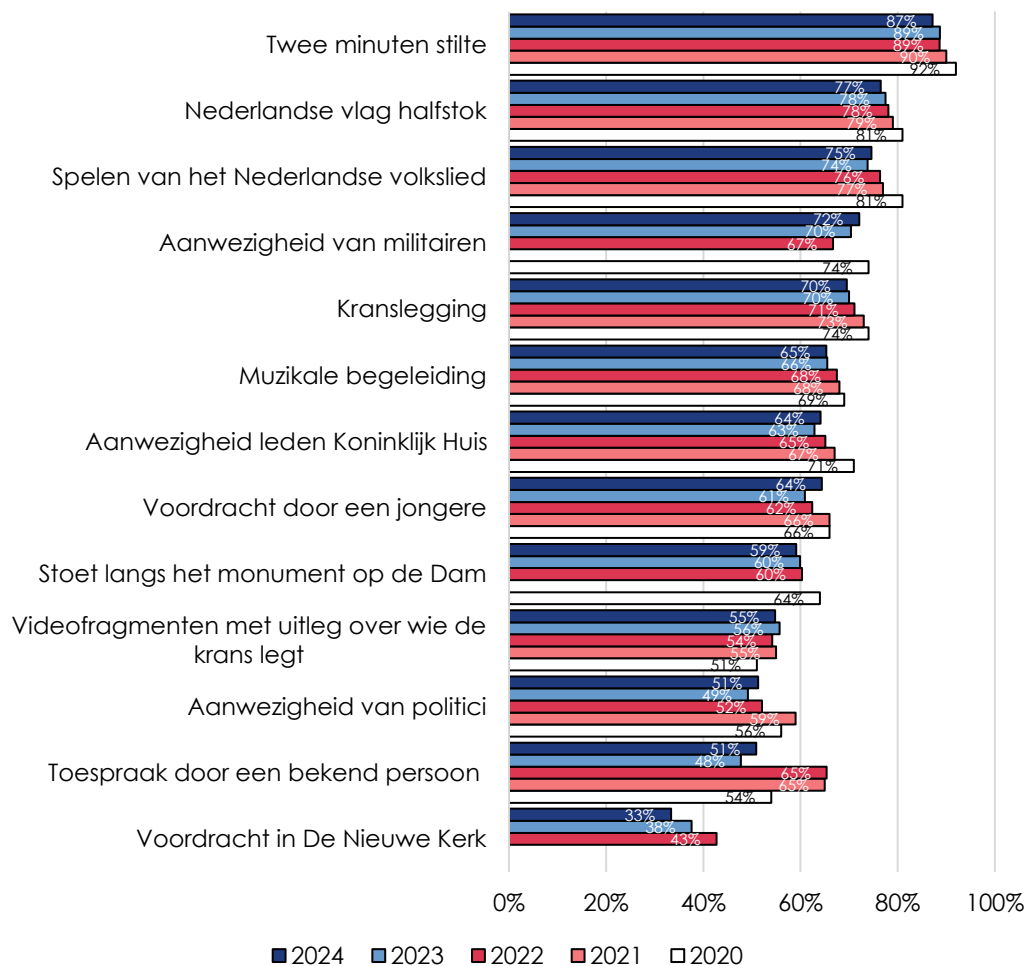
VERGELIJKING 2020 - 2024

Over de jaren heen zien we over het algemeen weinig verschillen in de antwoorden op de vraag wie worden herdacht op 4 mei. Wanneer we de uitkomsten van dit jaar vergelijken met die van vorig jaar zijn er een paar verschillen. Het aandeel mensen dat aangeeft *alle Nederlandse oorlogsslachtoffers van de Tweede Wereldoorlog en oorlogssituaties en vredesoperaties daarna* te herdenken op 4 mei is gedaald naar 73% in 2024, na een stijging naar 78% in 2023. Het huidige resultaat is vergelijkbaar met de jaren 2020 - 2022 (73%-74%).

Ook *alle oorlogsslachtoffers uit de hele wereld van alle oorlogen* worden in vergelijking met 2023 (63%) minder vaak herdacht in 2024 (57%). Dit resultaat is wederom vergelijkbaar met 2020 (58%).

Specifiek de Nederlandse slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog worden nog altijd het meest herdacht, ieder jaar door ruim 80% van de ondervraagden.

Welke onderdelen van 4 mei spreken u aan?



WELK ONDERDEEL SPRAK AAN?

Zoals ieder jaar spreekt het onderdeel twee minuten stilte de meeste mensen aan (87%). Ook het halfstok hangen van de vlag (77%) en het spelen van het volkslied (75%) zijn onderdelen die veel mensen aanspreken.

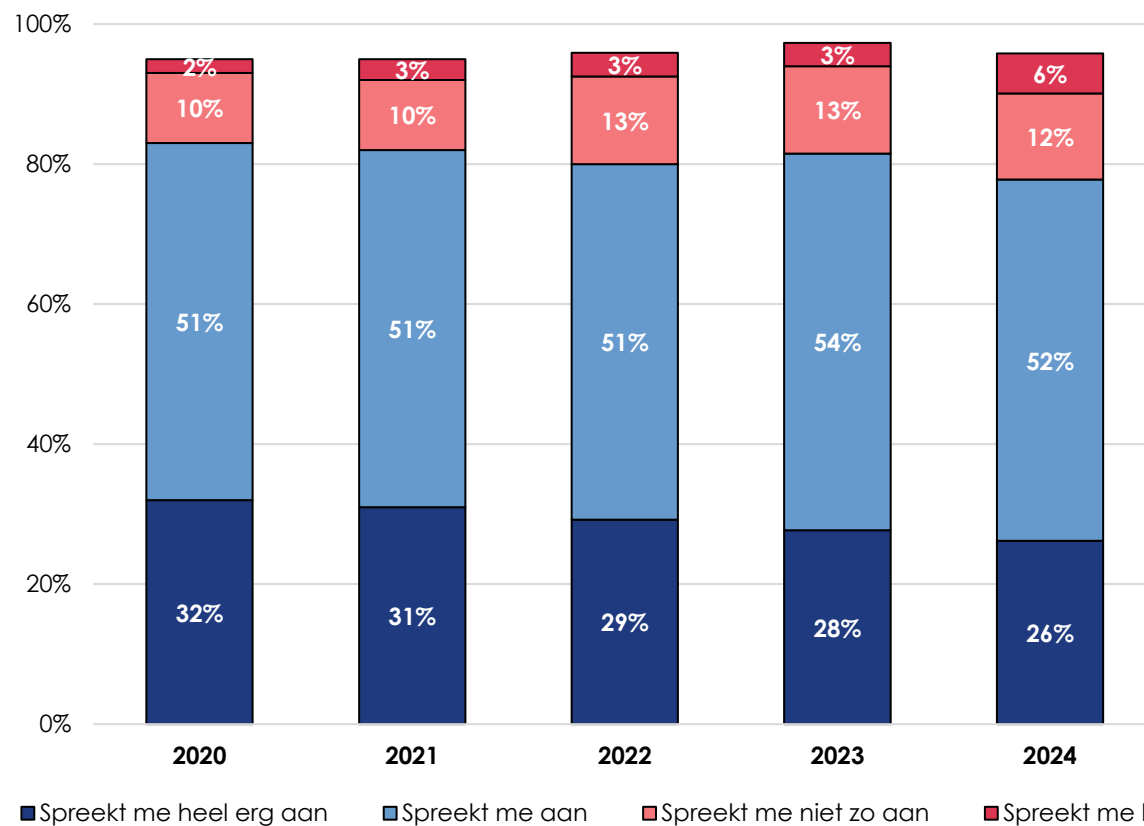
De voordracht in De Nieuwe Kerk (in 2023 door Marcel Möring) sprak het minste aan (33%). Dit is ook het minst bekende onderdeel van 4 mei: 18% van de respondenten geeft aan dit onderdeel niet te kennen. De overige onderdelen zijn aanzienlijk bekender, per onderdeel geeft tenminste 94% aan het onderdeel te kennen.

De mate waarin men de toespraak door een bekend persoon vond aanspreken fluctueert het meest over de jaren heen. Dit zal mogelijk te maken hebben met wie de toespraak heeft gegeven, en hoeveel media-aandacht hiervoor is geweest.

Er is een significante toename te zien in de mate waarin de voordracht van een jongere aansprak (64%) vergeleken met vorig jaar (61%) en in de mate waarin de aanwezigheid van politici aansprak (van 49% naar 51%).

BRON: ALLE RESPONDENTEN

In welke mate spreekt de Nationale Herdenking u in zijn geheel aan?



VERGELIJKING 2020 - 2024

Na 2020 zagen we een zeer kleine, maar significante afname in de mate waarin men vindt dat de Nationale Herdenking in het geheel aanspreekt (van 83% naar 82%). Deze minimale afname zette zich door in 2022 tot 80%. Na een opleving naar 82% in 2023, is nu weer een daling zichtbaar naar 78% in 2024.

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Voor 78% van de mensen geldt dat de Nationale Herdenking in het geheel hen (heel erg) aanspreekt. Een kleinere groep gaf aan dat de Nationale Herdenking hen niet zo (12%) of helemaal niet (6%) aanspreekt. Deze groep is gevraagd of zij een suggestie konden doen om de Nationale Herdenking aansprekender te maken. Van hen gaf 11% een suggestie. Een aantal antwoorden staat hieronder afgebeeld.

Kunt u een suggestie doen voor een verandering van de Nationale Herdenking waardoor deze u meer zou aanspreken?

"Dat er stil wordt gestaan bij alle oorlogen en oorlogsslachtoffers in de wereld."

"Enkel richten op waarvoor het ooit bedoeld was. Dus niet slachtoffers van slavernij en dat soort onzin."

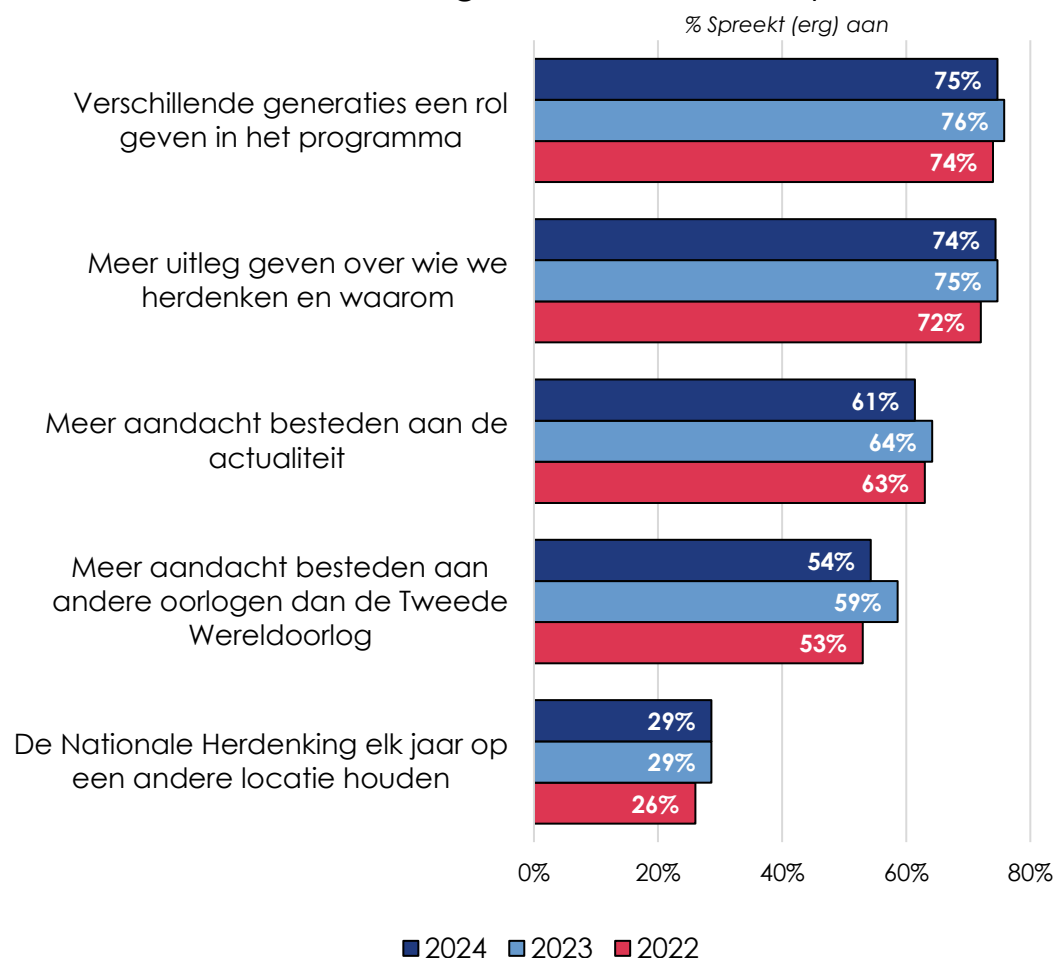
"Als het een nationale vrije dag zou zijn."

"Op deze dag alle slachtoffers te herdenken die zijn gevallen in welke oorlog dan ook."

"Meer aandacht besteden aan oorlogen in andere landen. Stilstaan bij de slachtoffers wereldwijd. Ervoor zorgen dat de oorlogen stoppen en stoppen met het financieren van wapens."

"Door vrijheid te wensen voor alle mensen. Er wordt moord en verderf gezaaid door mensen die uit Europa zijn gevlucht na de 2^e wereldoorlog."

Welke veranderingen zouden u aanspreken?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

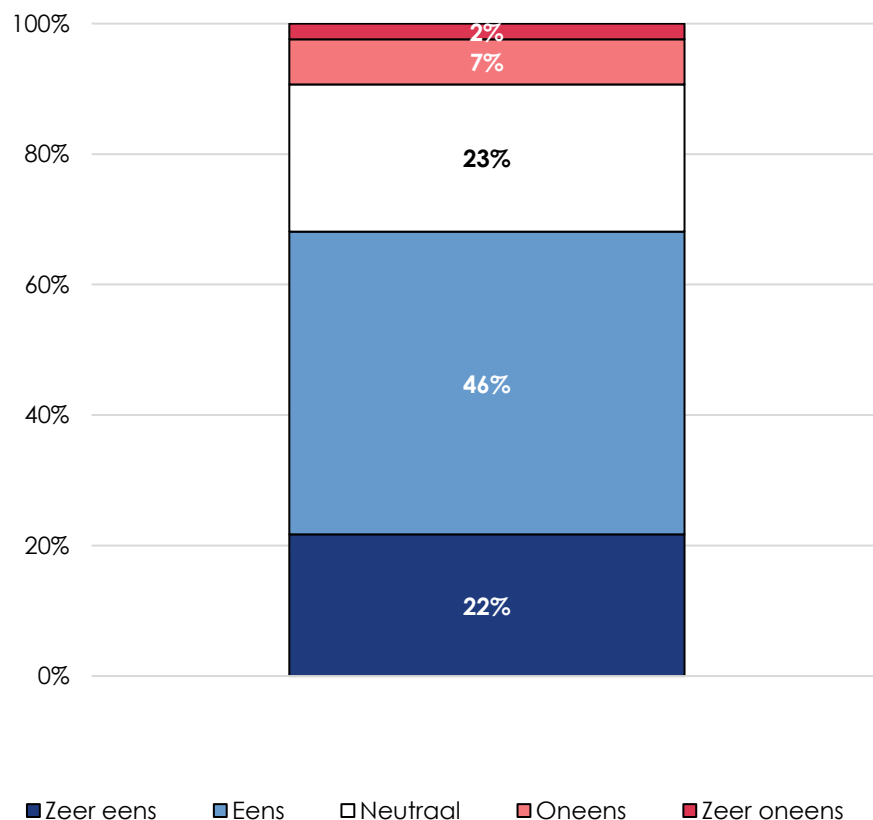
Veranderingen

Aan alle respondenten is gevraagd welke mogelijke veranderingen van de Nationale Herdenking hen zouden aanspreken. Een aantal van de suggesties die op de vorige pagina genoemd werden zien we ook hier terug. We zien dat *verschillende generaties een rol geven* (75%) nog steeds het meeste aanspreekt van de genoemde mogelijke veranderingen, op de voet gevolgd door *meer uitleg geven over wie wordt herdacht en waarom* (74%). Slechts 29% geeft aan dat een wisselende locatie voor de Nationale Herdenking hen zou aanspreken.

Verschillen 2022 - 2024

Ten opzichte van voorgaande jaren spreekt *meer aandacht besteden aan de actualiteit* de mensen iets minder aan (van 64% naar 61%). De mogelijke verandering *meer aandacht besteden aan andere oorlogen* vertoonde een uitschieter in 2023 (59%), dit is met 54% nu weer gedaald naar het niveau van 2022. De mate waarin overige veranderingen aanspreken blijft stabiel over de jaren heen.

Om te kunnen herdenken is basiskennis over de Holocaust en de Tweede Wereldoorlog noodzakelijk



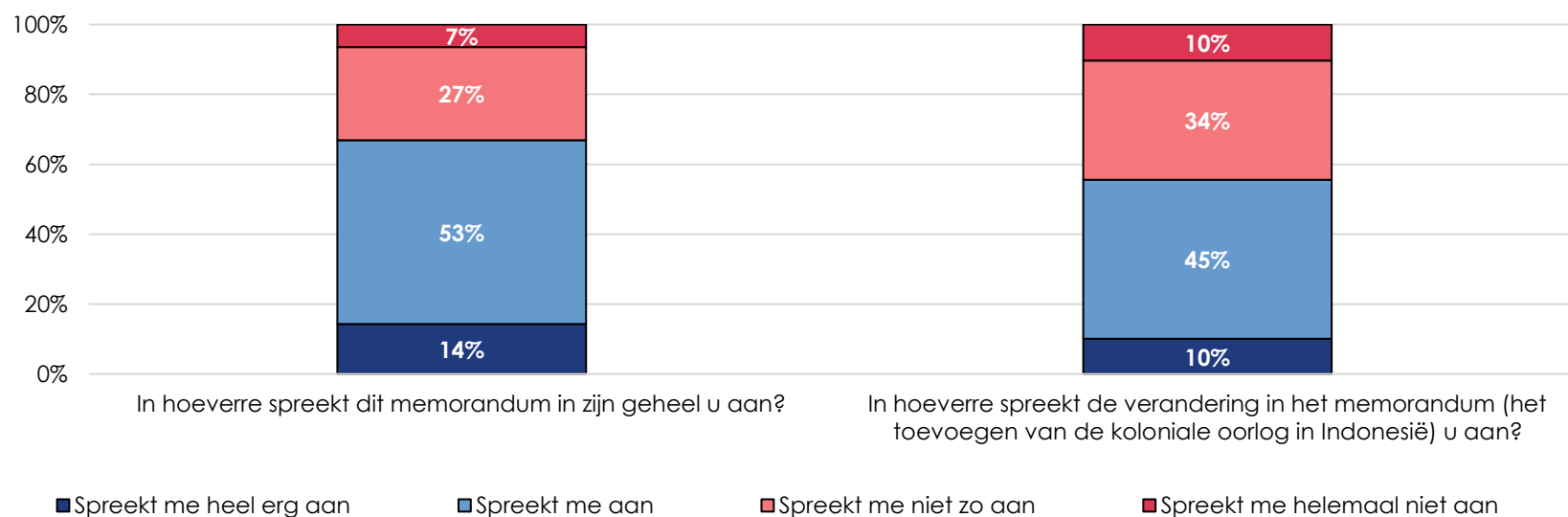
Basiskennis Holocaust en Tweede Wereldoorlog

Dit jaar is aan alle respondenten gevraagd in hoeverre ze het eens of oneens zijn met de uitspraak: *Om te kunnen herdenken is basiskennis over de Holocaust en de Tweede Wereldoorlog noodzakelijk*. Een meerderheid (68%) is het (zeer) eens met deze uitspraak. Slechts een klein deel van de mensen (9%) geeft aan het hiermee (zeer) oneens te zijn en ongeveer een kwart van de mensen (23%) heeft hier geen uitgesproken mening over.

Aanpassing memorandum

In 2022 is aan het zogeheten **memorandum** (de officiële tekst die aangeeft wie wij herdenken tijdens de Nationale Herdenking) een verwijzing toegevoegd naar de slachtoffers van de koloniale oorlog in Indonesië. Dit jaar is aan de deelnemers aan het Nationaal Vrijheidsonderzoek gevraagd in hoeverre dit memorandum in zijn geheel hen aanspreekt, en in hoeverre de verandering hen aanspreekt². Ongeveer twee derde van de mensen (67%) geeft aan dat dit memorandum hen (zeer) aanspreekt. Verder geeft 55% aan dat de toevoeging van de koloniale oorlog in Indonesië hen (zeer) aanspreekt.

Tijdens de Nationale Herdenking herdenken wij allen - burgers en militairen - die in het Koninkrijk der Nederlanden of waar ook ter wereld zijn omgekomen of vermoord; zowel tijdens de Tweede Wereldoorlog en de koloniale oorlog in Indonesië, als in oorlogssituaties en bij vredesoperaties daarna



BRON: ALLE RESPONDENTEN

² Vanwege afronding tellen de percentages op tot 101% (linker kolom) en 99% (rechter kolom).

Wat vindt men van het memorandum?

Nadat mensen het memorandum en de aanpassing hadden beoordeeld (positief of negatief) werd aan alle respondenten gevraagd of ze dit konden toelichten. Een aantal van deze antwoorden staat hieronder afgebeeld. Hierbij valt op dat er binnen de groep mensen met een negatieve beoordeling over het algemeen twee verschillende meningen zijn. Een gedeelte vindt dat er niet genoeg aandacht is voor álle oorlogen, terwijl een andere groep vindt dat de focus niet op 'andere' oorlogen moet liggen, maar juist alleen op de Tweede Wereldoorlog. Ook is er een aantal mensen dat aangeeft niet genoeg af te weten van de koloniale oorlog in Indonesië. Dit zou kunnen verklaren waarom sommige mensen niet weten waarom specifiek deze frase is toegevoegd aan het memorandum.

Toelichting beoordeling memorandum in het geheel

"Alle oorlogen dienen naar voren te komen."

"4-5 mei gaat over een situatie in Nederland die ook op deze dagen hebben plaatsgevonden. Koloniale oorlog heeft met die datum niks te maken."

"Bevrijdingsdag gaat over de slachtoffers van de tweede wereldoorlog."

"De koloniale oorlog valt onder alle andere oorlogssituaties, je kunt niet alles maar willen en moeten benoemen."

"Belangrijk dat iedereen waar ook ter wereld wordt herdacht."

"Dit vind ik wel passend bij de herdenking."

Toelichting beoordeling toevoeging memorandum

"Ik vind het onnodig hier speciaal de nadruk op te leggen."

"De koloniale oorlog kan vallen onder 'oorlogssituaties erna'."

"Behoort tot ons verleden, dus mag benoemd worden."

"Houd het alleen bij WOII."

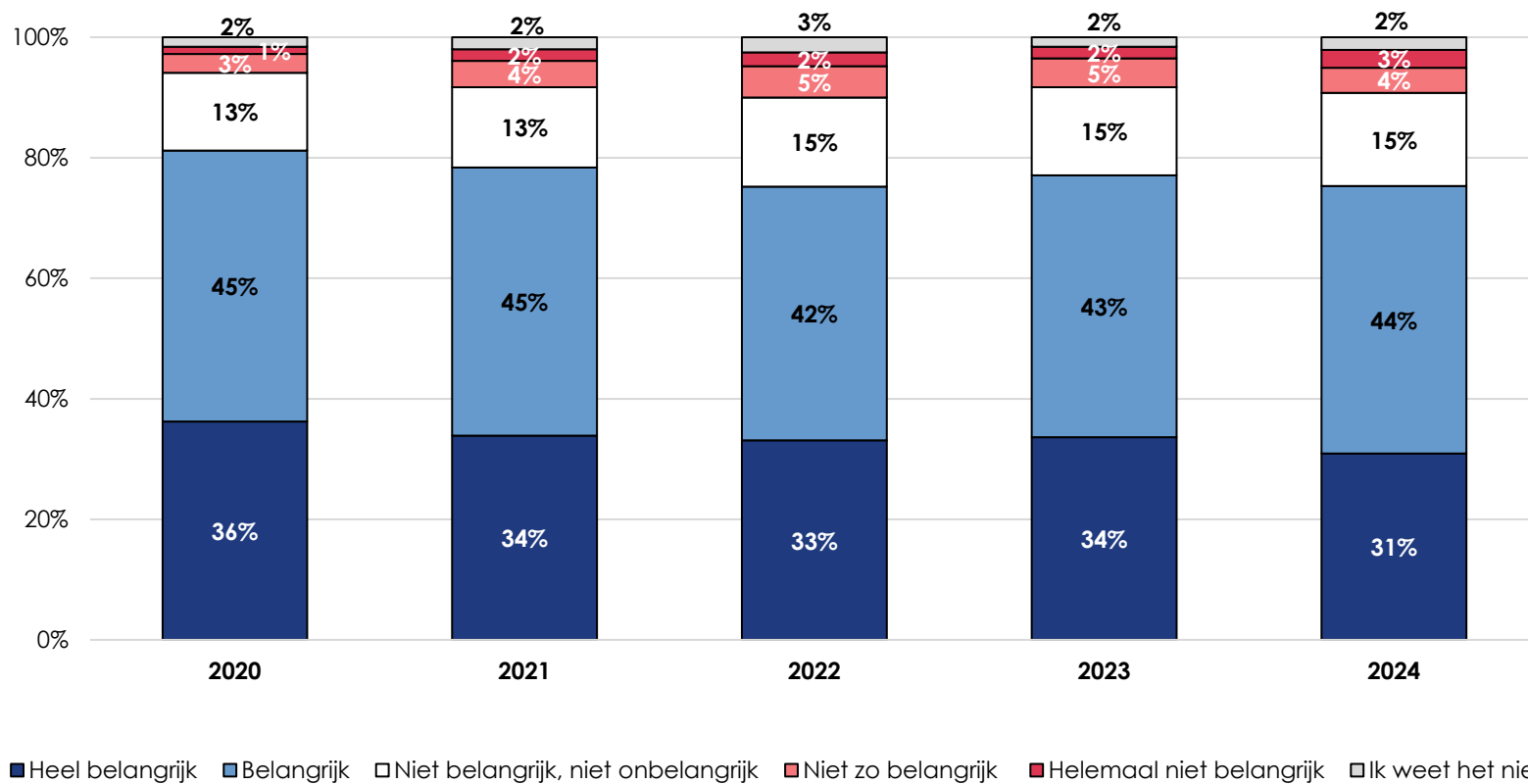
"Mijn standpunt hierin is dat het verstandig is om herdenkingen zo algemeen mogelijk te maken. Het specifiek benoemen van bepaalde conflicten, zorgt in mijn optiek juist voor een verdeling of splitsing alsof een bepaalde gebeurtenis meer betekent dan de andere."

"Belangrijk deel van de geschiedenis."

Bevrijdingsdag 5 mei



Hoe belangrijk vindt u de jaarlijkse Bevrijdingsdag op 5 mei?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

De meeste mensen geven aan Bevrijdingsdag belangrijk of heel belangrijk te vinden (75%). 7% vindt Bevrijdingsdag niet zo of helemaal niet belangrijk. Aan deze mensen hebben we gevraagd dit toe te lichten. Een aantal van deze antwoorden staat hieronder afgebeeld.

Verschillen 2020 - 2024

Na 2020 zien we ieder jaar een heel lichte daling in het aandeel dat Bevrijdingsdag belangrijk vindt. Van 81% in 2020, naar 79% in 2021 en 75% in 2022. Daarna lijkt het aandeel dat Bevrijdingsdag belangrijk vindt zich te stabiliseren: de kleine uitschieter naar 77% in 2023 is niet significant ten opzichte van het jaar ervoor.

Waarom vindt u de jaarlijkse Bevrijdingsdag op 5 mei niet (zo) belangrijk?

"5 mei is een normale werkdag. Geen tijd om bij bevrijding stil te staan. Stilstaan bij vrede vind ik belangrijker."

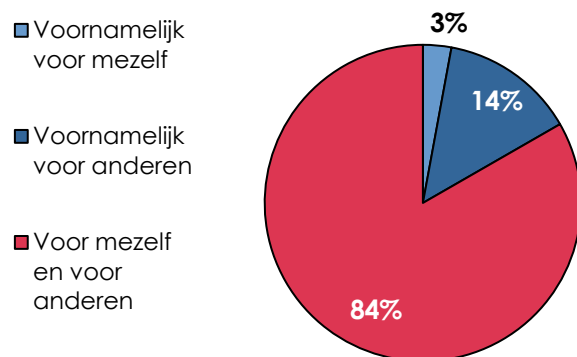
"Andere mensen zijn niet vrij. Een andere groep is nu gewoon slachtoffer geworden."

"Er wordt feest gevierd terwijl er verschrikkelijke dingen in de oorlog gebeurd zijn. Ik vind de viering wat ongepast."

"Het is te lang geleden. Als mensen het wel willen vieren of dingen ervoor willen doen moeten ze dat vooral doen, maar persoonlijk doe ik niks speciaals op die dag."

"Omdat er steeds meer vrijheid in dit land wordt afgenomen. Dan vind ik het belachelijk om nog vrijheid te vieren."

Voor wie vindt u de jaarlijkse Bevrijdingsdag vooral belangrijk?



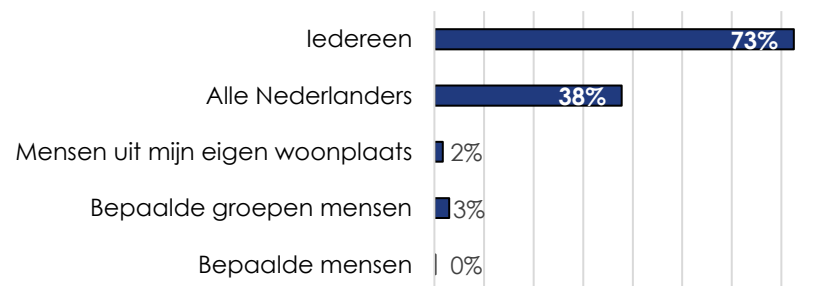
BRON: ALLE RESPONDENTEN

VOOR WIE BELANGRIJK?

Net als de afgelopen twee jaren vindt een ruime meerderheid Bevrijdingsdag zowel belangrijk voor zichzelf als voor anderen (84%)³. Een kleinere groep (14%) vindt 5 mei vooral belangrijk voor anderen, en de overige 3% vindt Bevrijdingsdag vooral belangrijk voor zichzelf. Er zijn hierin geen verschillen ten opzichte van de vorige meting in 2023.

Wanneer wordt gevraagd voor welke 'anderen' men Bevrijdingsdag voornamelijk belangrijk vindt noemt 73% *iedereen*, daarnaast geeft 38% aan hiermee *alle Nederlanders* te bedoelen. Slechts een paar procent geeft aan dat dit mensen uit de eigen woonplaats (2%) of bepaalde groepen mensen (3%) betreft. Bij deze vraag konden respondenten meerdere antwoorden geven.

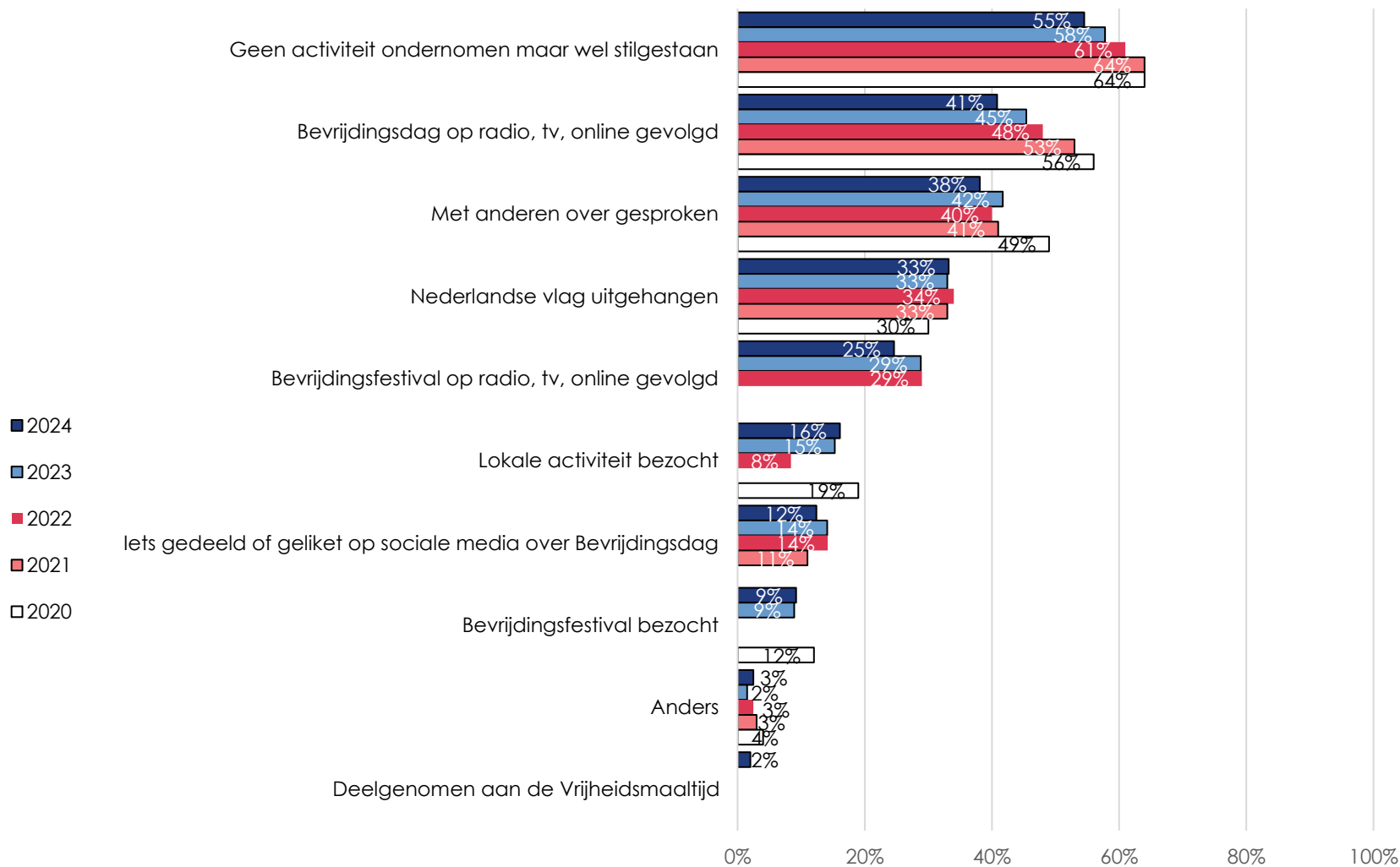
Voor welke anderen vindt u 5 mei belangrijk?



BRON (RECHTS): ALLE RESPONDENTEN DIE BEVRIJDINGSDAG BELANGRIJK VINDEN VOOR ANDEREN OF ZICHZELF EN ANDEREN

³ Vanwege afronding tellen de percentages op tot 101%.

Wat heeft u vorig jaar tijdens Bevrijdingsdag gedaan?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Participatie Bevrijdingsdag 5 mei

Bevrijdingsdag 2023 startte met de 5 mei-lezing die werd gegeven door Herman van Rompuy in gastprovincie Overijssel. Daarna werd het Bevrijdingsvuur op het Bevrijdingsfestival aangestoken door minister-president Mark Rutte, samen met Froukje, één van de Ambassadeurs van de Vrijheid. Naast de Bevrijdingsfestivals werden ook meer dan 500 Vrijheidsmaaltijden georganiseerd waarbij mensen samen kwamen om te eten en elkaar te spreken over vrijheid. De dag werd afgesloten met het jaarlijkse 5 mei-concert aan de Amstel.

Meer dan de helft van de deelnemers aan het Nationaal Vrijheidsonderzoek 2024 heeft vorig jaar stilgestaan bij Bevrijdingsdag zonder aan een specifieke activiteit te hebben deelgenomen (55%). Dit jaar is voor het eerst gevraagd of men aan de Vrijheidsmaaltijd heeft deelgenomen: 2% van de respondenten antwoordt hier positief op. Later in het rapport is te zien dat de Vrijheidsmaaltijd bij relatief veel mensen nog onbekend is (19%): hier valt de komende jaren mogelijk nog groei te verwachten.

Vergelijking 2020 -2024

Na 2021 lijkt er een neerwaartse trend zichtbaar in het aandeel dat zegt stil te staan bij Bevrijdingsdag zonder deel te nemen aan een specifieke activiteit (van 64% naar 55%).

Ten opzichte van vorig jaar zien we een kleine afname in het aandeel mensen dat Bevrijdingsdag (van 45% naar 41%) of een Bevrijdingsfestival (van 29% naar 25%) via radio, tv of online heeft gevolgd. Deze daling was al zichtbaar sinds de eerste meting: in 2020 gaf nog 56% aan dat ze Bevrijdingsdag via tv, radio of online hadden gevolgd.

Sinds 2023 is er een kleine daling te zien in het aandeel mensen dat met anderen over Bevrijdingsdag heeft gesproken (van 42% naar 38%). Dit aandeel ligt al jaren rond de 40%, na de afname sinds de eerste meting in 2020 waarbij nog 49% aangaf met anderen over 5 mei te hebben gesproken.

Het bezoeken van lokale activiteiten lijkt met 16%, na de dip in de coronaperiode, weer het niveau van 2020 (19%) te bereiken. De Bevrijdingsfestivals werden, net als het jaar ervoor, door 9% van de ondervraagden bezocht. Vanwege het weer zijn vorig jaar de festivals in Zwolle, Assen en Groningen tijdelijk stilgelegd. Betere weersomstandigheden zullen waarschijnlijk bijdragen aan een hogere opkomst.

BEVRIJDINGSDAG 5 MEI

BELANGRIJKSTE REDENEN OM STIL TE STAAN BIJ BEVRIJDINGSDAG	2020	2021	2022	2023	2024
Ik vind het belangrijk om stil te staan bij het belang van vrijheid	95%	93%	95%	95%	93%
Het is een belangrijk deel van ons verleden	93%	91%	94%	94%	93%
Omdat we de oorlog niet moeten vergeten	90%	89%	91%	91%	90%
Uit dankbaarheid voor de mensen die voor onze vrijheid hebben gevochten	91%	90%	94%	92%	89%
Ik vind het belangrijk om stil te staan bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog	90%	89%	92%	90%	89%
Het is een moment om te realiseren wat écht belangrijk is in het leven	83%	84%	85%	83%	83%
Het is mijn manier om aan te geven dat ik nooit meer oorlog wil	76%	75%	79%	77%	76%
Ik ben geïnteresseerd in de Tweede Wereldoorlog	66%	67%	70%	68%	69%
Omdat het zo hoort	58%	54%	57%	57%	63%
De activiteiten en rituelen op 5 mei spreken mij aan	65%	66%	64%	63%	61%
Uit angst dat zoiets weer kan gebeuren	47%	48%	58%	58%	61%
Ik ken persoonlijk mensen die slachtoffer zijn/waren van oorlog en vind het daarom belangrijk	36%	36%	39%	37%	36%

BRON: RESPONDENTEN DIE VORIG JAAR OP 5 MEI EEN ACTIVITEIT HEBBEN ONDERNOMEN OF HEBBEN STILGESTAAN BIJ BEVRIJDINGSDAG

Verschillen 2020 - 2024

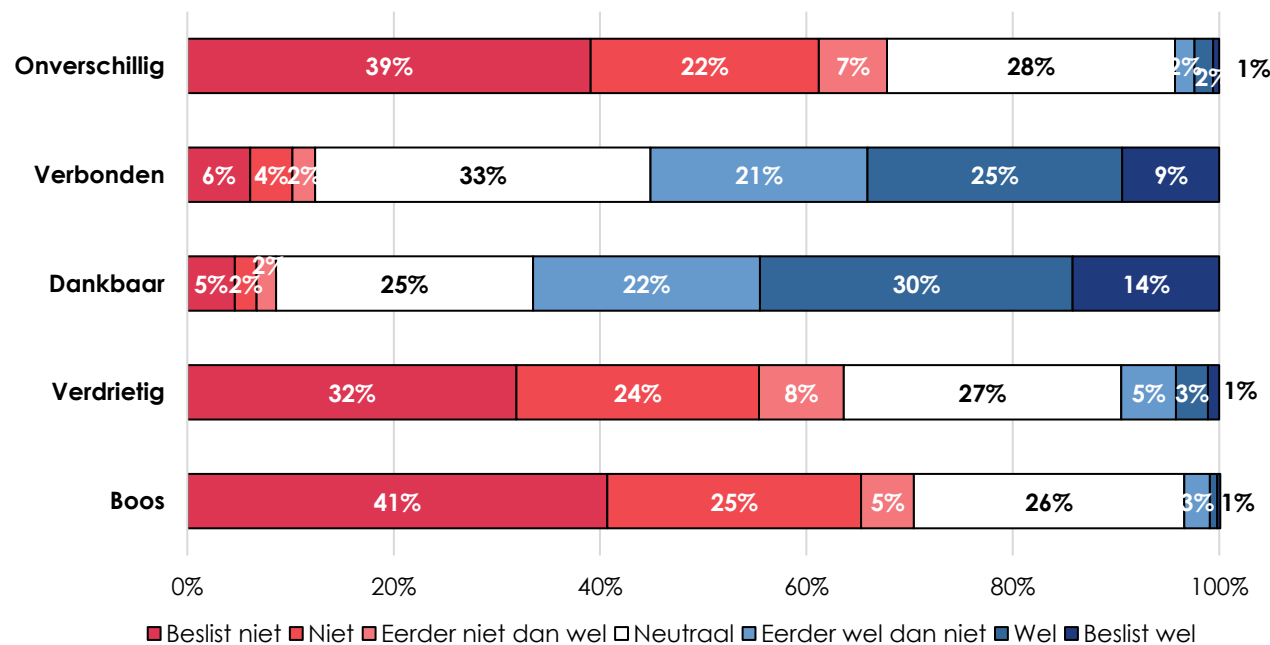
Er zijn geen verschillen te zien met vorig jaar als het gaat om de redenen waarom men afgelopen jaar iets heeft gedaan aan Bevrijdingsdag of erbij heeft stilgestaan. Over de jaren heen zegt meer dan 90% van de respondenten die hebben stilgestaan bij Bevrijdingsdag dat ze het belangrijk vinden om stil te staan bij het belang van vrijheid. Daarnaast vindt eveneens ieder jaar meer dan 90% dat het een belangrijk deel van ons verleden is. Verder blijven veruit de belangrijkste redenen voor participatie dat men vindt dat we de *oorlog niet moeten vergeten*, is men *dankbaar voor de mensen die voor onze vrijheid hebben gevochten*, en vindt men het *belangrijk om stil te staan bij de slachtoffers van de Tweede Wereldoorlog*. Deze percentages liggen ieder jaar rond de 90%. Veel redenen worden ieder jaar in dezelfde mate genoemd. Bij de *angst dat zoiets weer kan gebeuren* zien we duidelijk een verschil voor en na 2022 (van 48% in 2021 naar 62% in 2024): het jaar waarin de oorlog in Oekraïne startte.

Waarom staat niet iedereen stil bij Bevrijdingsdag?

Net als bij de Nationale Herdenking op 4 mei is er een groep die helemaal niet stilstaat bij Bevrijdingsdag. Deze groep bestaat uit 20% van de respondenten.

De meest genoemde reden waarom men niet stilstaat bij Bevrijdingsdag is dat de activiteiten en rituelen op 5 mei niet aanspreken (57%). De reden die daarna het meest wordt genoemd is dat men al op andere momenten stilstaat bij vrijheid (47%). Daarnaast vindt 44% het niet interessant om iets met deze dag te doen. 40% van de respondenten die niets aan Bevrijdingsdag doet voelt zich niet aangesproken door het verhaal dat met die dag wordt verteld. Een bijna even grote groep (39%) zegt op andere momenten al stil te staan bij de oorlog, of bij oorlogsslachtoffers in het algemeen (39%). Ruim een derde (36%) vindt dat er al genoeg aandacht is voor de Tweede Wereldoorlog. Verder geeft meer dan een kwart (28%) aan geen tijd te hebben gehad om aandacht te besteden aan Bevrijdingsdag. Iets minder dan een kwart (23%) vindt de Tweede Wereldoorlog te lang geleden om nog iets aan Bevrijdingsdag te doen.

In welke mate heeft u deze emoties gevoeld bij Bevrijdingsdag afgelopen 5 mei?



EMOTIES

Net als bij de Nationale Herdenking voelden de meeste mensen dankbaarheid bij Bevrijdingsdag (66%). Meer dan de helft voelde ook een zekere mate van verbondenheid op deze dag (55%). Verdriet, boosheid en onverschilligheid hadden op deze dag voor de meeste mensen geen plek.

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Welke activiteiten van 5 mei spreken u aan?



Onderdelen Bevrijdingsdag

De ontsteking van het Bevrijdingsvuur in Wageningen spreekt mensen het meeste aan van alle onderdelen van Bevrijdingsdag die aan de ondervraagden zijn voorgelegd (63%). We zien hierin zelfs een significante kleine toename ten opzichte van het jaar ervoor.

De vier onderdelen die het minste aanspreken zijn tevens de onderdelen die het minst bekend zijn, zoals te zien is op de volgende pagina. We zien dat de mate waarin de meeste 5 mei-activiteiten aanspreken stabiel blijft. Er werden verder geen significante veranderingen gevonden ten opzichte van vorig jaar.

De categorie *ik ken dit onderdeel niet* is bij deze statistieken buiten beschouwing gelaten.

BRON: ALLE RESPONDENTEN DIE BEKEND WAREN MET HET RESPECTIEVELIJKE ONDERDEEL VAN 5 MEI

MINDER BEKENDE ONDERDELEN BEVRIJDINGSDAG

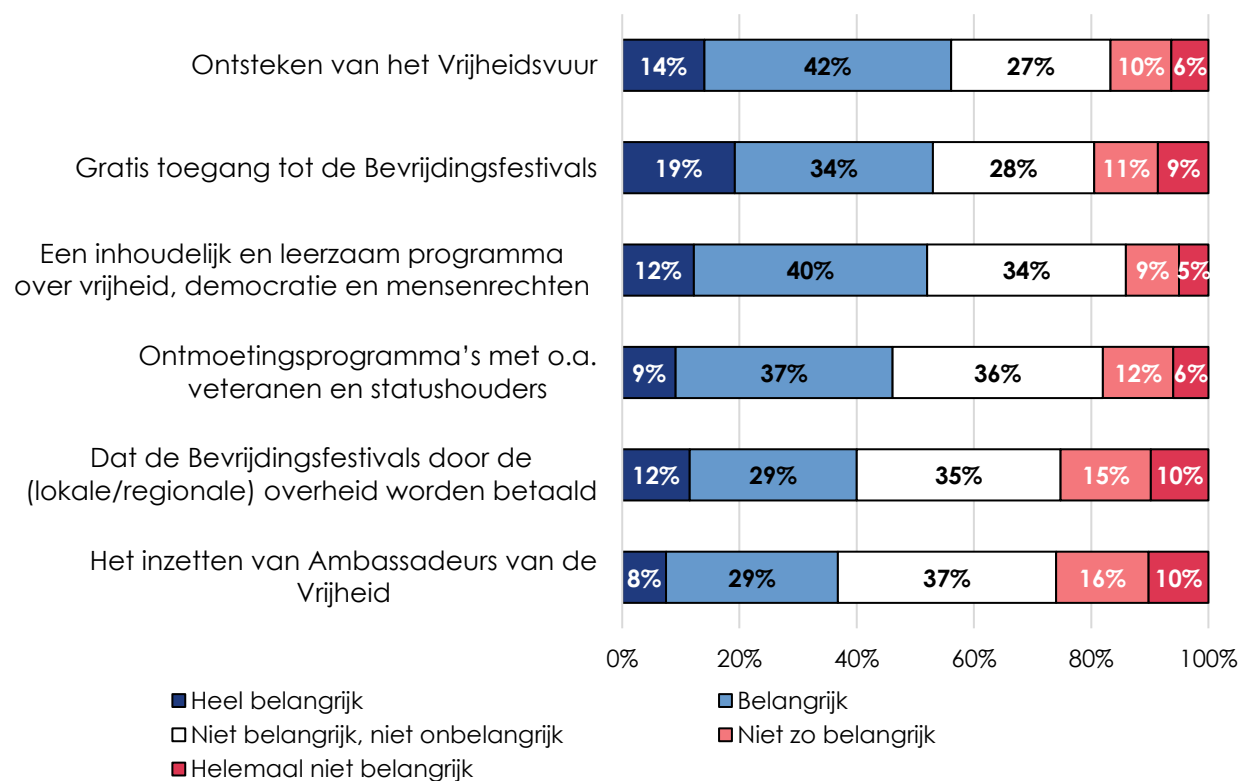
Er is niet rechtstreeks gevraagd naar de bekendheid met de verschillende onderdelen van Bevrijdingsdag. Op de vraag in hoeverre mensen de onderdelen als aansprekend ervaren, konden zij wel aangeven dat een onderdeel hen niet bekend was.

Het meest onbekende onderdeel van Bevrijdingsdag vorig jaar was de *5 mei-lezing* (die in 2023 door Herman van Rompuy werd gegeven: 20% van de ondervraagden kende dit onderdeel niet). Dit was het jaar daarvoor ook het minst bekende onderdeel. Verder zijn wederom de activiteiten van de Ambassadeurs van de Vrijheid (bij 19% onbekend), de Vrijheidscolleges (19%) en de Vrijheidsmaaltijden (19%) het minst bekend.



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Hoe belangrijk vindt u de volgende zaken als het gaat om de Bevrijdingsfestivals?

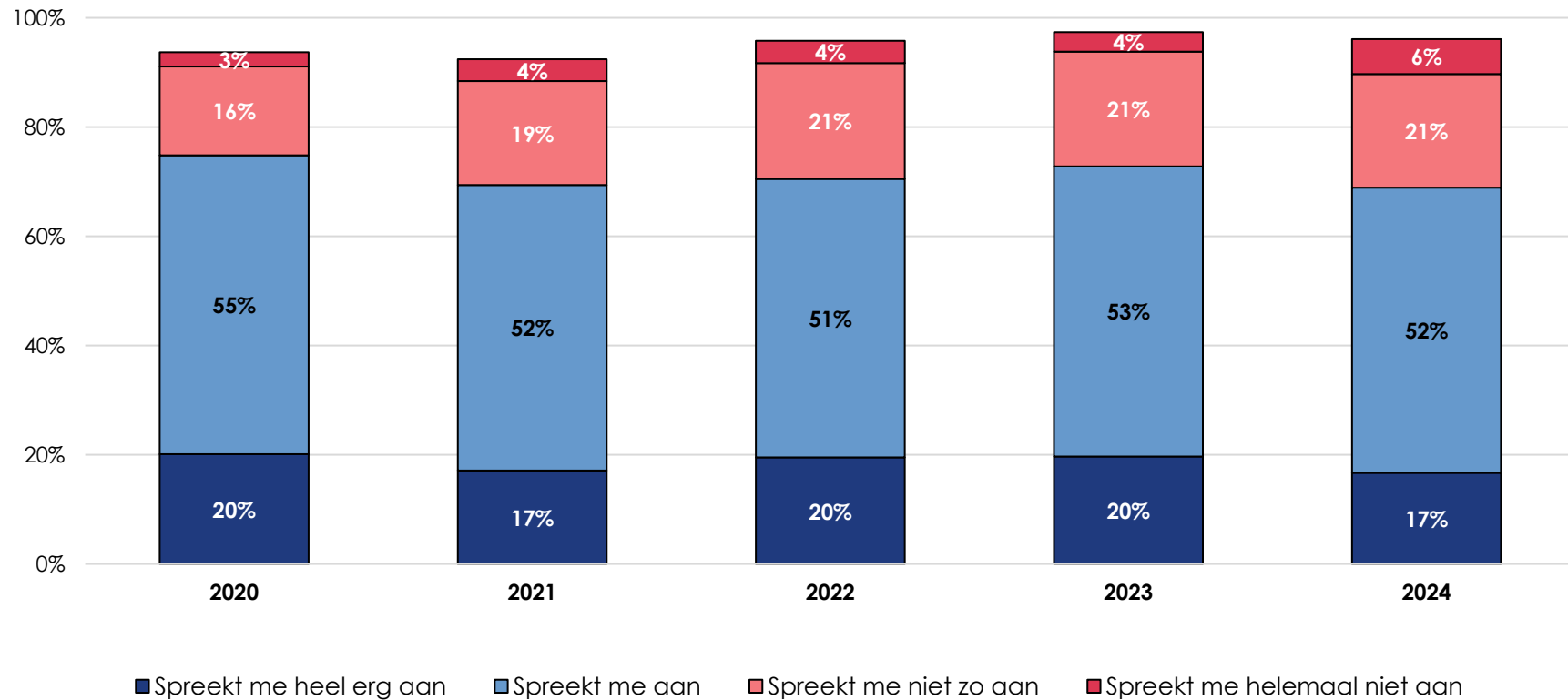


BRON: ALLE RESPONDENTEN

Onderdelen Bevrijdingsfestivals

Dit jaar is in het onderzoek dieper ingegaan op de aspecten van de Bevrijdingsfestivals. Meer dan de helft geeft aan het ontsteken van het Vrijheidsvuur (heel) belangrijk te vinden (56%). Dat de festivals gratis toegankelijk zijn is ook belangrijk, vindt 53% van de respondenten. Een kleiner aandeel vindt het belangrijk dat de festivals door de overheid worden betaald (41%). Het aanbieden van een inhoudelijk en leerzaam programma over onder andere vrijheid, democratie en mensenrechten wordt ook door ruim de helft van de deelnemers van belang geacht (52%).

In welke mate spreekt Bevrijdingsdag in zijn geheel u aan?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

In welke mate spreekt Bevrijdingsdag in zijn geheel aan?

Een grote meerderheid van 69% van de ondervraagden geeft aan dat Bevrijdingsdag in zijn geheel aanspreekt. Na 2020 (75%) zagen we een daling in de mate waarin men Bevrijdingsdag in het geheel vond aanspreken (69% in 2021). Dit aandeel bleef in de jaren daarna ongeveer even groot, waarna we tussen 2023 en 2024 ook weer een minimale daling constateren (van 73% naar 69%). Bij deze analyse is de categorie *Geen mening / weet niet* buiten beschouwing gelaten.

Wanneer men aangaf dat Bevrijdingsdag hen (helemaal) niet aanspreekt is gevraagd om een suggestie te doen voor manieren waarop Bevrijdingsdag hen meer zou aanspreken. Hieronder staat een aantal van deze suggesties.

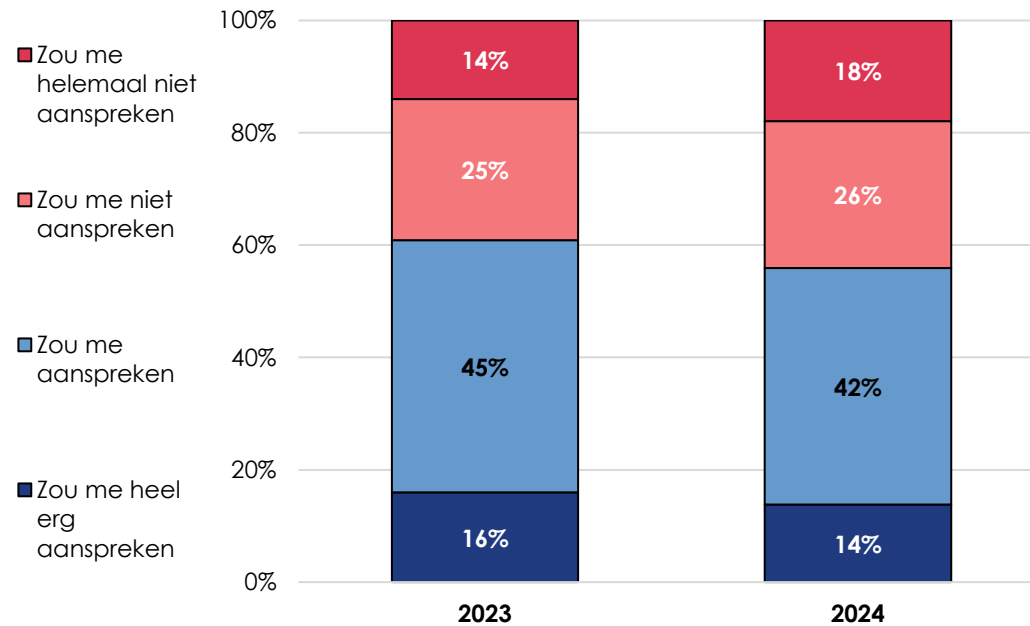
"Er een vrije dag/feestdag van maken, zodat iedereen die dat wil ook mee kan doen."

"Het thema vrijheid meer te koppelen aan democratie en tolerantie: dat is actueel. Want veel mensen vieren 5 mei en schoppen daarna het liefst de asielzoekers het land uit: dit rijm ik niet met elkaar."

"Vooral in het onderwijs meegeven wat er in de oorlog gebeurd is. Omdat wij niet mogen vergeten!"

BRON: ALLE RESPONDENTEN DIE AANGAVEN DAT 5 MEI HEN (HELEMAAL) NIET AANSPREEKT

Stelt u zich voor dat 5 mei 'Dag van de Vrijheid' gaat heten in plaats van 'Bevrijdingsdag'. Zou deze verandering u aanspreken?



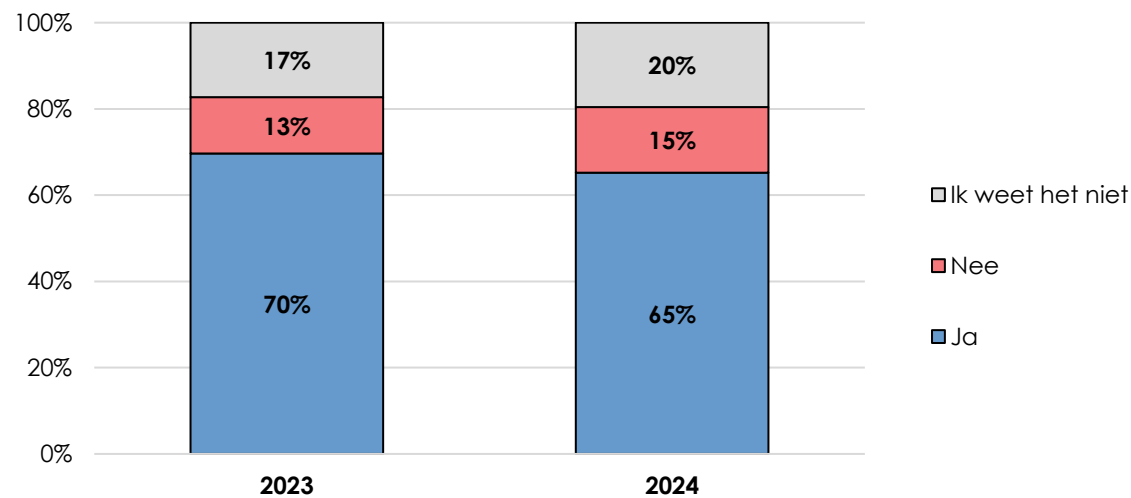
BRON: ALLE RESPONDENTEN

Dag van de vrijheid

Wat zou men ervan vinden als de naam van Bevrijdingsdag werd gewijzigd in 'Dag van de Vrijheid'? Hierbij kregen deelnemers de toelichting dat dit dan zou worden gedaan 'om de nadruk meer te leggen op vrijheid in het algemeen, op democratie en mensenrechten'. Ruim de helft van de deelnemers geeft aan dat deze naamsverandering ze aanspreekt (56%), 44% kan zich juist niet in deze naamsverandering vinden. Er werden geen significante verschillen gevonden tussen de groep die in 2023 de extra uitleg kreeg en de groep die dezelfde vraag kreeg in 2024.

Bij deze statistieken is de antwoordcategorie *Geen mening / weet niet* buiten beschouwing gelaten.

Vindt u dat 5 mei voor iedereen een jaarlijkse vrije dag zou moeten worden?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Zou 5 mei een jaarlijkse vrije dag moeten zijn voor iedereen?

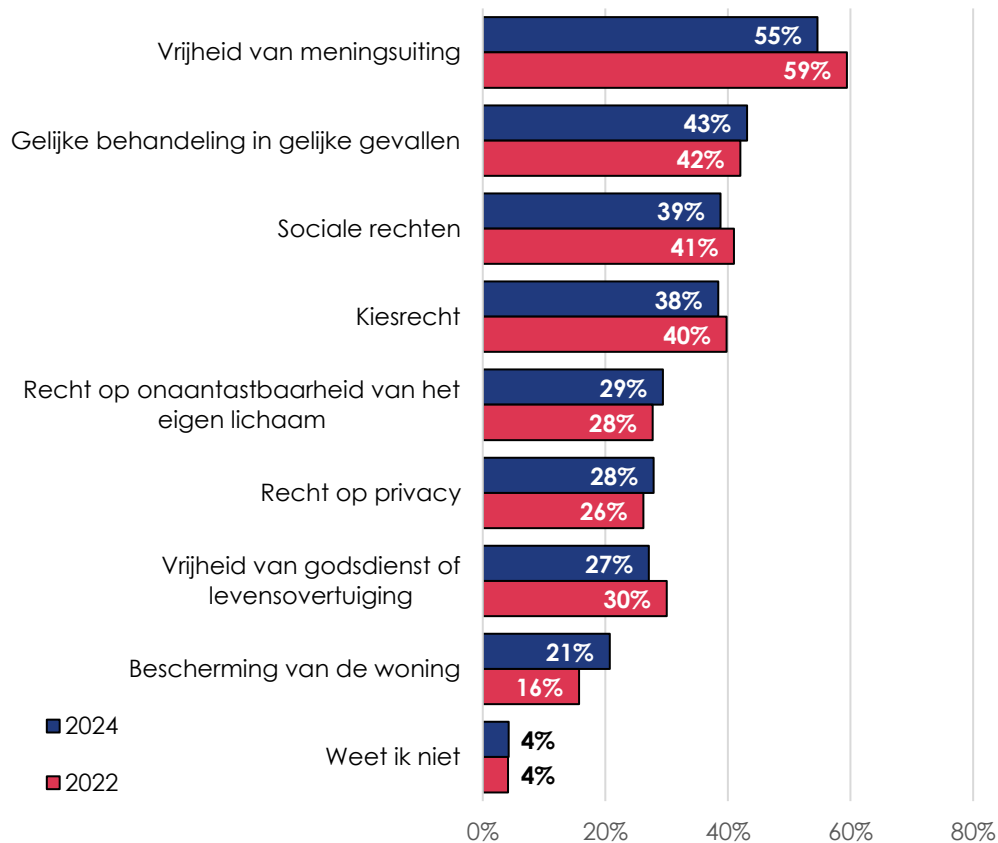
De meeste mensen in Nederland zijn niet standaard vrij op 5 mei, ondanks het feit dat 5 mei een officiële feestdag is. Voor veel werknemers is 5 mei eens in de vijf jaar een vrije dag. Een ruime meerderheid van bijna twee derde van de ondervraagden is voor een vrije dag voor iedereen (65%). Laten we de categorie *Ik weet het niet* buiten beschouwing (die vrij groot is met 20%), dan zie we een lichte daling in het aantal mensen dat positief antwoordt op deze vraag ten opzichte van 2023.

Beleving van vrijheid



BELEVING VAN VRIJHEID

Welke drie rechten uit de Nederlandse grondwet zijn voor u het belangrijkste?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

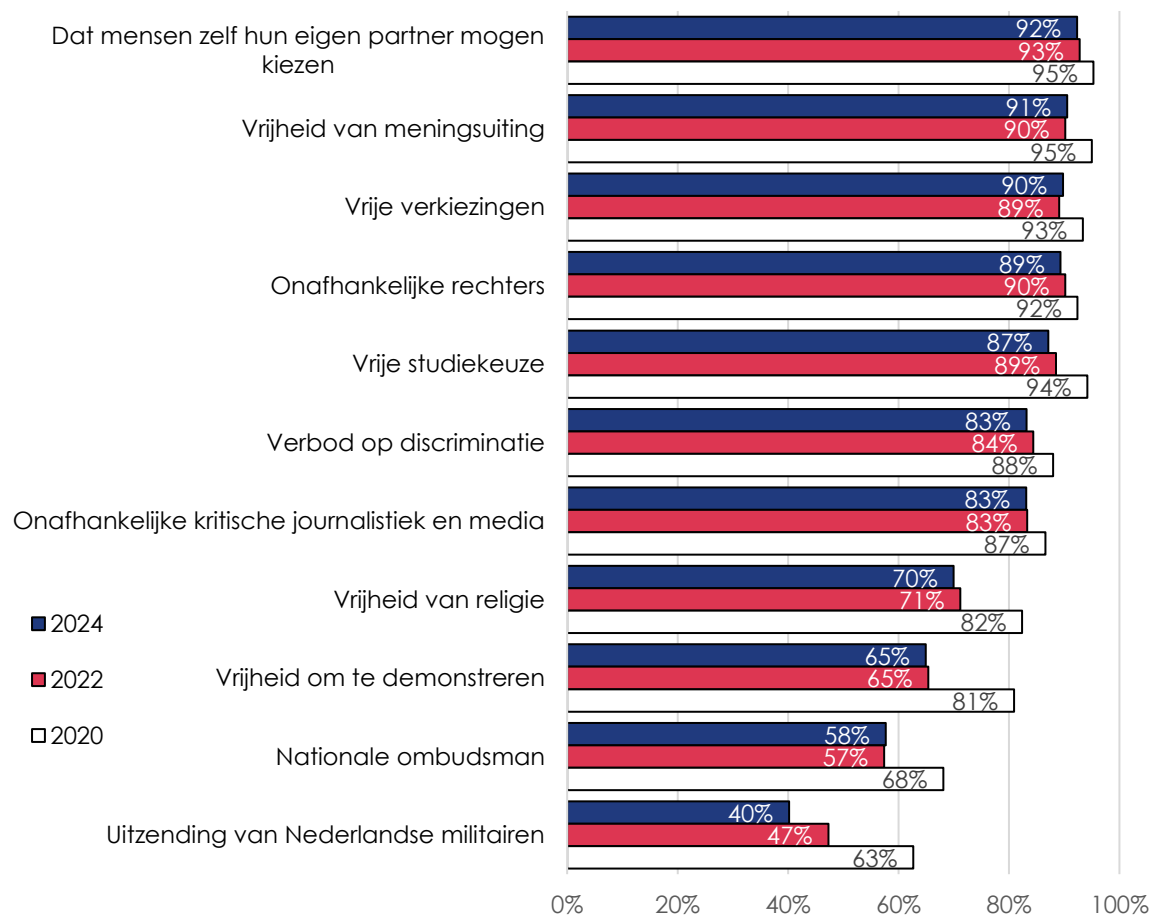
Grondrechten

De vier belangrijkste rechten uit de Nederlandse grondwet zijn voor de meeste mensen nog steeds de *vrijheid van meningsuiting* (55%), *gelijke behandeling in gelijke gevallen* (43%), *sociale rechten* – zoals *voldoende werkgelegenheid, spreiding van welvaart en voldoende woongelegenheid* (39%) en het *kiesrecht* (38%). Respondenten konden bij deze vraag maximaal drie rechten selecteren.

We zien een aantal significante veranderingen ten opzichte van de laatste keer dat deze vraag is voorgelegd, in 2022. De *vrijheid van godsdienst of levensovertuiging* wordt minder vaak gekozen dan in 2022 (van 30% naar 27%). De *sociale rechten* worden iets minder gekozen dan in 2022 (41%). Het *recht op bescherming van de woning* laat juist een significante stijging zien ten opzichte van 2022 (van 16% naar 21%).

BELEVING VAN VRIJHEID

Hoe belangrijk vindt u de volgende zaken voor **uzelf en uw eigen leven?**



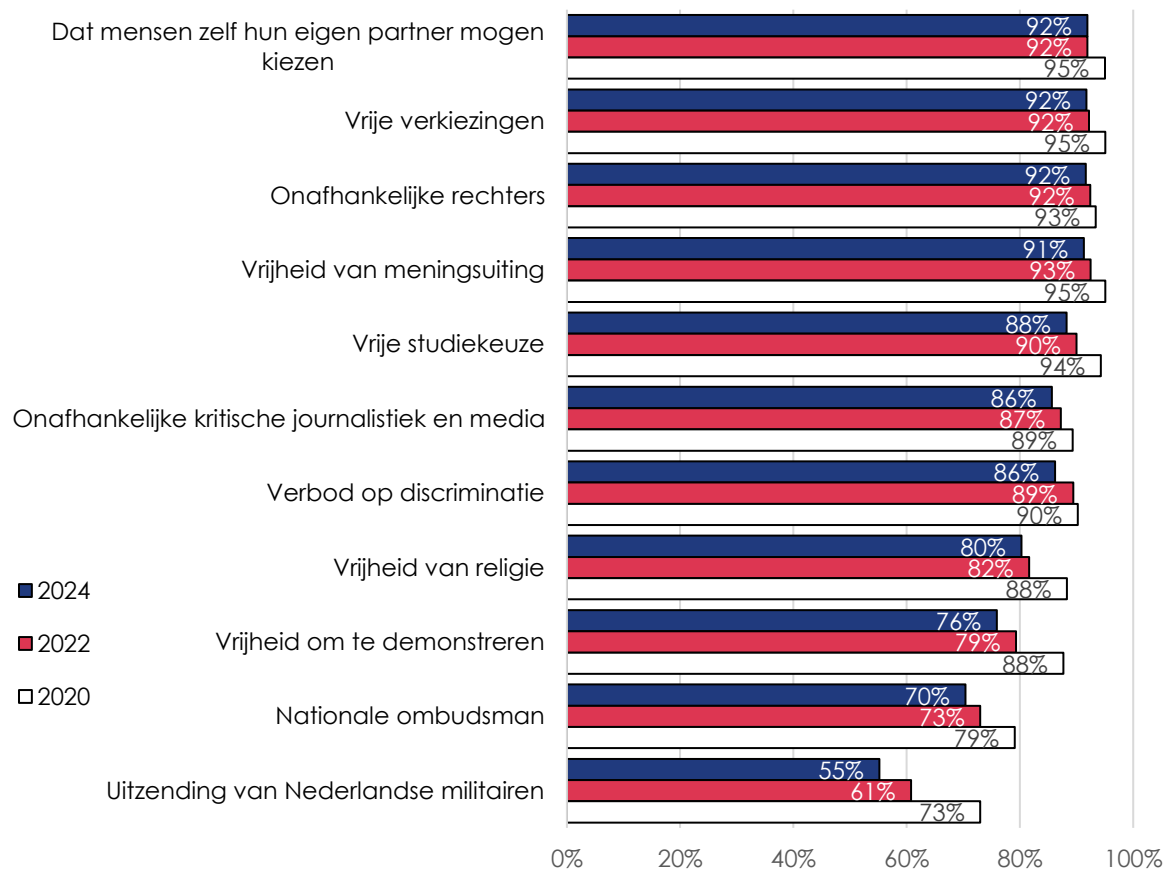
BRON: ALLE RESPONDENTEN

Belang vrijheden (1)

Van een 11-tal zaken is gevraagd hoe belangrijk men deze vindt voor Nederland, en hoe belangrijk men deze vindt voor zichzelf. In de figuur staan de percentages afgebeeld van het aandeel mensen dat het aspect belangrijk of heel belangrijk vindt. Wat voornamelijk opvalt is de daling in het aandeel dat de uitzending van Nederlandse militairen belangrijk vindt voor hun eigen leven (van 47% naar 40%). Vanaf 2020 zien we bij alle zaken een daling in het belang, wat mogelijk kan worden verklaard door de uitbraak van de coronapandemie, na de eerste meting in 2020.

BELEVING VAN VRIJHEID

Hoe belangrijk vindt u de volgende zaken voor **Nederland**?

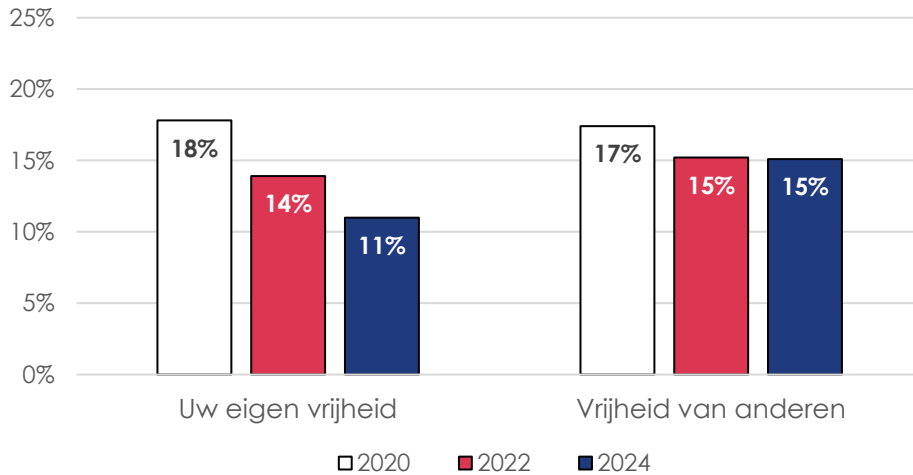


BRON: ALLE RESPONDENTEN

Belang vrijheden (2)

In vergelijking met 2022 is er een significante, hele lichte daling waar te nemen in de mate waarin men onafhankelijke kritische journalistiek en media belangrijk vindt voor Nederland (van 87% naar 86%). Ook het aandeel dat het verbod op discriminatie belangrijk vindt is iets kleiner dan in 2022 (van 89% naar 86%). Ten slotte zien we een daling in het belang voor Nederland van de vrijheid om te demonstreren (79% naar 76%).

Ik heb mij wel eens ingezet voor de vrijheid



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Inzet voor de vrijheid

Ten opzichte van 2022 zien we geen verandering in het aandeel mensen dat aangeeft dat ze zich wel eens actief hebben ingezet voor hun eigen vrijheid of die van anderen. Wel is een daling waarneembaar ten opzichte van de eerste meting in 2020 in het aandeel mensen dat aangeeft zich voor de eigen vrijheid te hebben ingezet (van 18% naar 11%).

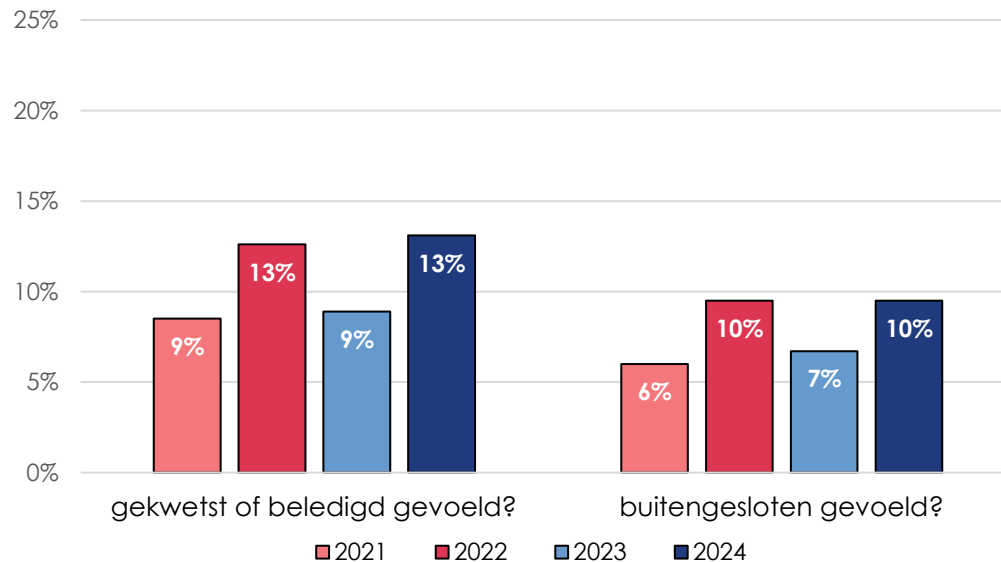
Wat heeft men gedaan voor de eigen vrijheid?

- “Protestactie tijdens de coronaperiode.”
- “Duidelijk uitgekomen voor mijn eigen mening, in een situatie waarin iets anders van me verwacht werd.”
- “Een huwelijk waar ik in mijn vrijheid werd beperkt, heb ik beëindigd.”

Wat heeft men gedaan voor de vrijheid van anderen?

- “Een klachten brief geschreven aan het busvervoer omdat een chauffeur zich heel discriminerend opstelde t.o.v. mensen van kleur.”
- “Als militair uitgezonden geweest naar oorlogsgebied.”

Heeft u zich in de afgelopen 12 maanden vanwege uw achtergrond...



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Gekwetst, beledigd of buitengesloten?

Vergeleken met vorig jaar zien we een toename in het aandeel mensen dat zich vanwege hun achtergrond (geloof, leeftijd, geslacht, seksuele geaardheid, lichamelijke of geestelijke beperking, migratieachtergrond of om een andere reden) de afgelopen 12 maanden gekwetst of beledigd heeft gevoeld (van 9% naar 13%). Er is eveneens een toename zichtbaar in het aandeel dat zich buitengesloten voelde (van 7% naar 10%).

Beleving van vrijheid 2020 - 2024

Ieder jaar wordt aan respondenten een aantal uitspraken voorgelegd over hun beleving van vrijheid. In de afbeelding rechts is het percentage mensen dat het (zeer) eens was met de stelling weergegeven over de jaren.

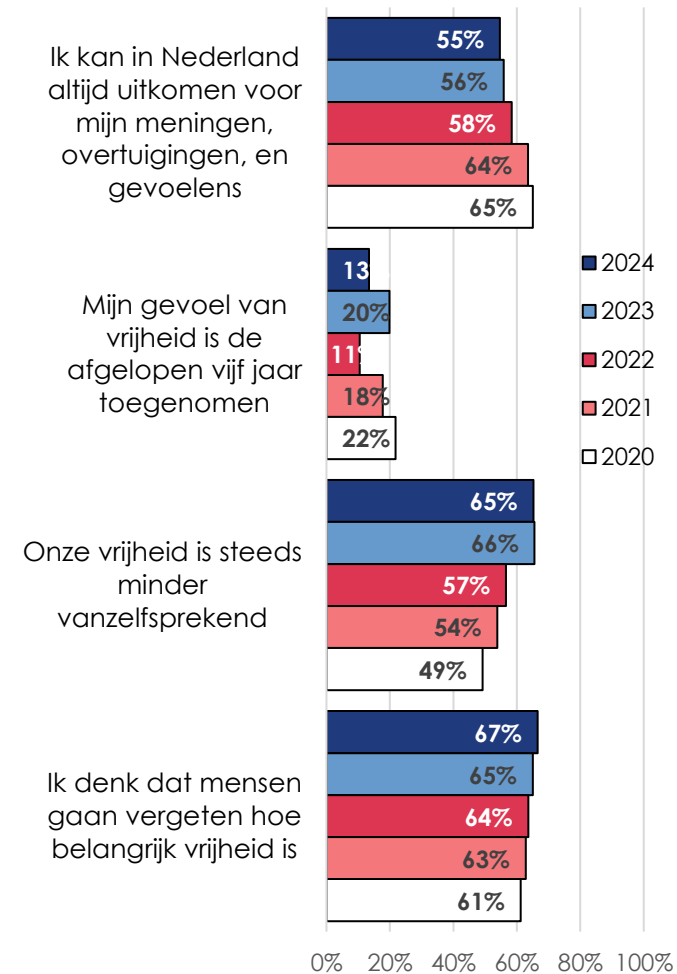
Van de ondervraagden is 55% het eens (of zeer eens) met de stelling dat je in Nederland altijd kunt uitkomen voor je meningen, overtuigingen en gevoelens. Dit is niet anders dan in 2023 (56%) of 2022 (58%). Na 2021 en 2020 (64% en 65%) zagen we het aandeel dat vond dat je altijd kunt uitkomen voor je mening verkleinen.

Na een relatief grote daling in de beleving van vrijheid in 2022 (van 18% naar 11% -- mogelijk vanwege de aanhoudende coronacrisis en bijbehorende beperkingen), zagen we in 2023 een opleving in het aandeel respondenten dat aangaf dat het gevoel van vrijheid was toegenomen in de afgelopen vijf jaar (van 11% naar 20%). Dit jaar (2024) zien we echter weer een daling in de mate waarin dit gevoel werd ervaren (13%).

Sinds de eerste meting in 2020 (49%) zien we een duidelijke stijging in het aandeel dat denkt dat onze vrijheid steeds minder vanzelfsprekend is (65%). In 2024 is de stijging gestopt en is dit niveau hetzelfde als in 2023.

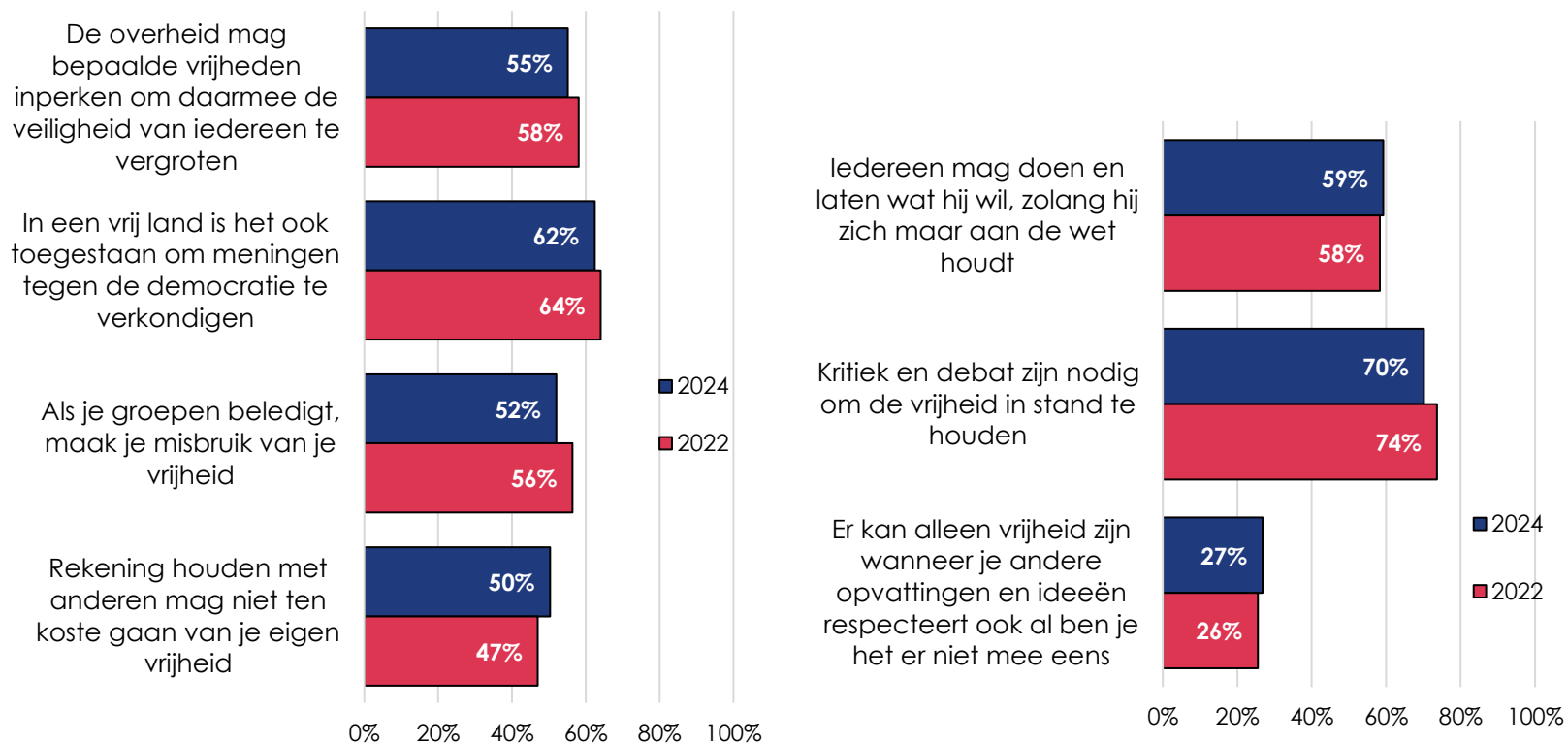
Bij de stelling *Ik denk dat mensen gaan vergeten hoe belangrijk vrijheid is* zien we sinds de eerste meting (2020: 61%) een kleine oplopende trend in het aandeel mensen dat het met de uitspraak eens is. Dit jaar (2024) geeft circa twee derde aan dat ze denken dat mensen het belang van vrijheid gaan vergeten.

BELEVING VAN VRIJHEID



BRON: ALLE RESPONDENTEN

BELEVING VAN VRIJHEID



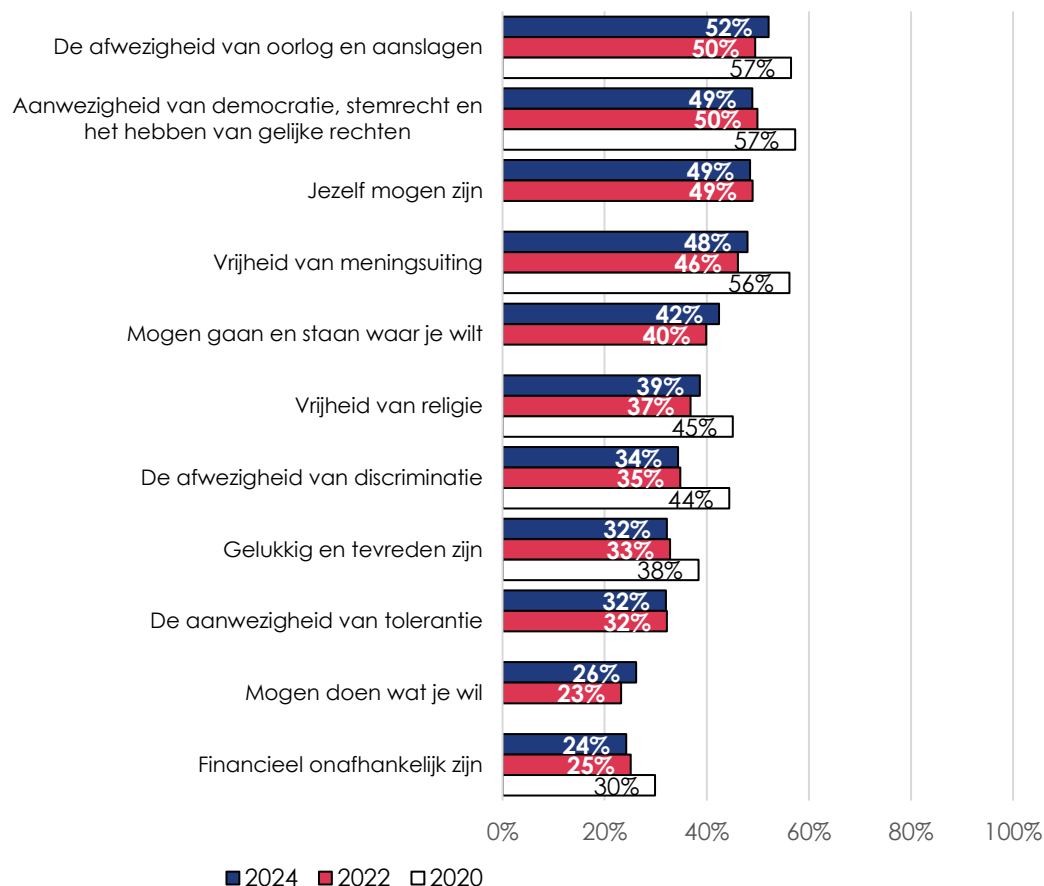
BRON: ALLE RESPONDENTEN

Vergelijking 2022 - 2024

Net als in 2022 is een aantal stellingen over vrijheid voorgelegd aan de deelnemers. In de afbeeldingen hierboven zijn de percentages te zien van mensen die het met de stelling eens of zeer eens zijn. De reacties op de meeste stellingen laten een vergelijkbaar beeld zien als in 2022. Alleen met de uitspraak *Rekening houden met anderen mag niet ten koste gaan van je eigen vrijheid* zijn mensen het significant vaker eens (50%) dan in 2022 (47%).

BELEVING VAN VRIJHEID

WELKE ZAKEN HEBBEN TE MAKEN MET VRIJHEID?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Wat betekent vrijheid?

De deelnemers aan het Nationaal Vrijheidsonderzoek werden gevraagd in hoeverre bepaalde zaken volgens hen te maken hebben met vrijheid. Het percentage dat de hoogste score (5 op een schaal van 1 *helemaal niet* tot 5 *helemaal wel*) gaf staat in de figuur hiernaast afgebeeld. De helft van de mensen vindt dat de afwezigheid van oorlog en aanslagen, de aanwezigheid van democratie, stemrecht en gelijke rechten, jezelf mogen zijn, en de vrijheid van meningsuiting zeker wel te maken hebben met vrijheid. Vergeleken met 2022 zijn er geen significante verschillen in de scores die worden toegekend aan de items. Tussen 2020 en 2022 werd wel voor alle onderwerpen een daling geconstateerd. Mogelijk heeft de coronapandemie bijgedragen aan veranderingen in opvattingen over vrijheid en blijft dit een rol spelen in de mate waarin men vindt dat zaken passen bij het onderwerp 'vrijheid'.

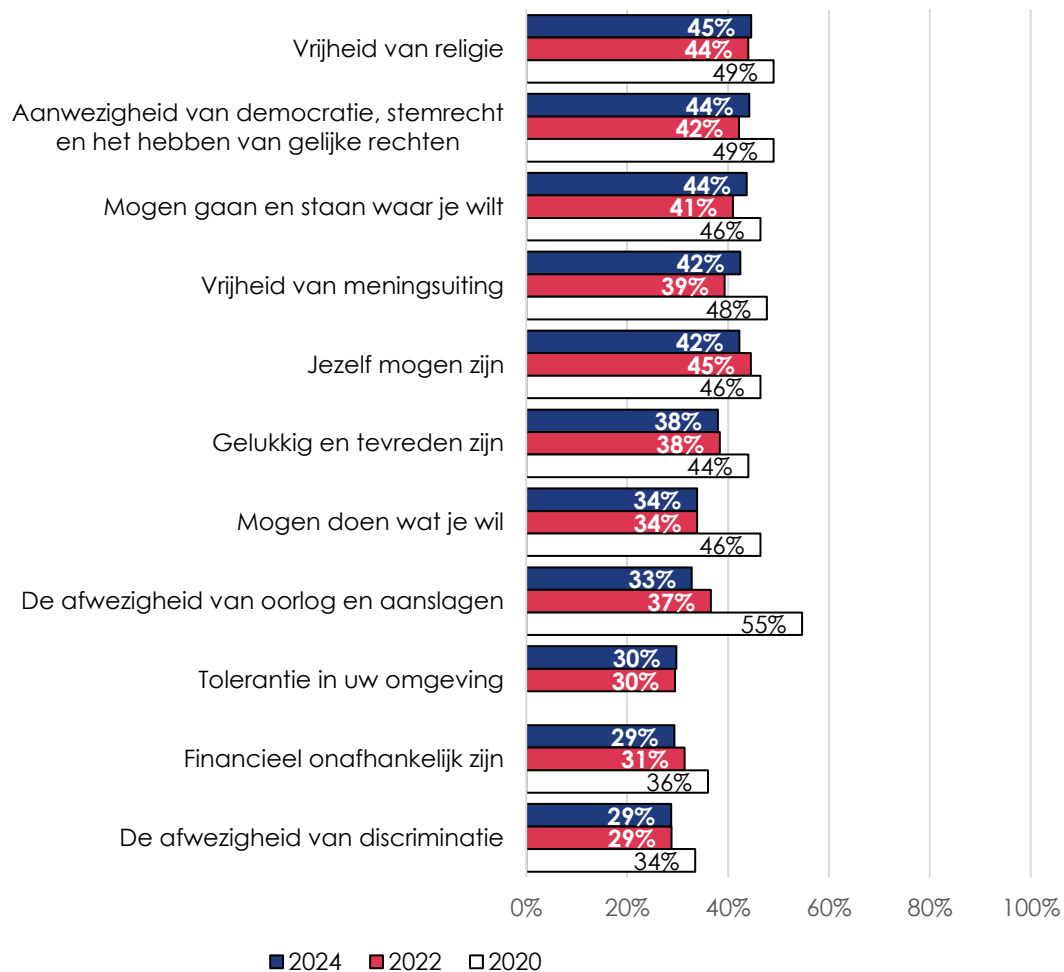
Ervaring van vrijheid

Van de 11 onderdelen die te maken kunnen hebben met vrijheid is gevraagd in hoeverre men deze ervaart in zijn of haar eigen leven (op een schaal van 1 tot 5, waarbij 1 staat voor *onvoldoende aanwezig* en 5 voor *voldoende aanwezig*). In de figuur hiernaast is het percentage respondenten afgebeeld dat de zaken voldoende aanwezig vindt (score 5).

Na 2020 lijken allerlei vormen van vrijheid minder aanwezig te zijn in het leven van mensen. Hoewel in 2024 een voorzichtige opwaartse trend zichtbaar is bij bepaalde onderdelen, is niets meer op het niveau van 2020. Ten opzichte van 2022 zien we twee verschillen. *De afwezigheid van oorlog en aanslagen* wordt minder vaak zo ervaren (van 37% naar 33%). *De oorlog in Oekraïne en de oorlog in Gaza* zullen waarschijnlijk aan deze ervaring hebben bijgedragen. *Het mogen gaan en staan waar je wilt* wordt juist meer ervaren in 2024 (44%) dan in 2022 (41%).

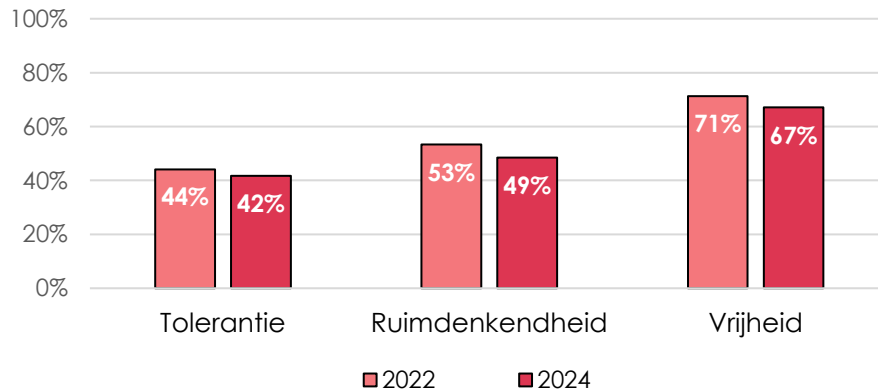
BELEVING VAN VRIJHEID

IN HOEVERRE ERVAART U DE VOLGENDE ZAKEN IN UW LEVEN?

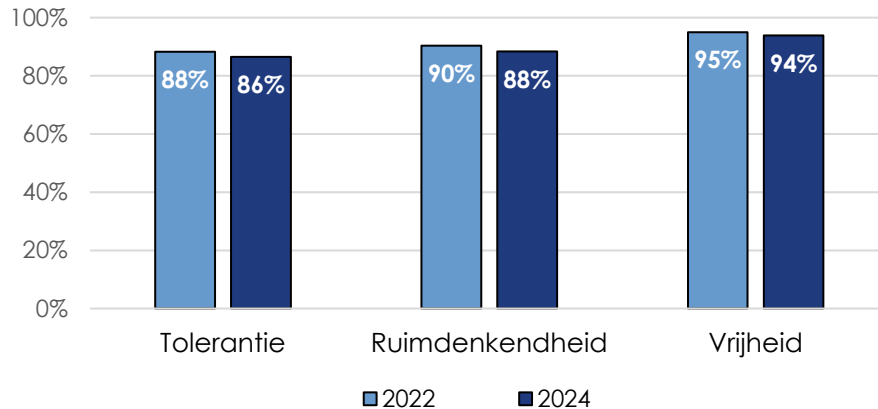


BRON: ALLE RESPONDENTEN

Denkend aan Nederland, vindt u het onderstaande typerend voor Nederland?



Draagt dit bij aan uw verbondenheid met Nederland?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

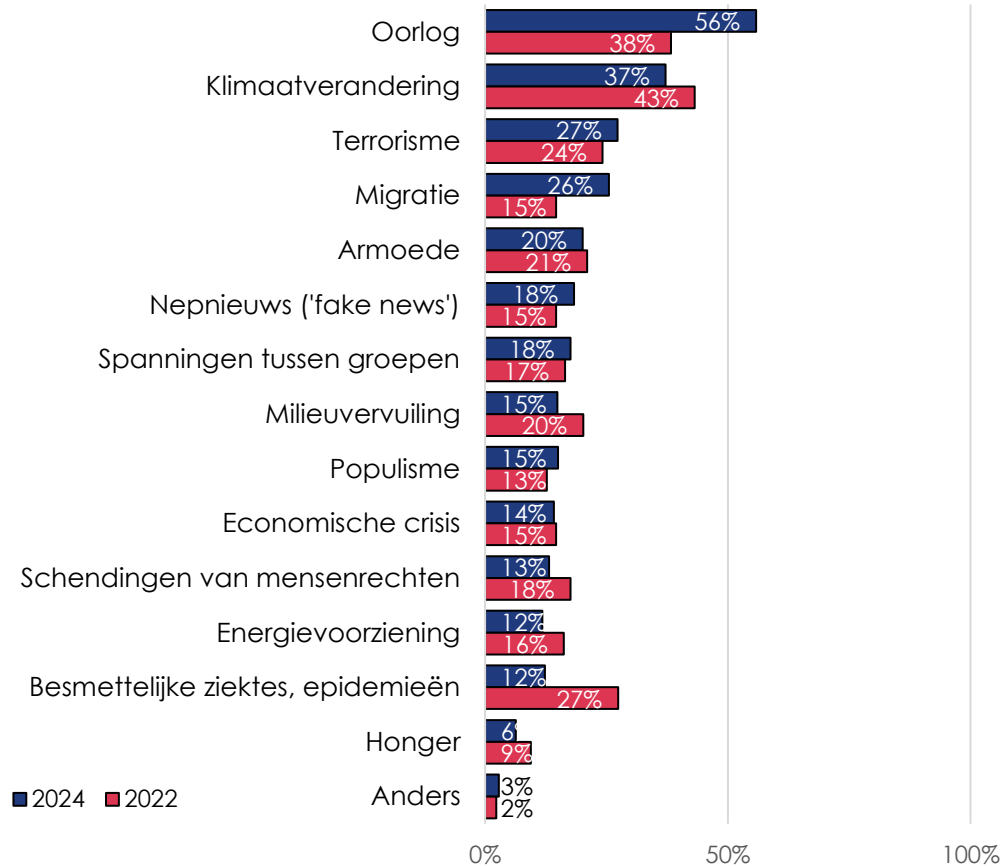
Hoe tolerant, ruimdenkend en vrij is Nederland?

In de bovenste figuur links staat getoond hoe typerend (op een schaal van 1-5: score 4 en 5) mensen tolerantie, ruimdenkendheid en vrijheid vinden voor Nederland. Opvallend is dat dit voor alle drie de waarden significant is afgenomen ten opzichte van 2022.

In de figuur linksonder staat afgebeeld in hoeverre mensen vinden dat deze waarden bijdragen aan de persoonlijke verbondenheid met Nederland. Het percentage is de som van mensen die vinden dat het enigszins tot heel erg bijdraagt. We zien hierin geen significante veranderingen in vergelijking met 2022.

BELEVING VAN VRIJHEID

Over welke onderwerpen die wereldwijd spelen maakt u zich het meest zorgen?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Onderwerpen waar men zich zorgen over maakt

De deelnemers aan het onderzoek werden gevraagd drie thema's uit de lijst te selecteren waar men zich het meeste zorgen over maakt. De onderwerpen oorlog (56%) en klimaatverandering (37%) zijn duidelijk de thema's die bijdragen aan de meeste zorgen die mensen hebben. Bij maar liefst 11 van de thema's zien we een verschuiving ten opzichte van 2022. De zorgen over oorlog, terrorisme, migratie, nepnieuws en populisme zijn toegenomen. De onderwerpen klimaatverandering, milieuvervuiling, schendingen van mensenrechten, energievoorziening, besmettelijke ziektes en honger lijken minder prangend vergeleken met 2022. Daar moet bij worden opgemerkt dat klimaatverandering nog steeds één van de meer zorgwekkende thema's is voor veel mensen (37%).

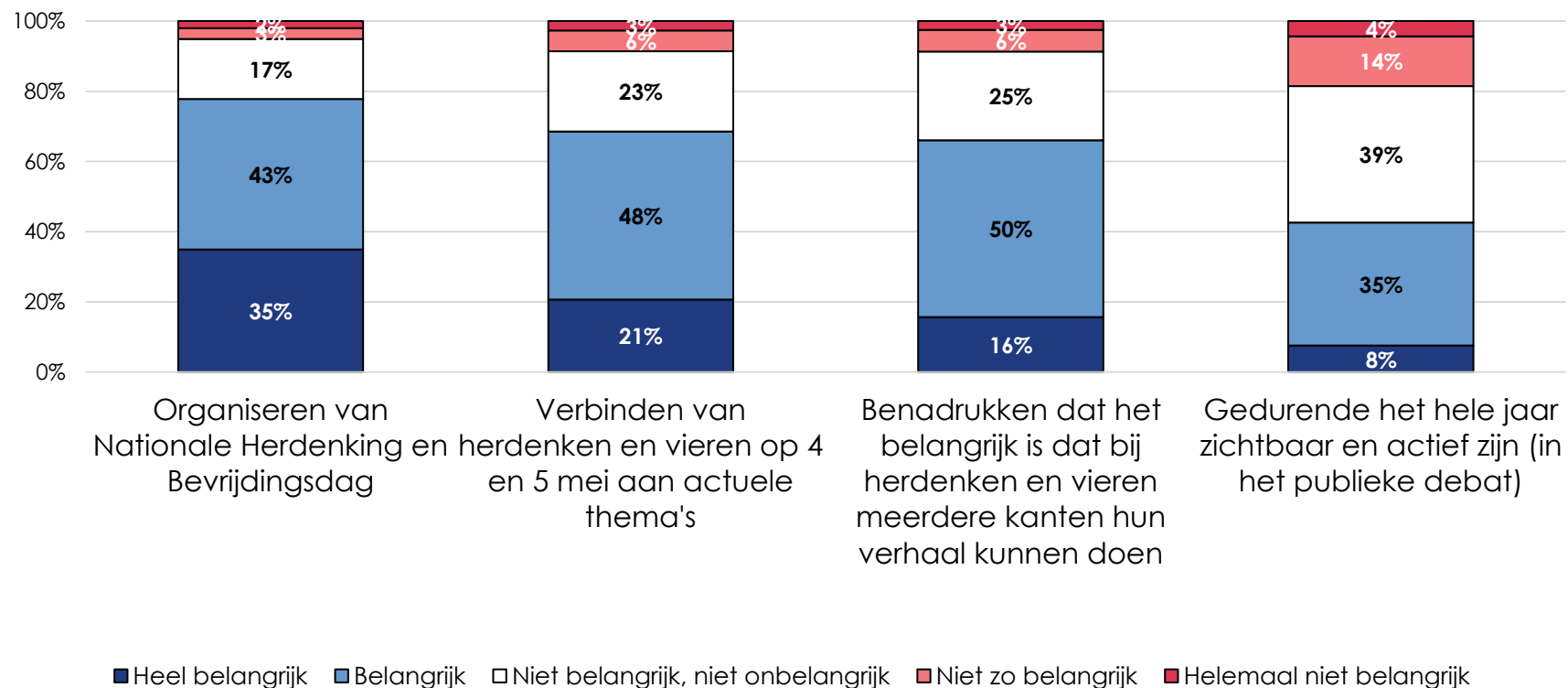
Het Nationaal Comité 4 en 5 mei



Het **Nationaal Comité 4 en 5 mei** heeft als belangrijkste taak het richting geven aan de zingeving van herdenken en vieren en daarmee het levend houden van de herinnering aan de Tweede Wereldoorlog, in de ruimste zin van het woord.

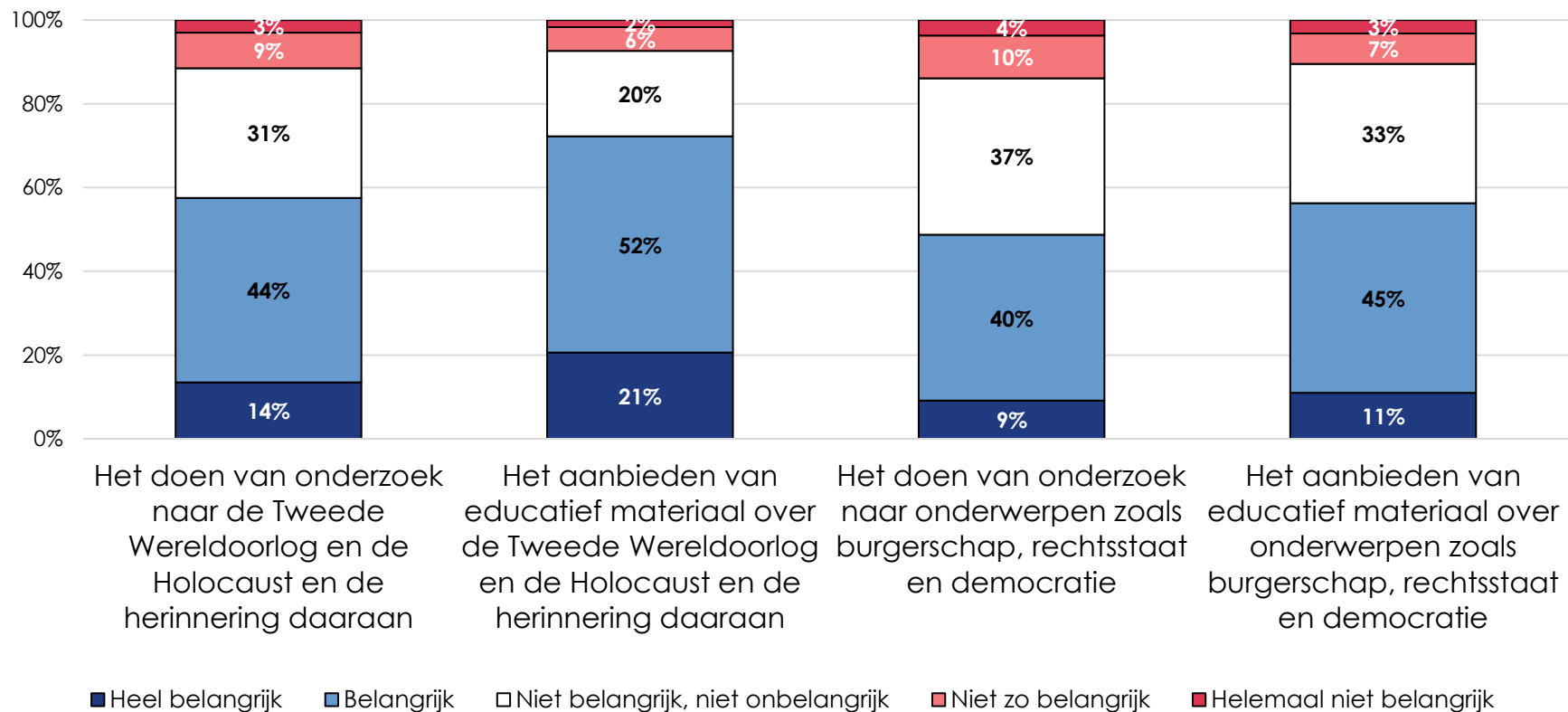
Hoe belangrijk vindt men het dat het Nationaal Comité 4 en 5 mei bepaalde taken op zich neemt?

Belang van taken Nationaal Comité 4 en 5 mei (deel 1)



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Belang van taken Nationaal Comité 4 en 5 mei (deel 2)

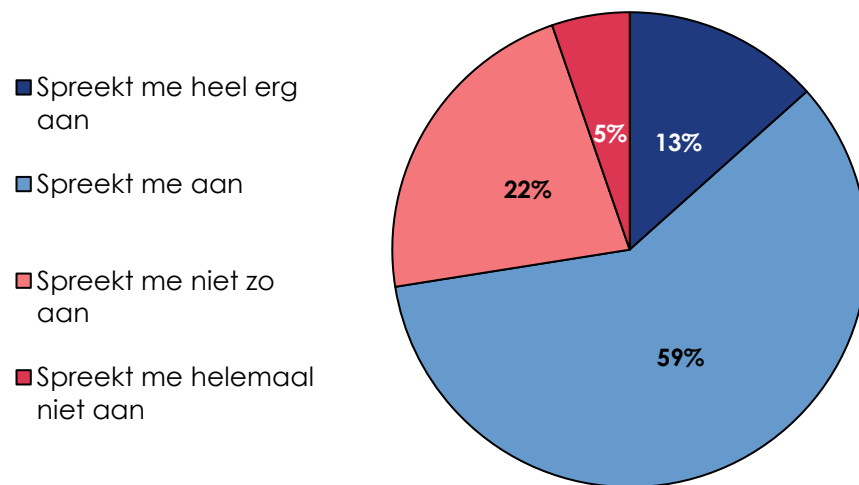


BRON: ALLE RESPONDENTEN

MOTTO NATIONAAL COMITE 4 EN 5 MEI

Het motto van het Nationaal Comité 4 en 5 mei is sinds 2022 **'Vrijheid deel je met elkaar'**. Iets minder dan de helft van de ondervraagden in dit onderzoek (44%) is bekend met dit motto. Maar liefst 73% vindt dit een (erg) aansprekend motto.

In hoeverre spreekt het motto van het Nationaal Comité 4 en 5 mei u aan?



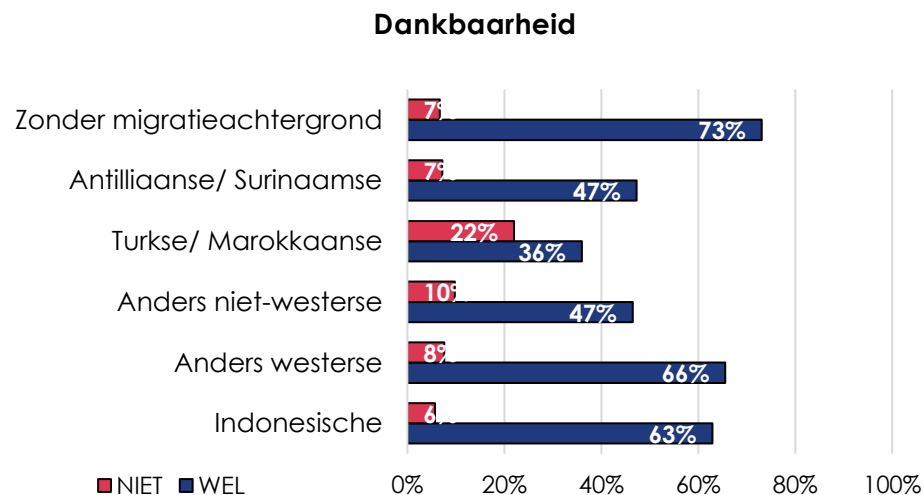
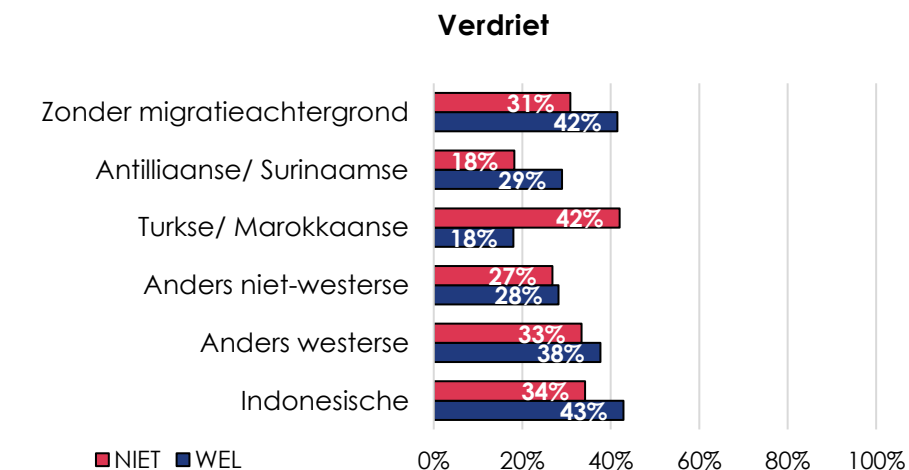
BRON: ALLE RESPONDENTEN

VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN

In dit laatste hoofdstuk worden de verschillen tussen groepen uitgelicht voor een selectie aan vragen die vooraf waren bepaald. De groepen die hierin onderscheiden zijn, staan beschreven in de onderzoeksverantwoording. In de figuren worden steeds de absolute percentages getoond. In de tekst worden de verschillen besproken. Hierbij wordt tegelijkertijd gekeken naar de effecten van leeftijd en herkomst op de bewuste stelling of vraag. Er is daarbij gecontroleerd voor opleidingstype. We rapporteren in dit hoofdstuk over de vragen waarvoor er verschillen tussen herkomstgroepen of leeftijdsgroepen werden gevonden. We rapporteren ook voor welke vragen geen verschillen zijn gevonden. Voor de overige vragen is er geen onderzoek naar verschillen gedaan. De nummering van de onderdelen verwijst steeds naar het hoofdstuk waarin de vraag of stelling voor de gehele steekproef is beschreven.

VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN: HERKOMST EN LEEFTIJD

1.1 In welke mate heeft u de volgende emoties gevoeld bij de Nationale Herdenking afgelopen 4 mei (2023)?



Emoties 4 mei en herkomst

De emotie boosheid werd niet meer of minder ervaren door mensen met een andere herkomst tijdens de Nationale Herdenking van 4 mei 2023. Wel zien we dat de emotie **verdriet** minder vaak wordt ervaren door mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (18% heeft zich eerder wel dan niet, wel of beslist wel verdrietig gevoeld bij de Nationale Herdenking) in vergelijking met mensen zonder migratieachtergrond (42%).

Mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** ervaren ook minder vaak **dankbaarheid** tijdens de Nationale Herdenking (36%) dan mensen zonder migratieachtergrond (73%). Ook de groep mensen met een **andere niet-westerse achtergrond** wijkt significant af: het aandeel dat geen dankbaarheid ervaarde is 10% en het aandeel dat zich wel dankbaar voelde is kleiner dan de helft (47%).

BRON: ALLE RESPONDENTEN

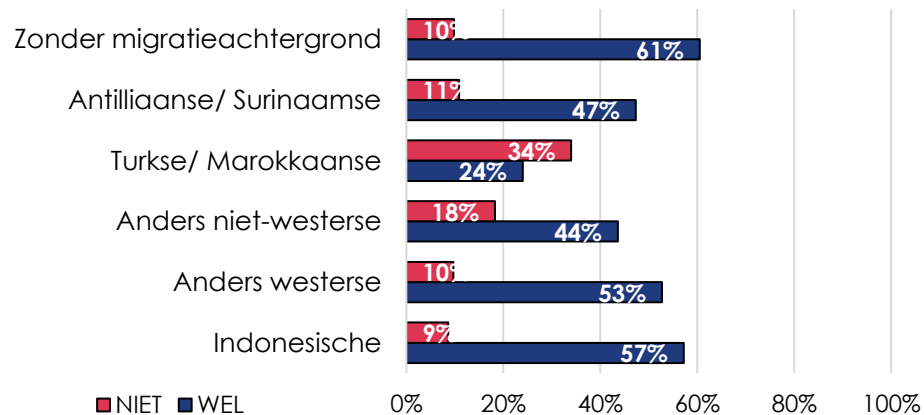
Emoties 4 mei en herkomst

Mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (24%), maar ook mensen met een **andere niet-westerse achtergrond** (44%) voelden zich minder vaak **verbonden** met andere mensen tijdens de Nationale Herdenking van vorig jaar dan mensen zonder migratieachtergrond (61%).

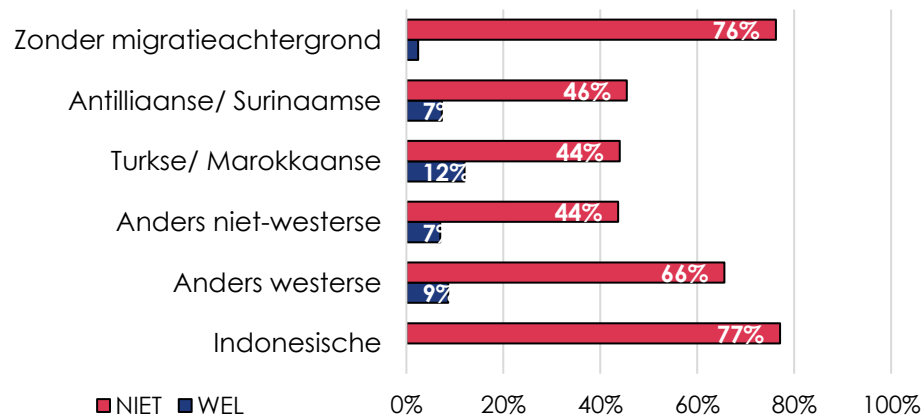
Wanneer we kijken naar de mensen die **onverschilligheid** ervaren tijdens de afgelopen Nationale Herdenking, dan zien we dat, behalve mensen met een Indonesische achtergrond, alle overige herkomstgroepen vaker onverschilligheid ervaren dan mensen zonder migratieachtergrond.

BRON: ALLE RESPONDENTEN

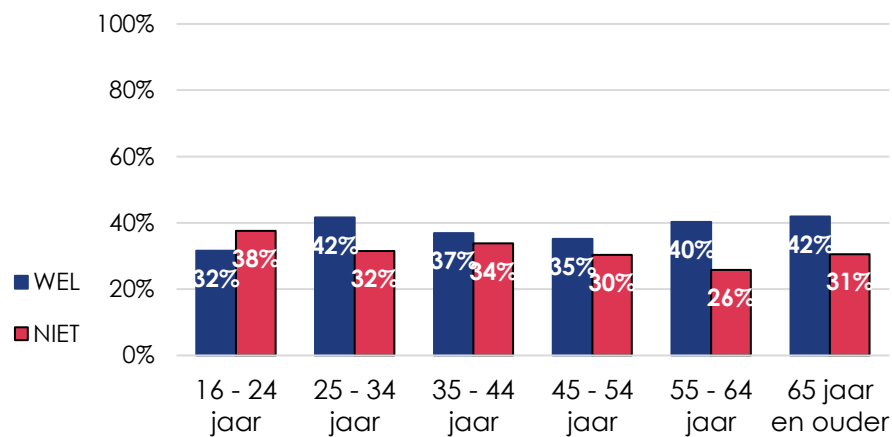
Verbondenheid



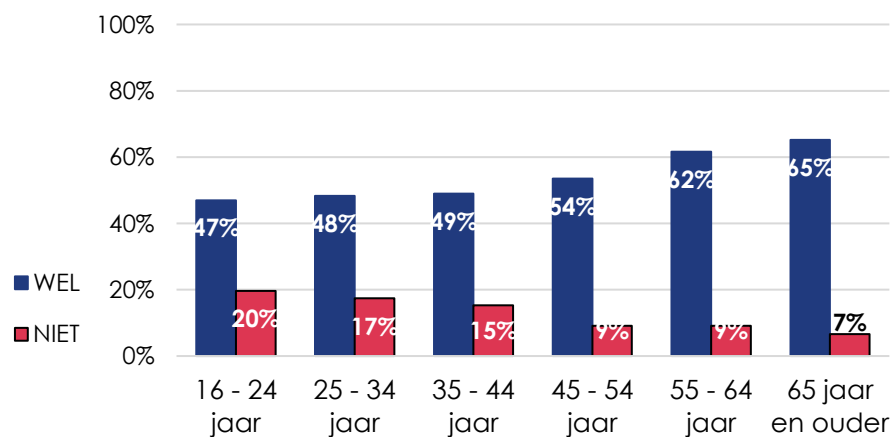
Onverschilligheid



Verdriet



Verbondenheid



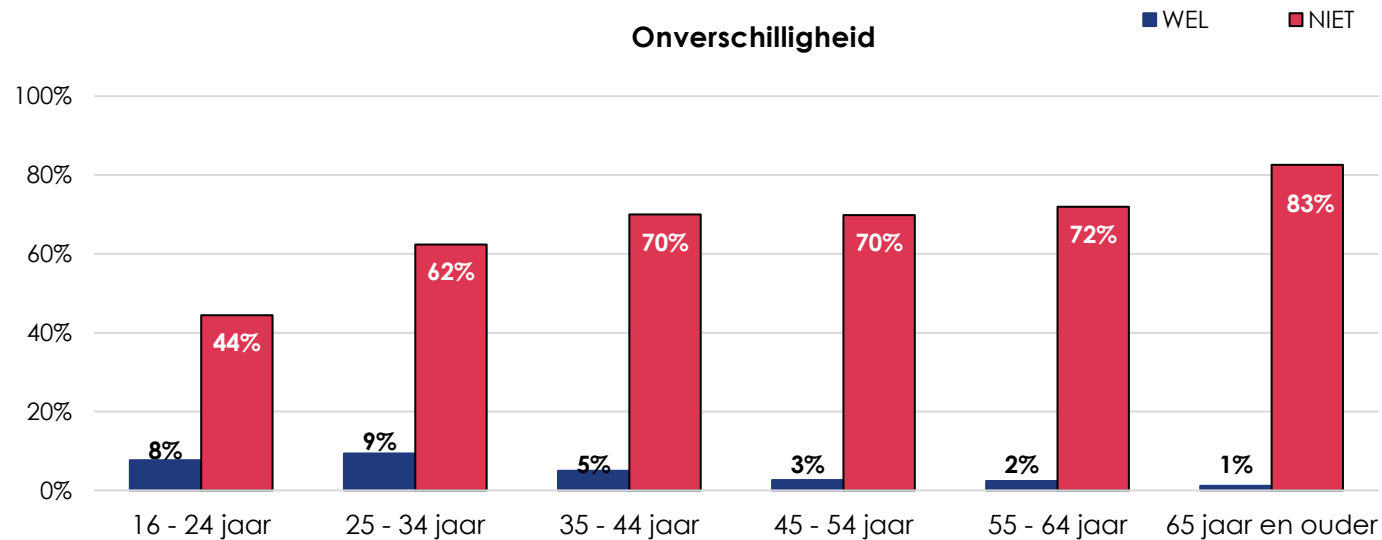
Emoties 4 mei en leeftijd

Vergeleken met 65-plussers (42%) hebben **16-24 jarigen** minder vaak **verdriet** ervaren (32%) tijdens de afgelopen Nationale Herdenking.

De leeftijdsgroepen tot en met 44 jaar hebben minder vaak **verbondenheid** ervaren tijdens de Nationale Herdenking (47%-49%) dan 65-jarigen (65%).

Voor de emoties boosheid en dankbaarheid werden geen significante verschillen tussen mensen uit verschillende leeftijdscategorieën gevonden.

BRON: ALLE RESPONDENTEN



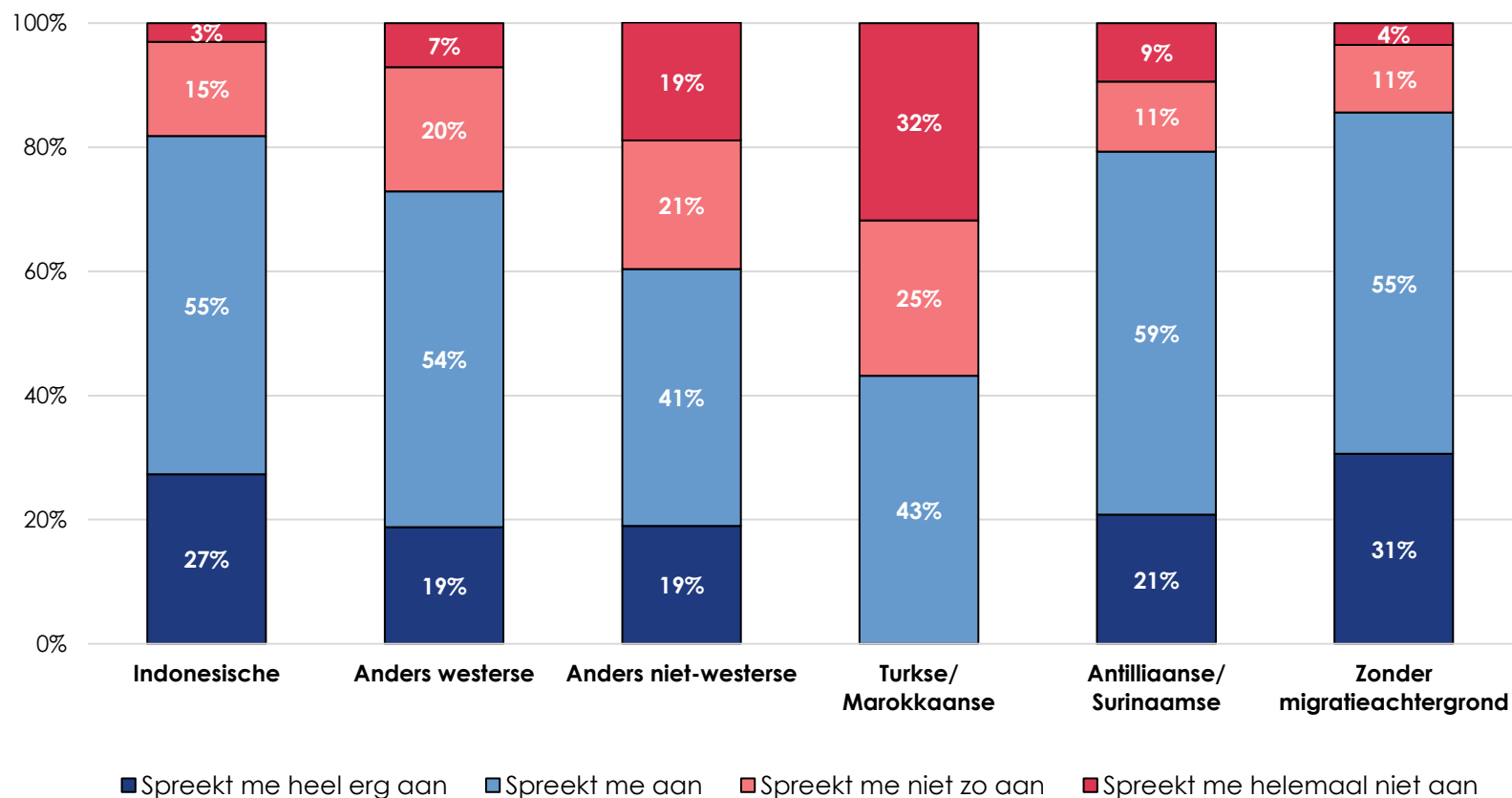
Emoties 4 mei en leeftijd

Mensen in de leeftijd t/m 44 jaar geven iets vaker aan onverschillig te hebben gestaan tegenover de afgelopen Nationale Herdenking dan mensen van 65 jaar en ouder. Het betreft hier kleine groepen: van de mensen van 65 jaar en ouder slechts 1% tegenover 5% tot 8% van de mensen in de drie laagste leeftijdscategorieën.

BRON: ALLE RESPONDENTEN

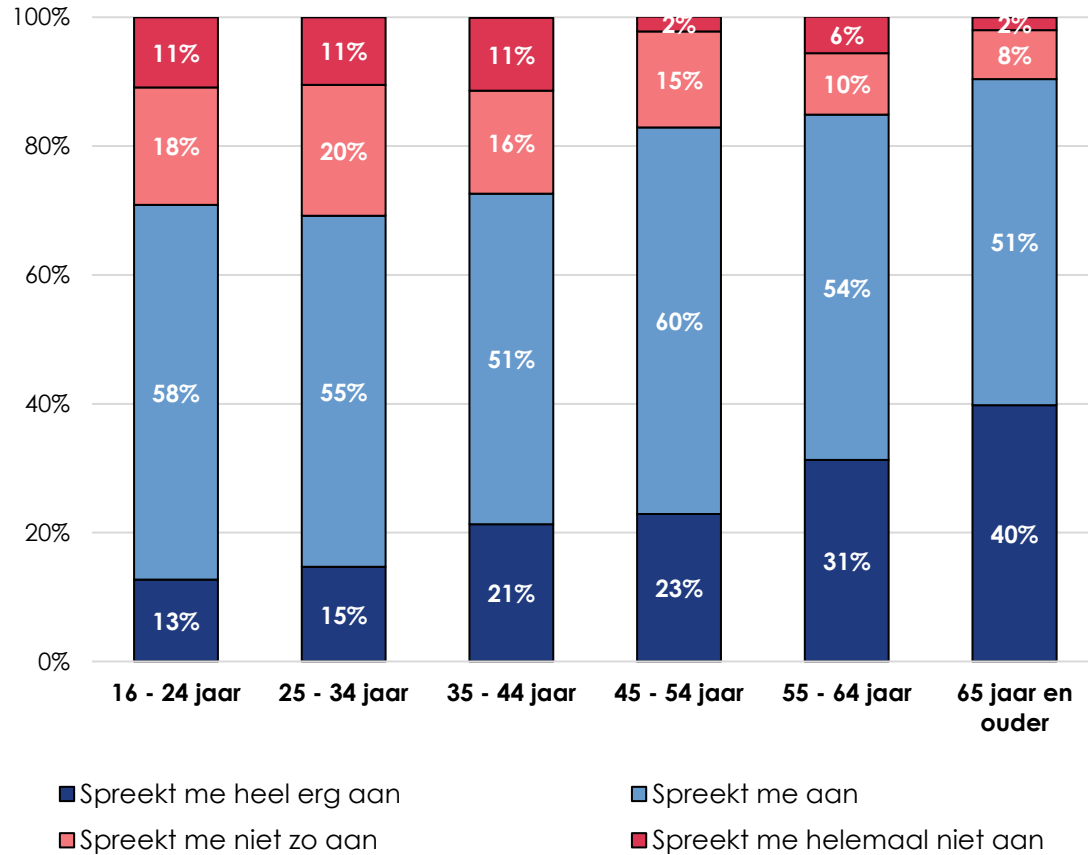
1.2 In welke mate spreekt de Nationale Herdenking aan?

In welke mate spreekt de Nationale Herdenking in zijn geheel aan?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

In welke mate spreekt de Nationale Herdenking in zijn geheel aan?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Mate waarin de Nationale Herdenking aanspreekt: herkomst en leeftijd

Bij de vergelijkingen tussen verschillende groepen en in de afbeeldingen is de groep *Geen mening/weet niet* buiten beschouwing gelaten.

Ten opzichte van mensen zonder migratieachtergrond (15%) vinden mensen met een **andere westerse achtergrond** (27%), mensen met een **andere niet-westerse achtergrond** (40%) en mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (7%) vaker dat de Nationale Herdenking *niet* aanspreekt.

Alle mensen **jonger dan 65 jaar** geven minder vaak aan dat de Nationale Herdenking ze (heel erg) aanspreekt dan 65-plussers.

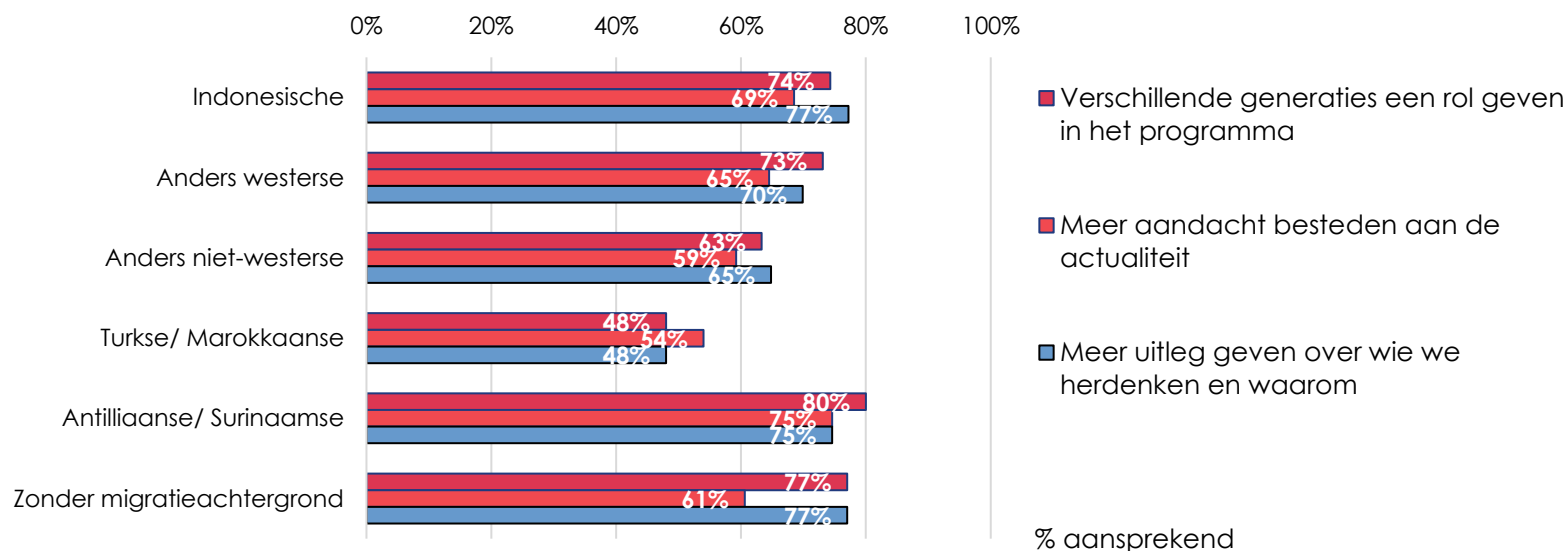
Mate waarin de Nationale Herdenking aanspreekt: herkomst en leeftijd

Deelnemers aan het onderzoek met een Turkse of Marokkaanse achtergrond zijn relatief jong ten opzichte van de groep zonder migratieachtergrond (zie ook de tabel in de onderzoeksverantwoording op pagina 88). Ruim een vijfde van de deelnemers met Turkse of Marokkaanse achtergrond is 16-24 jaar (22%), tegenover 10% van de deelnemers zonder migratieachtergrond. Slechts 10% van de deelnemers met een Turkse of Marokkaanse achtergrond is 65 jaar of ouder (tegenover 31% van de deelnemers zonder migratieachtergrond).

Als je binnen de verschillende herkomstgroepen onderscheid maakt tussen de laagste en hoogste leeftijdscategorie, is te zien dat van de **65-plussers met een Turkse of Marokkaanse achtergrond** meer dan de helft (60%) aangeeft dat de Nationale Herdenking ze aanspreekt. Van de **65-plussers zonder migratieachtergrond** is dit maar liefst 91%. Van **de jongeren (16-24 jaar) zonder migratieachtergrond** geeft 78% aan dat de Nationale Herdenking ze aanspreekt, tegenover slechts 18% van **de jongeren met Turkse of Marokkaanse achtergrond**. Van deze groep zegt ook een groot deel dat ze geen mening hebben over de mate waarin de Herdenking aanspreekt (18%). Deze resultaten zijn gebaseerd op kleine aantallen en dienen ter indicatie.

	Turks/Marokkaans		Zonder migratieachtergrond	
	16-24 jaar	65 jaar en ouder	16-24 jaar	65 jaar en ouder
Spreekt heel erg aan	0%	0%	15%	41%
Spreekt aan	18%	60%	63%	50%
Spreekt niet zo aan	18%	40%	13%	6%
Spreekt helemaal niet aan	46%	0%	3%	2%
Geen mening/weet niet	18%	0%	6%	1%

1.3 In welke mate spreken deze veranderingen aan de Nationale Herdenking aan?

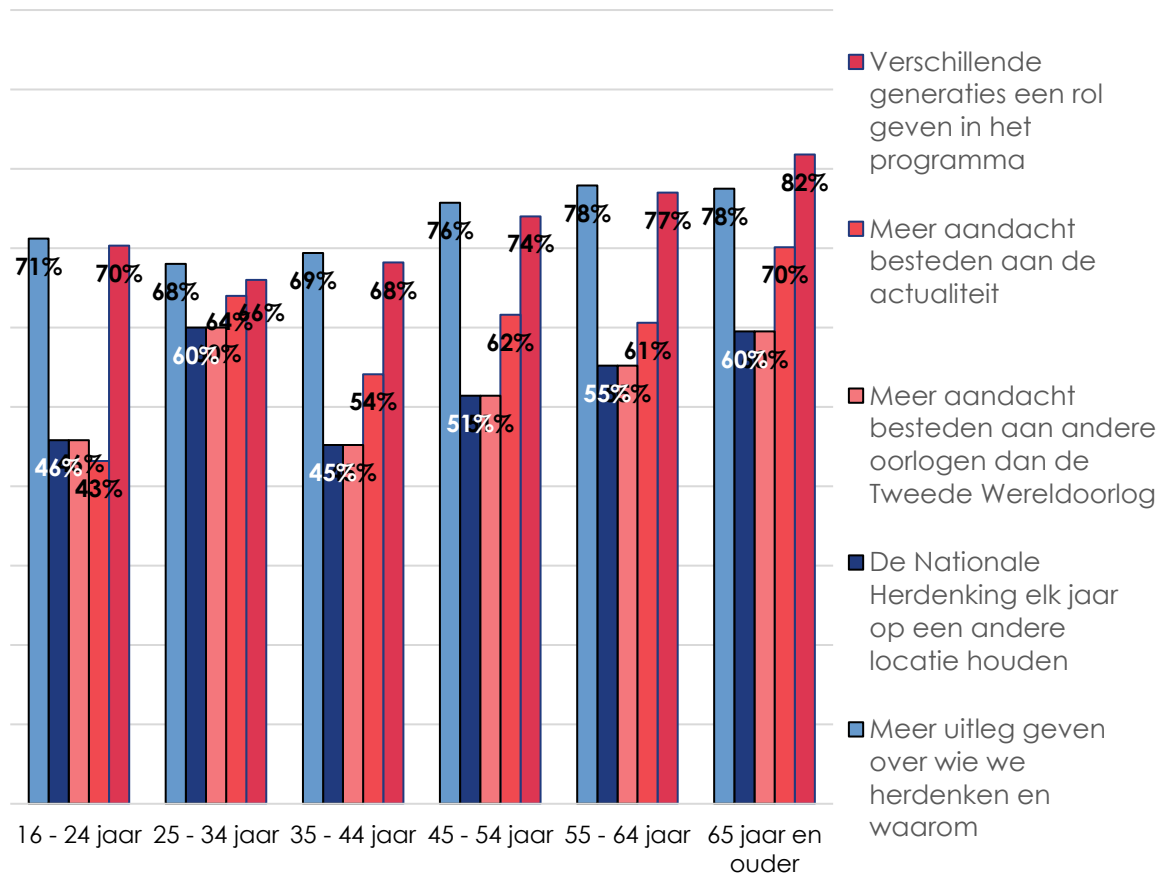


BRON: ALLE RESPONDENTEN

Veranderingen Nationale Herdenking 4 mei en herkomst

In de figuur hierboven staan de mogelijke veranderingen voor de Nationale Herdenking genoemd waarbij een verschil wordt gevonden tussen mensen van verschillende herkomst en de mate waarin deze veranderingen mensen aanspreken. *Het geven van een rol aan verschillende generaties binnen het programma* van de Herdenking spreekt Turkse en Marokkaanse mensen minder aan (48%) dan mensen zonder migratieachtergrond (77%). Het voorstel om *meer aandacht aan de actualiteit te besteden* spreekt mensen met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond (75%) meer aan dan mensen zonder migratieachtergrond (61%). Ten slotte is te zien dat *het geven van meer uitleg over wie wordt herdacht en met welke reden* mensen met een andere niet-westerse achtergrond (65%) en mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond (48%) minder vaak aanspreekt dan mensen zonder migratieachtergrond (77%). Een mogelijke verklaring hiervoor is dat mensen met deze achtergrond niet het gevoel hebben dat dit over hen gaat, of over een groep waarmee ze zich identificeren.

In welke mate spreken deze mogelijke veranderingen aan de Nationale Herdenking aan?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

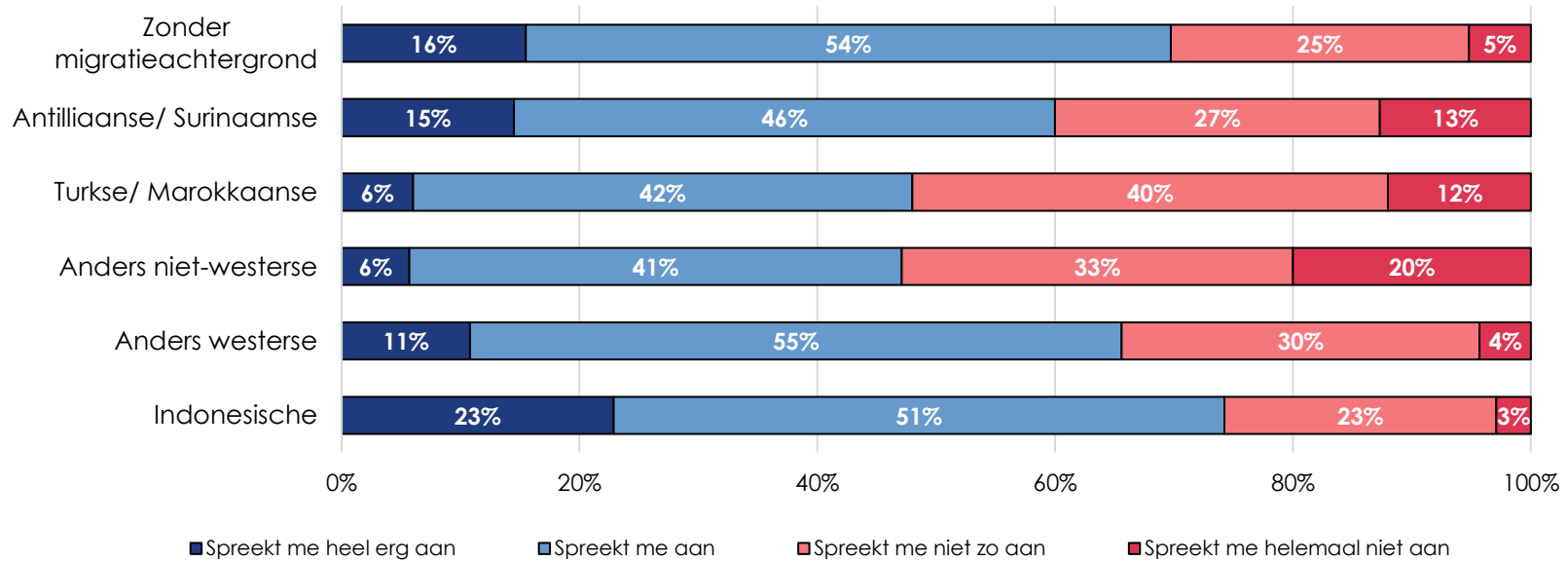
Veranderingen Nationale Herdenking 4 mei en leeftijd

Meer uitleg geven over wie we herdenken, en het bieden van een rol aan verschillende generaties in het programma zijn wijzigingen voor de Nationale Herdenking die alle leeftijdsgroepen aanspreken (van 66% tot 82%).

De groep 16-24-jarigen vindt de meeste voorgestelde wijzigingen minder aanspreken dan de 65-plussers dat doen. Een uitzondering hierop is de suggestie om de Nationale Herdenking elk jaar op een andere locatie te houden. Dit spreekt 16-24-jarigen juist *meer* aan (42%) dan 65-plussers (23%). *Meer aandacht geven aan de actualiteit* spreekt alle leeftijdsgroepen onder de 65 jaar minder aan dan 65-plussers.

1.4 Aansprekendheid memorandum

In welke mate spreekt dit memorandum in zijn geheel u aan?

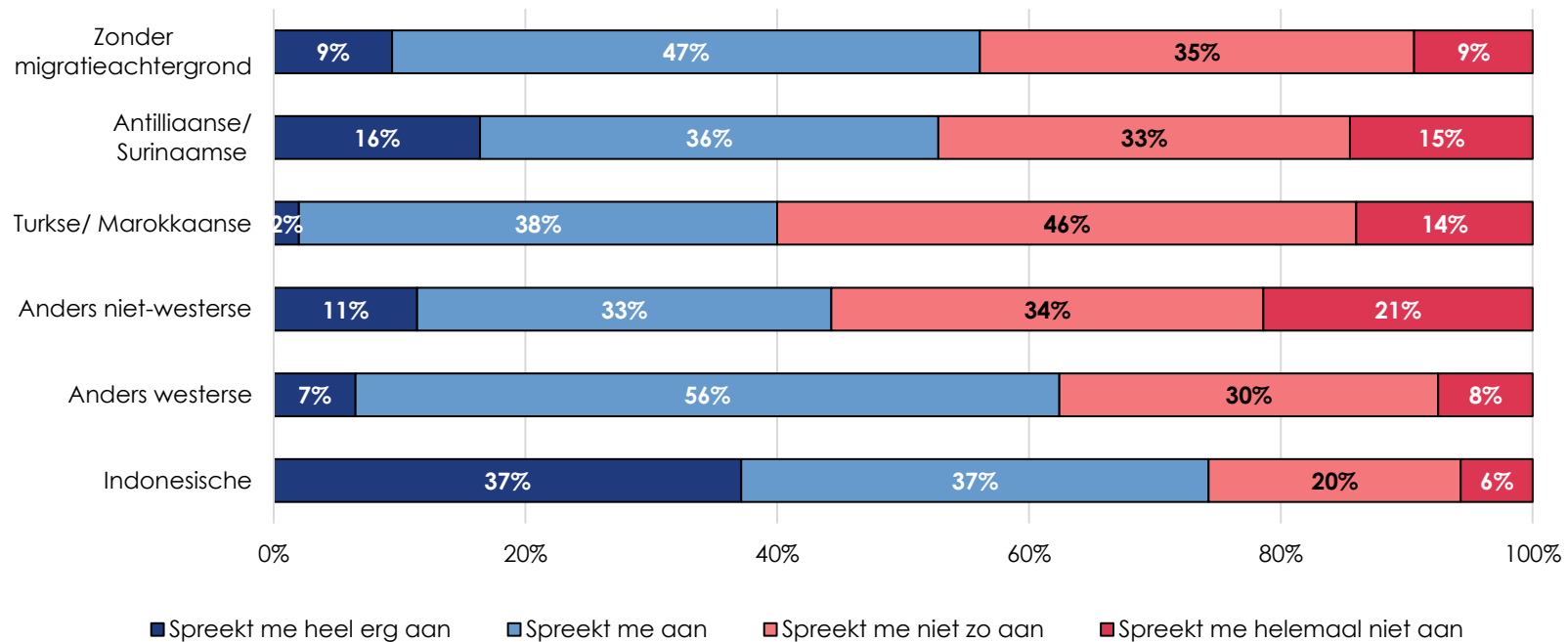


BRON: ALLE RESPONDENTEN

Memorandum in het geheel en herkomst

Het volledige memorandum luidt: *Tijdens de Nationale Herdenking herdenken wij allen – burgers en militairen – die in het Koninkrijk der Nederlanden of waar ook ter wereld zijn omgekomen of vermoord; zowel tijdens de Tweede Wereldoorlog en de koloniale oorlog in Indonesië, als in oorlogssituaties en bij vredesoperaties daarna.* Dit memorandum spreekt Turkse en Marokkaanse mensen (48%) en mensen met een andere niet-westerse achtergrond (47%) minder aan dan mensen zonder migratieachtergrond (70%). Mensen met een Indonesische achtergrond geven relatief vaak aan dat het memorandum aanspreekt (74%); zij verschillen niet significant van mensen zonder migratieachtergrond (70%).

In welke mate spreekt deze **verandering** in het memorandum u aan?

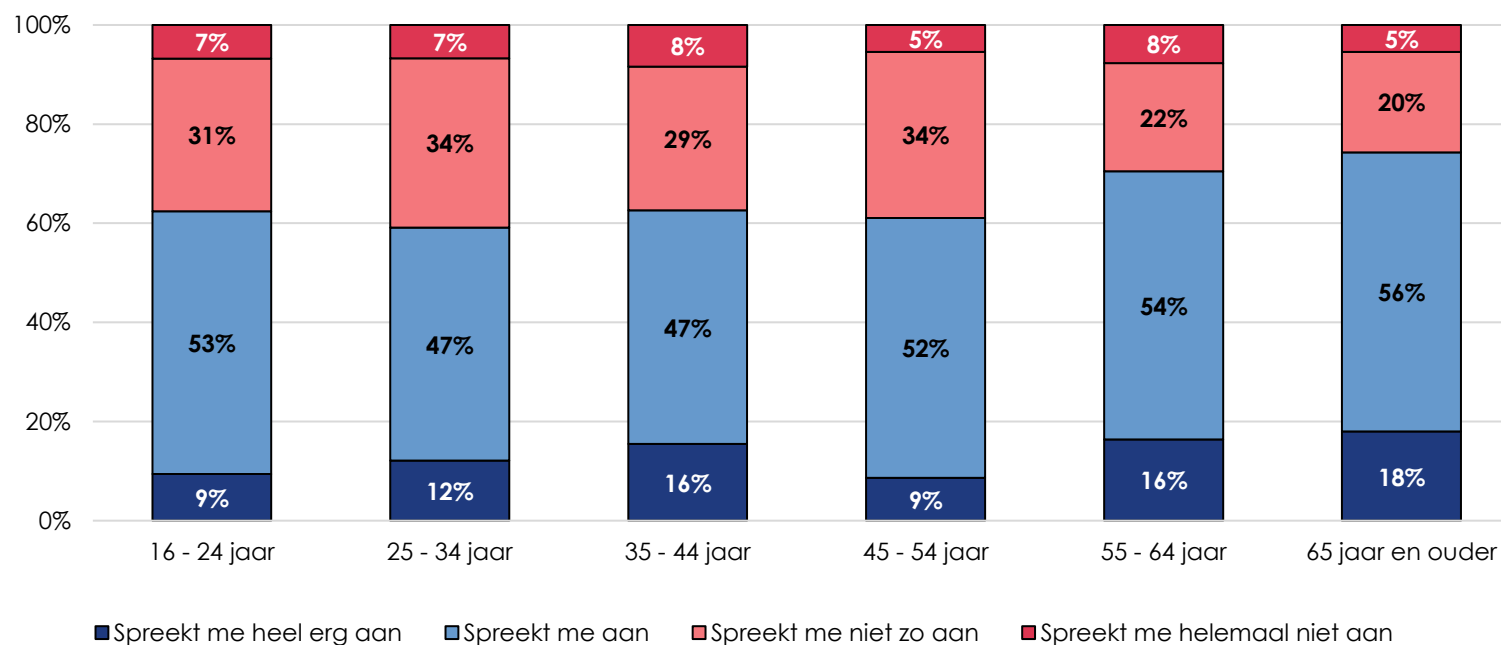


BRON: ALLE RESPONDENTEN

Toevoeging memorandum en herkomst

Hoewel in de figuur zichtbaar lijkt dat vooral mensen met een Indonesische achtergrond de verandering in het memorandum vinden aanspreken, worden er geen significante verschillen gevonden tussen mensen van verschillende herkomst als wordt gecontroleerd voor leeftijd en opleidingsniveau.

In welke mate spreekt dit memorandum in zijn geheel u aan?

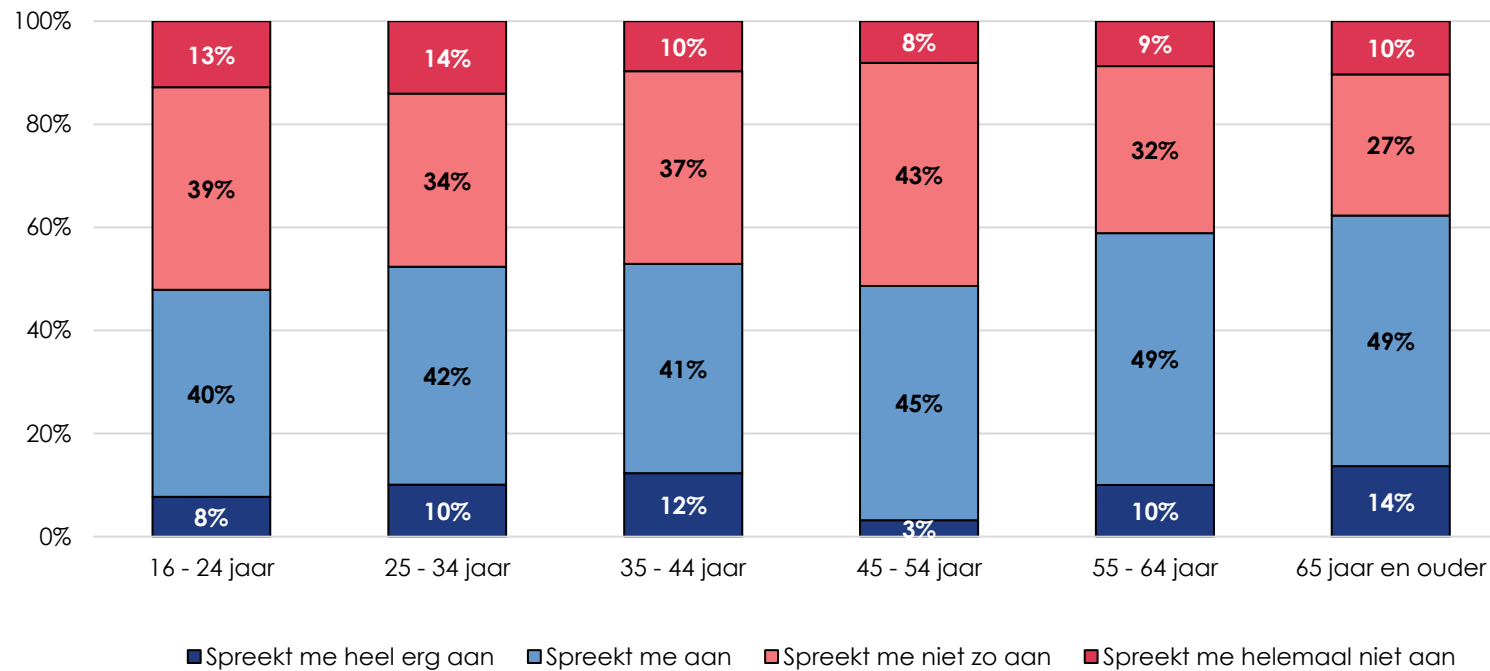


BRON: ALLE RESPONDENTEN

Memorandum in het geheel en leeftijd

Mensen in de leeftijd van 25 t/m 54 jaar wijken af van de 65-plussers in de mate waarin het memorandum in het geheel aanspreekt. Ouderen spreekt het memorandum meer aan (74%) dan jongeren. Toch zien we dat nog ruim meer dan de helft van de mensen van 25 t/m 54 jaar (59% tot 63%) het memorandum aansprekend vindt. Dit beeld lijkt hierboven ook te gelden voor de 16-24-jarigen, alleen wordt dit verschil in de analyse niet significant bevonden.

In welke mate spreekt deze **verandering** in het memorandum u aan?

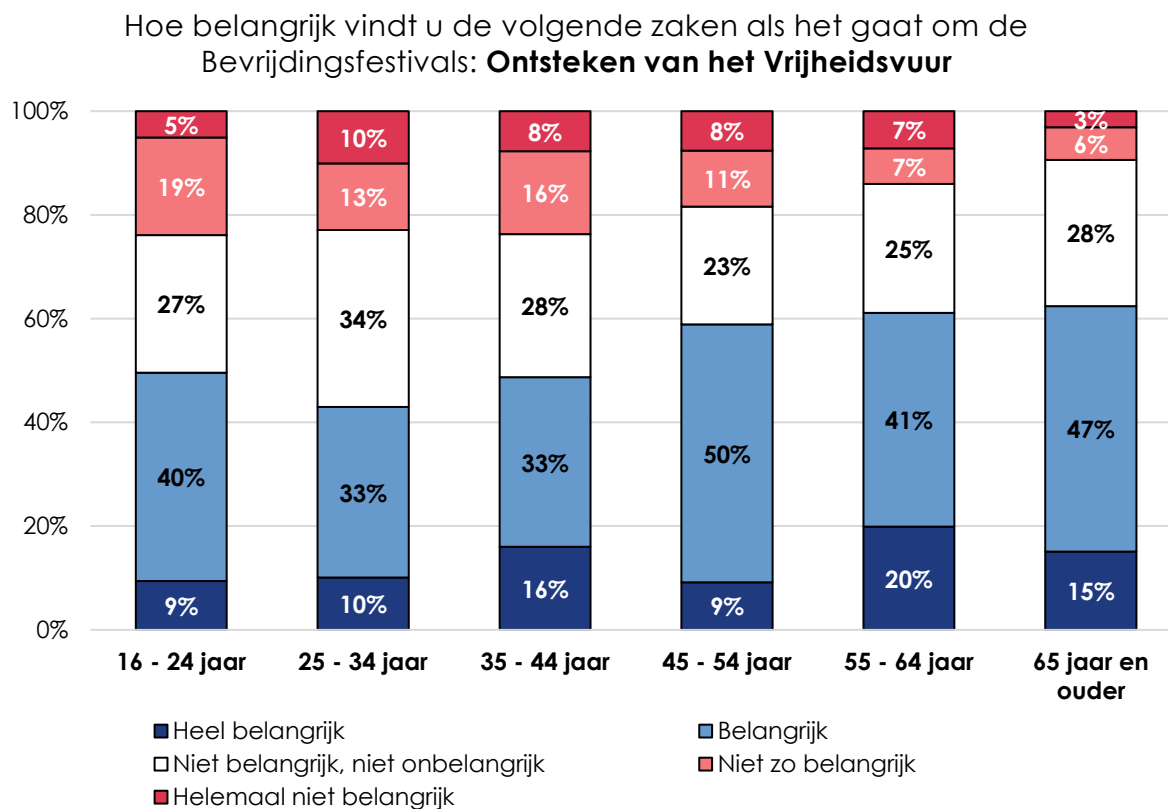


BRON: ALLE RESPONDENTEN

Toevoeging memorandum en leeftijd

De wijziging in het memorandum spreekt 65-plussers meer aan (63%) dan mensen tussen de 16 en 54 jaar (48%-53%).

2.1 Hoe belangrijk worden zaken rondom Bevrijdingsfestivals gevonden?



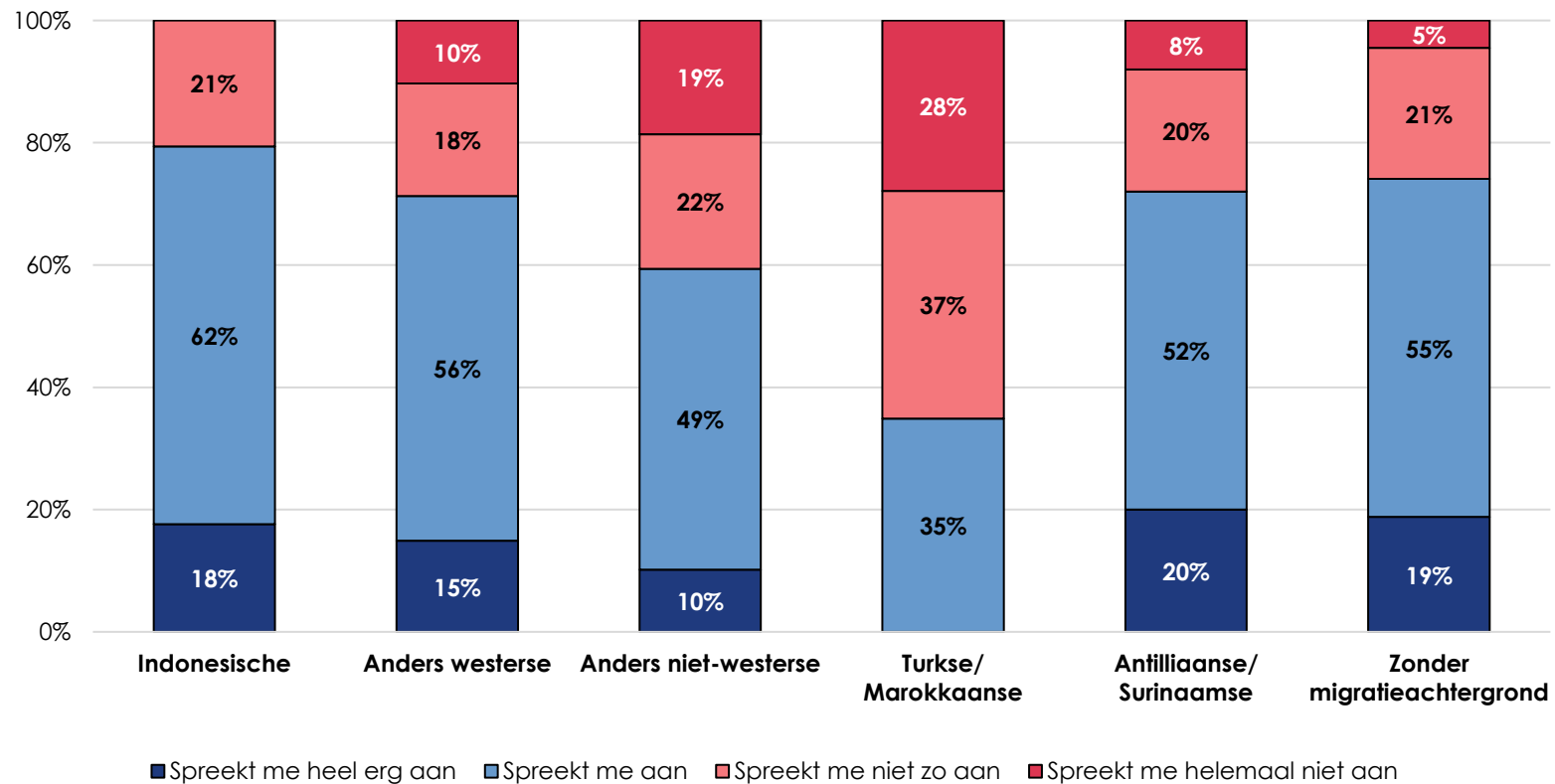
BRON: ALLE RESPONDENTEN

Belang zaken rondom Bevrijdingsfestivals en leeftijd

Alleen als het gaat om het ontsteken van het Vrijheidsvuur op de Bevrijdingsfestivals zien we verschillen in leeftijdscategorieën en het belang dat mensen aan deze activiteit hechten. Van de groepen tot 54 jaar vindt 43% tot 59% dit onderdeel belangrijk, tegenover 63% van de 65-plussers. Er werden geen significante verschillen gevonden tussen verschillende herkomstgroepen voor de aspecten van de Bevrijdingsfestivals.

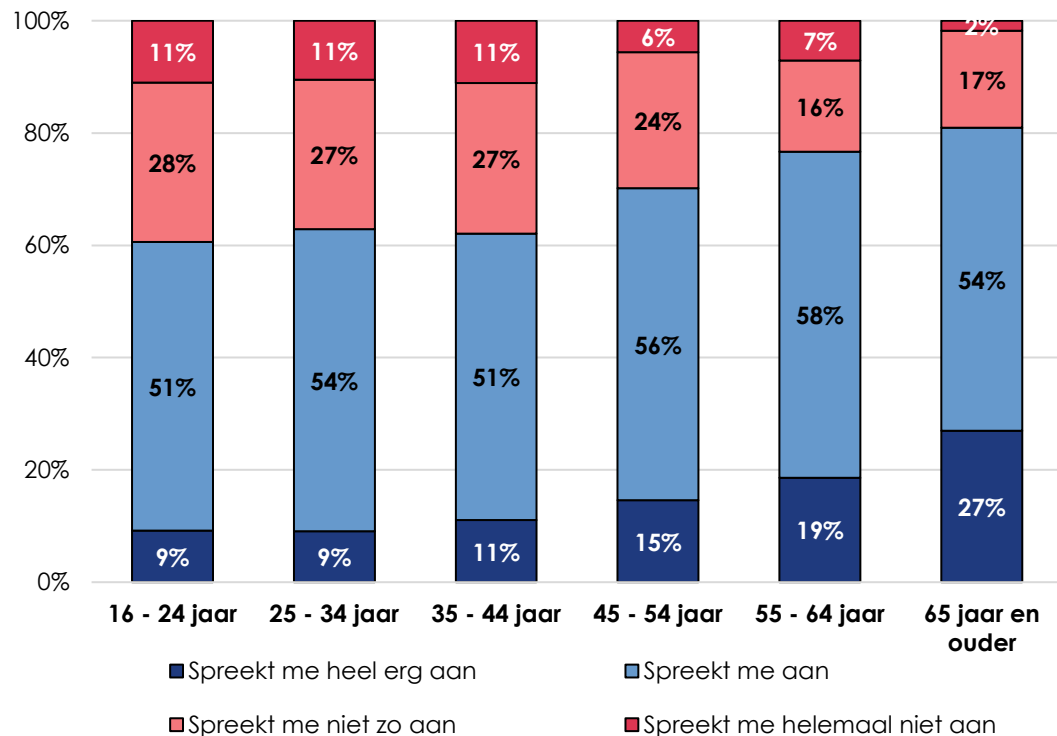
2.2 In welke mate spreekt Bevrijdingsdag aan?

In welke mate spreekt Bevrijdingsdag in zijn geheel aan?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

In welke mate spreekt Bevrijdingsdag in zijn geheel aan?



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Mate waarin Bevrijdingsdag aanspreekt: herkomst en leeftijd

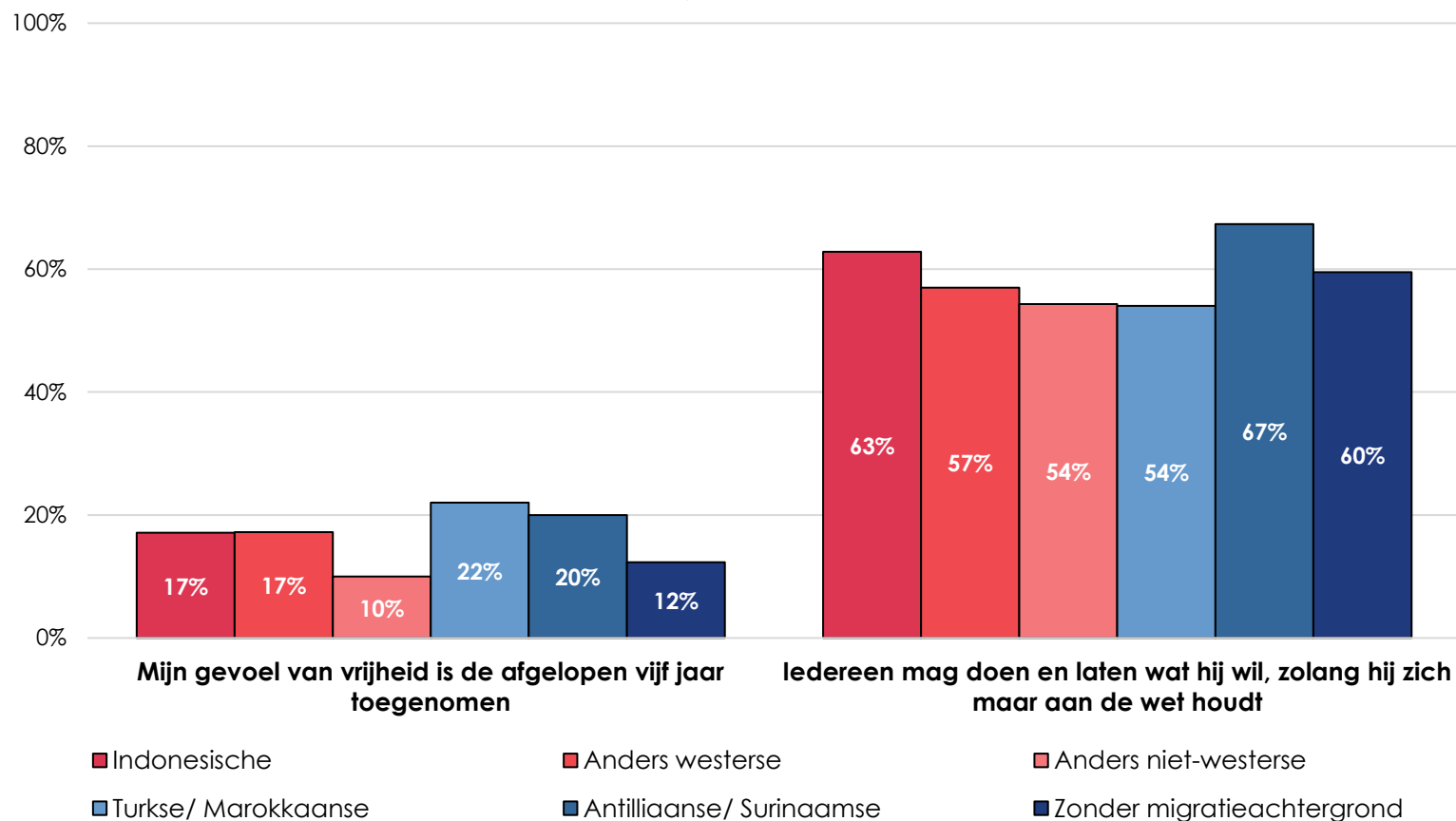
Van de mensen met een **Turkse of Marokkaanse** achtergrond geeft 35% aan dat Bevrijdingsdag ze aanspreekt: dit is een aanzienlijk kleinere groep dan bij mensen zonder migratieachtergrond: daar zegt bijna driekwart (74%) dat Bevrijdingsdag ze aanspreekt.

Ten opzichte van **65-plussers**, waarvan 81% aangeeft dat Bevrijdingsdag ze aanspreekt, is deze dag net iets minder aansprekend **voor de leeftijdscategorieën t/m 54 jaar** (60%-71%).

3.1 Uitspraken vrijheid

Uitspraken over vrijheid naar herkomst

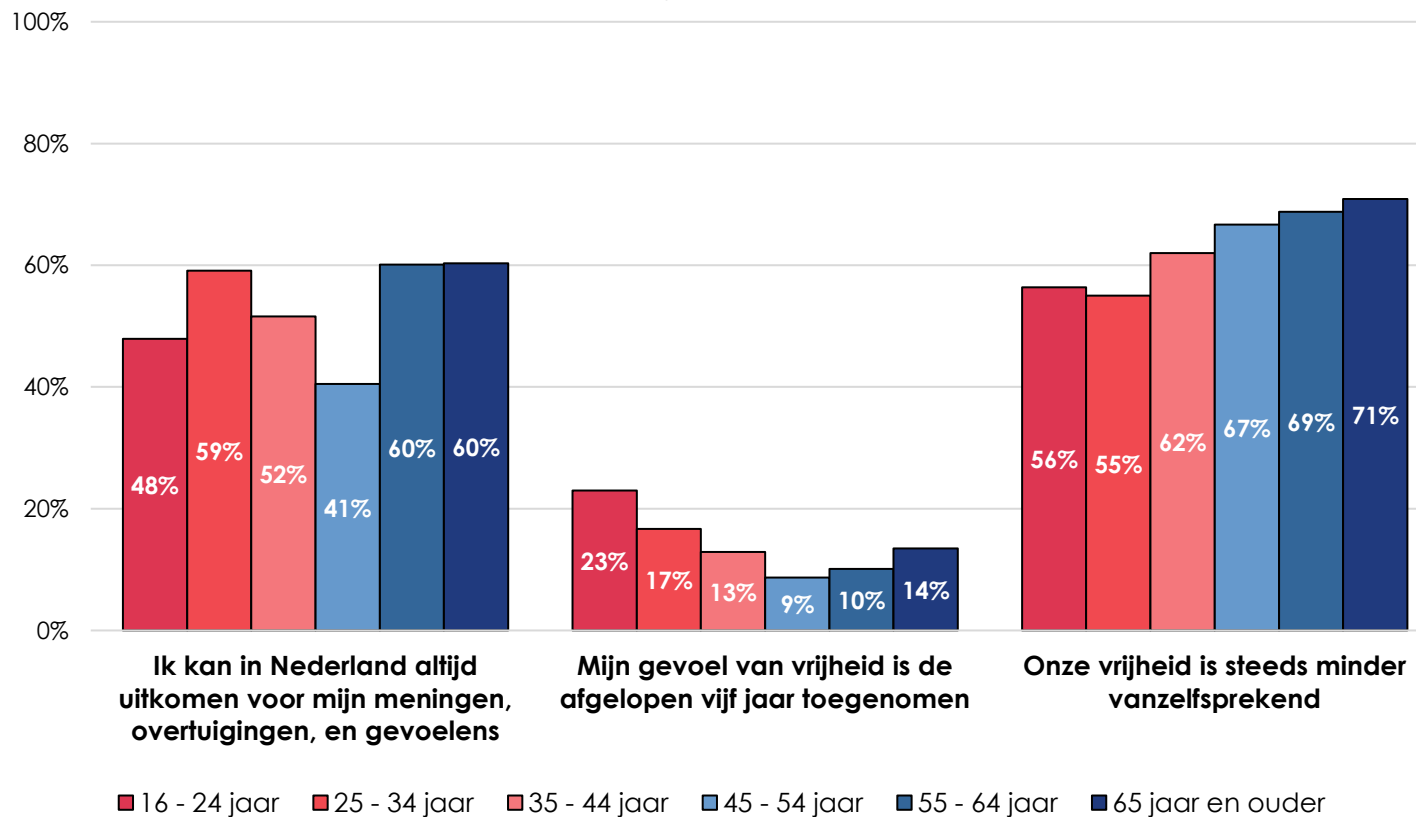
% EENS



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Uitspraken over vrijheid naar leeftijd

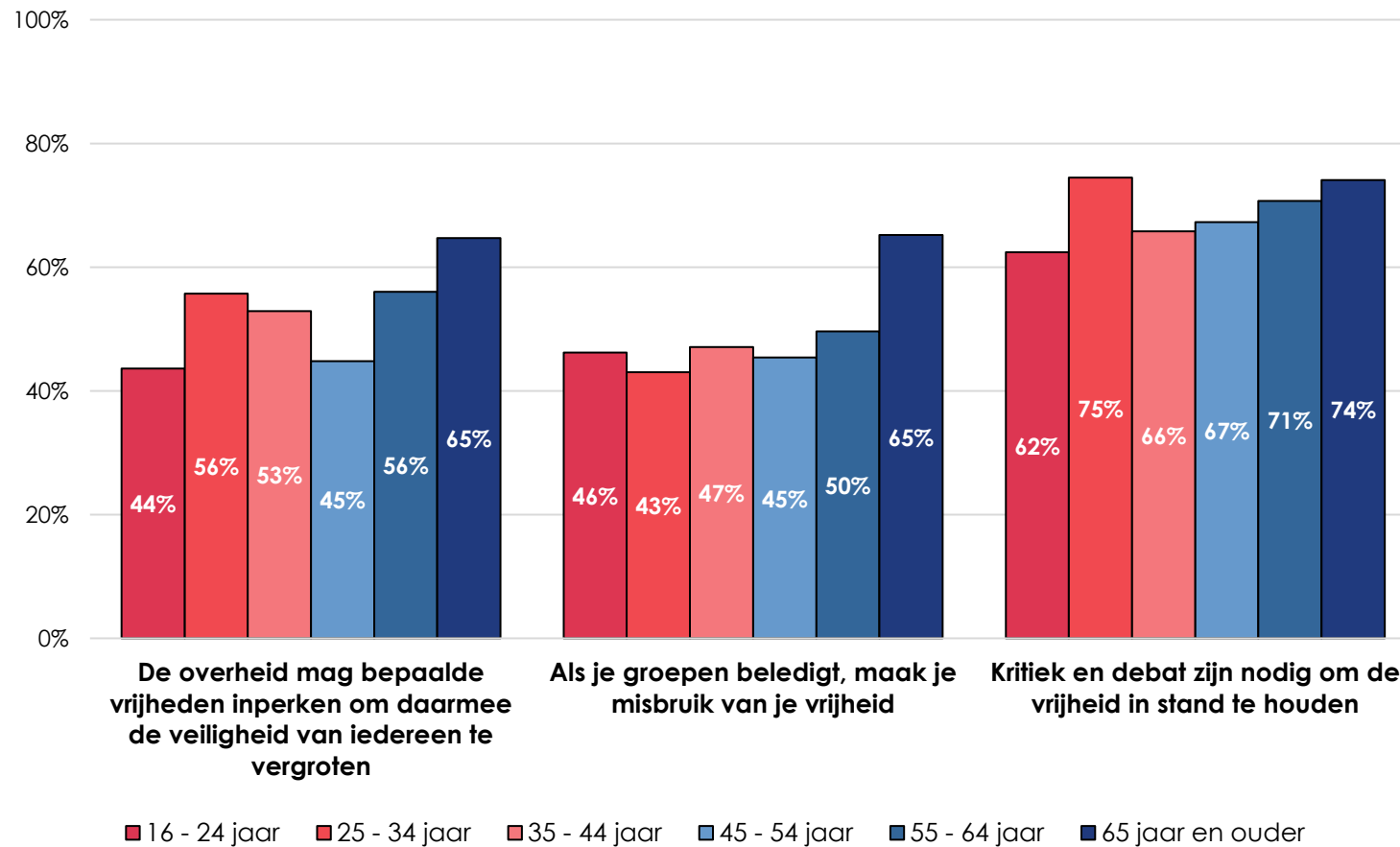
% EENS



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Uitspraken over vrijheid naar leeftijd

% EENS



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Op de voorgaande drie pagina's staan de uitspraken over vrijheid waarbij we verschillen waarnemen tussen mensen uit verschillende leeftijdscategorieën, of tussen mensen met een verschillende herkomst. In de figuren staat steeds het percentage afgebeeld dat het met de uitspraak eens of zeer eens is.

Mijn gevoel van vrijheid is de afgelopen vijf jaar toegenomen

Turkse en Marokkaanse mensen vinden vaker dat hun gevoel van vrijheid is toegenomen (22%) dan mensen zonder migratieachtergrond (12%). Verder zien we dat jongeren van 16-24 jaar (23%) het vaker eens zijn met de uitspraak dat hun gevoel van vrijheid de afgelopen vijf jaar is toegenomen (23%) dan 65-plussers.

Iedereen mag doen en laten wat hij wil, zolang hij zich maar aan de wet houdt

Mensen met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond zijn het vaker eens met de uitspraak dat iedereen mag doen wat hij wil zolang men zich aan de wet houdt (67%) dan mensen zonder migratieachtergrond (60%). Voor leeftijd zien we geen verschillen.

Ik kan in Nederland altijd uitkomen voor mijn meningen, overtuigingen en gevoelens

Respondenten in de leeftijdscategorieën 16-24 jaar (48% eens of zeer eens), 35-44 jaar (52%) en 45-54 jaar (41%) vinden minder vaak dat je in Nederland altijd kunt uitkomen voor je mening, overtuiging of gevoelens dan 55-plussers (60%). Voor herkomst zien we geen effect.

Onze vrijheid is steeds minder vanzelfsprekend

Over het algemeen zien we dat hoe ouder mensen worden, hoe meer men het ermee eens is dat onze vrijheid steeds minder vanzelfsprekend is. De categorie 25-34 jarigen (55%) is het significant minder vaak eens met de stelling dan 65-plussers (71%). Er is geen effect van herkomst.

De overheid mag bepaalde vrijheden inperken om daarmee de veiligheid van iedereen te vergroten

Met uitzondering van de groep 25-34-jarigen, zijn 65-plussers het vaker eens met de stelling dat de overheid vrijheden mag inperken voor het verhogen van de veiligheid (65%) dan mensen onder de 65 jaar.

Als je groepen beledigt, maak je misbruik van je vrijheid

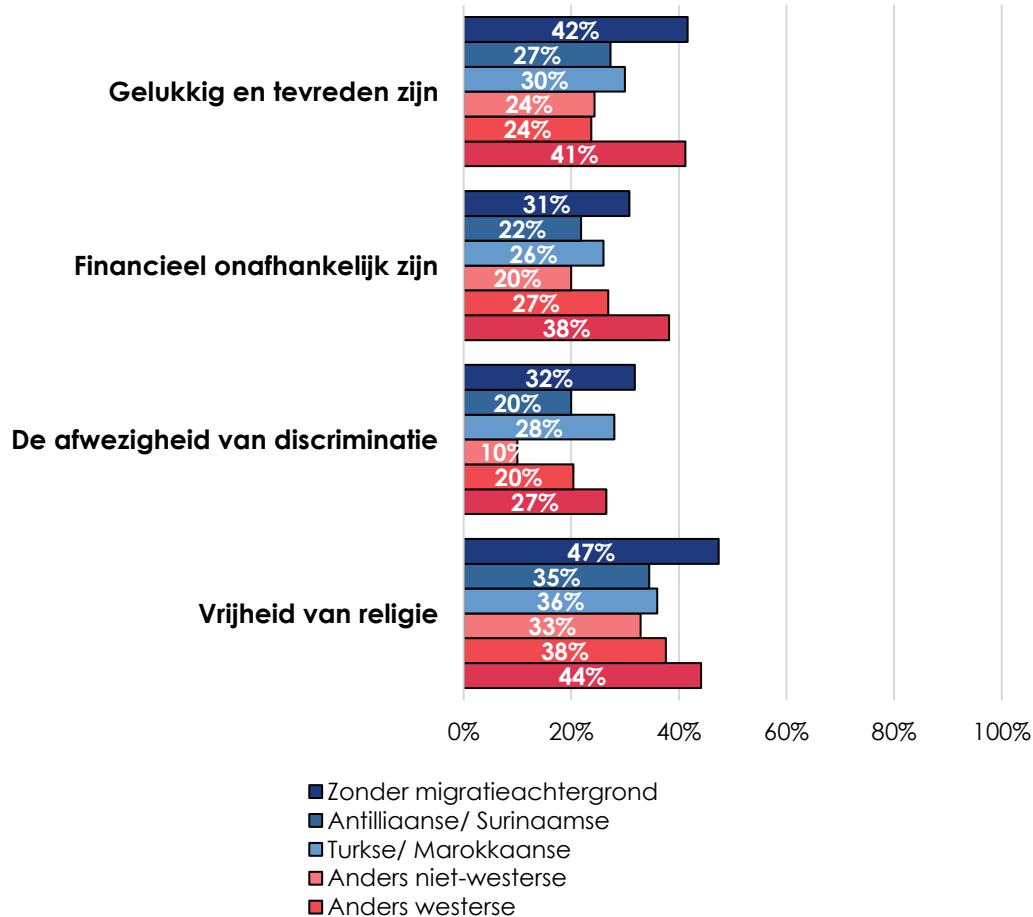
De mening van 65-plussers wijkt op deze stelling significant af van die van alle leeftijdsgroepen onder de 65 jaar: 65-plussers zijn het vaker eens met de stelling dat je misbruik maakt van je vrijheid als je groepen beledigt (65%). Bij jongere mensen is dit beperkt tot de helft.

Kritiek en debat zijn nodig om de vrijheid in stand te houden

Dat kritiek en debat nodig zijn om de vrijheid in stand te houden wordt door mensen van 16-24 jaar (62%) en 35-44 jaar (66%) minder vaak beaamd dan door mensen van 65 jaar en ouder (74%).

3.2 Zijn de volgende zaken die mogelijk met vrijheid te maken hebben voldoende aanwezig?

Zijn deze zaken voldoende aanwezig in uw leven? - Herkomst



BRON: ALLE RESPONDENTEN

Aanwezigheid vrijheden

Kijken we naar de verschillen op herkomst en de wijze waarop zaken worden ervaren, dan zien we vier punten waarop mensen verschillen.

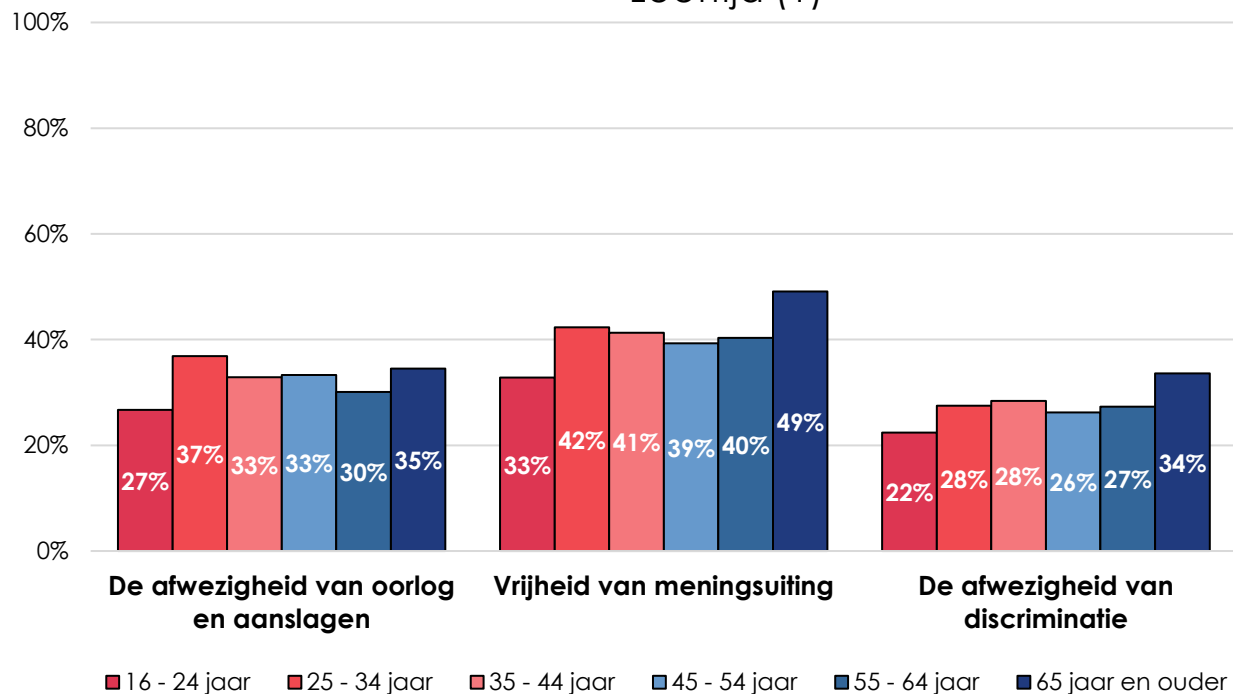
Mensen met een andere niet-westerse achtergrond ervaren minder geluk en tevredenheid (24%) dan mensen zonder migratieachtergrond (42%).

Mensen met een Indonesische herkomst zeggen vaker dat ze zich financieel onafhankelijk voelen (38%), mensen met een Surinaamse of Antilliaanse achtergrond juist minder (22%) dan mensen zonder migratieachtergrond (31%).

De afwezigheid van discriminatie wordt door mensen met een andere niet-westerse achtergrond (10%) en mensen met een Antilliaanse of Surinaamse achtergrond (20%) minder vaak voldoende ervaren dan door mensen zonder migratieachtergrond (32%).

Vrijheid van religie wordt door mensen met een andere niet-westerse achtergrond (33%) en mensen met een Turkse of Marokkaanse achtergrond (36%) minder vaak voldoende ervaren dan door mensen zonder migratieachtergrond (47%).

Zijn deze zaken voldoende aanwezig in uw leven? - Leeftijd (1)



BRON: ALLE RESPONDENTEN

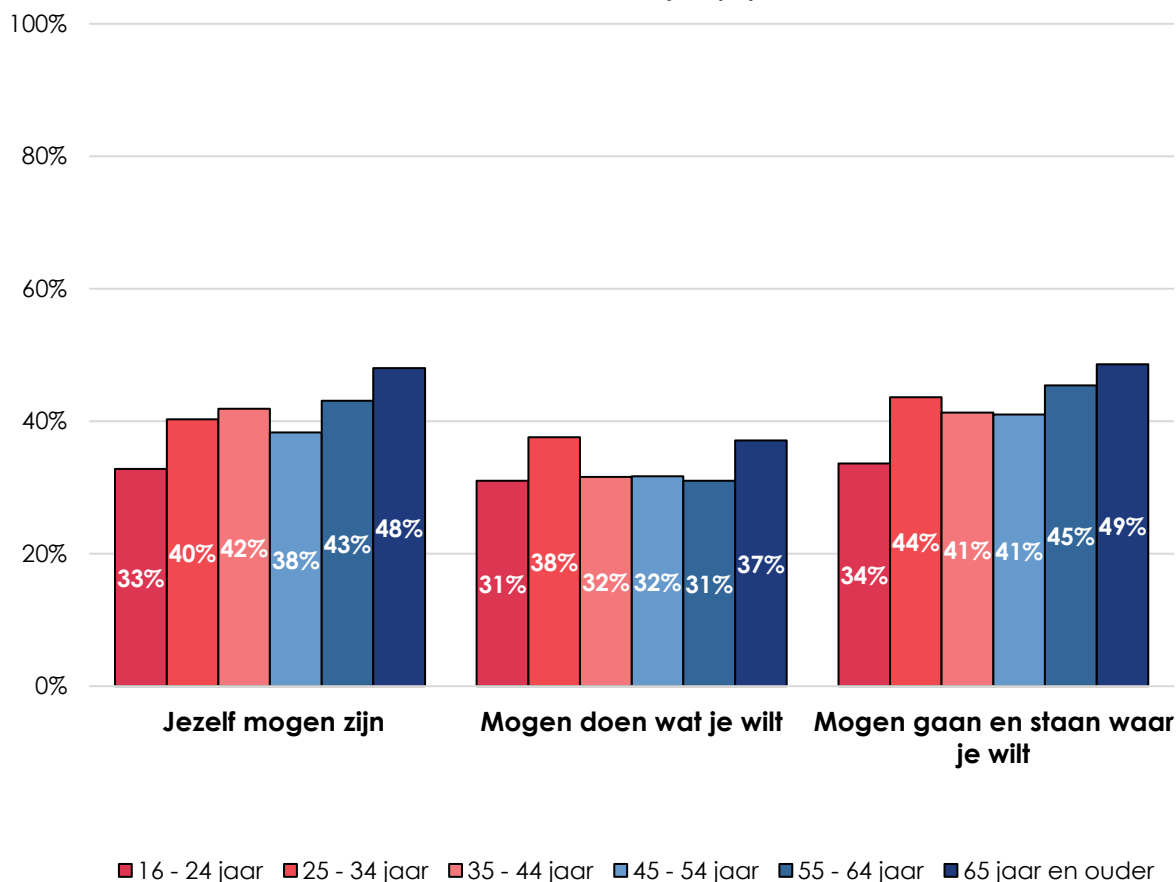
Aanwezigheid vrijheden

16-24-jarigen vinden *minder* vaak dat oorlog en aanslagen afwezig zijn (27%) dan 65-plussers (35%).

Vrijheid van meningsuiting wordt door mensen uit alle leeftijdscategorieën minder ervaren (33%-42%) dan door mensen van 65 jaar of ouder (49%).

Ook als het gaat om de afwezigheid van discriminatie, dan wordt dit meer ervaren door 65-plussers (34%) dan door mensen jonger dan 65 jaar (22% tot 28%).

Zijn deze zaken voldoende aanwezig in uw leven?
- Leeftijd (2)



Aanwezigheid vrijheden

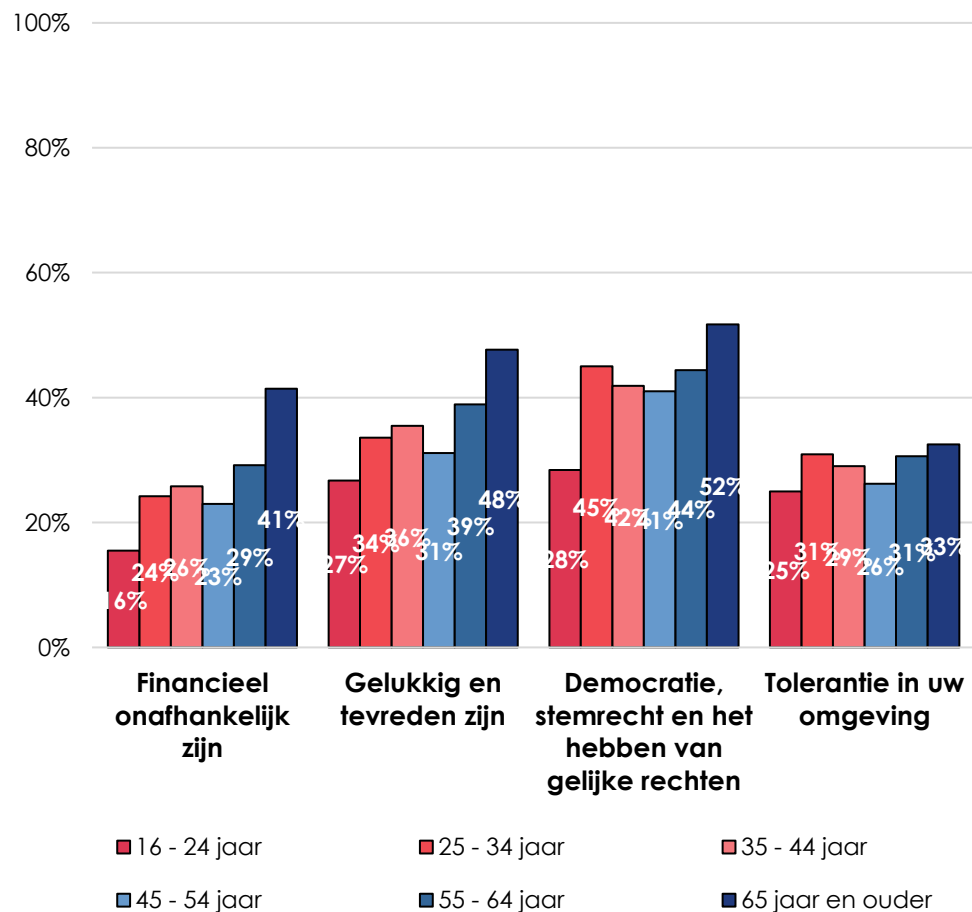
Mensen in de leeftijd 16 t/m 34 jaar (33%-40%), maar ook 45-54-jarigen (38%) vinden minder vaak dat ze zichzelf kunnen zijn dan 65-plussers (48%).

Voor *mogen doen wat je wilt* geldt dat de leeftijdscategorieën 16 t/m 44 jaar significant afwijken ten opzichte van de 65-plussers. Dit is niet zozeer zichtbaar in de figuur. Wel als wordt gekeken naar de lage scores, dus de mensen die het juist als *onvoldoende* ervaren. 5% tot 7% in deze categorieën zegt dat het onvoldoende aanwezig is (score 1 of 2) tegenover slechts 2% van de 65-plussers.

Slechts een derde van de 16-24-jarigen vindt echt dat ze kunnen gaan en staan waar ze willen (34%), tegenover bijna de helft van de 65-plussers (49%).

BRON: ALLE RESPONDENTEN

Zijn deze zaken voldoende aanwezig in uw leven? - Leeftijd (3)



Aanwezigheid vrijheden

Zoals kan worden verwacht, voelen mensen onder de 65 jaar minder vaak financiële onafhankelijkheid (16%-26%) dan mensen van 65 jaar of ouder (41%).

65-plussers lijken over het algemeen meer gelukkig en tevreden (48%) dan jongere mensen: van de 16-24-jarigen is ruim een kwart (27%) echt gelukkig en tevreden.

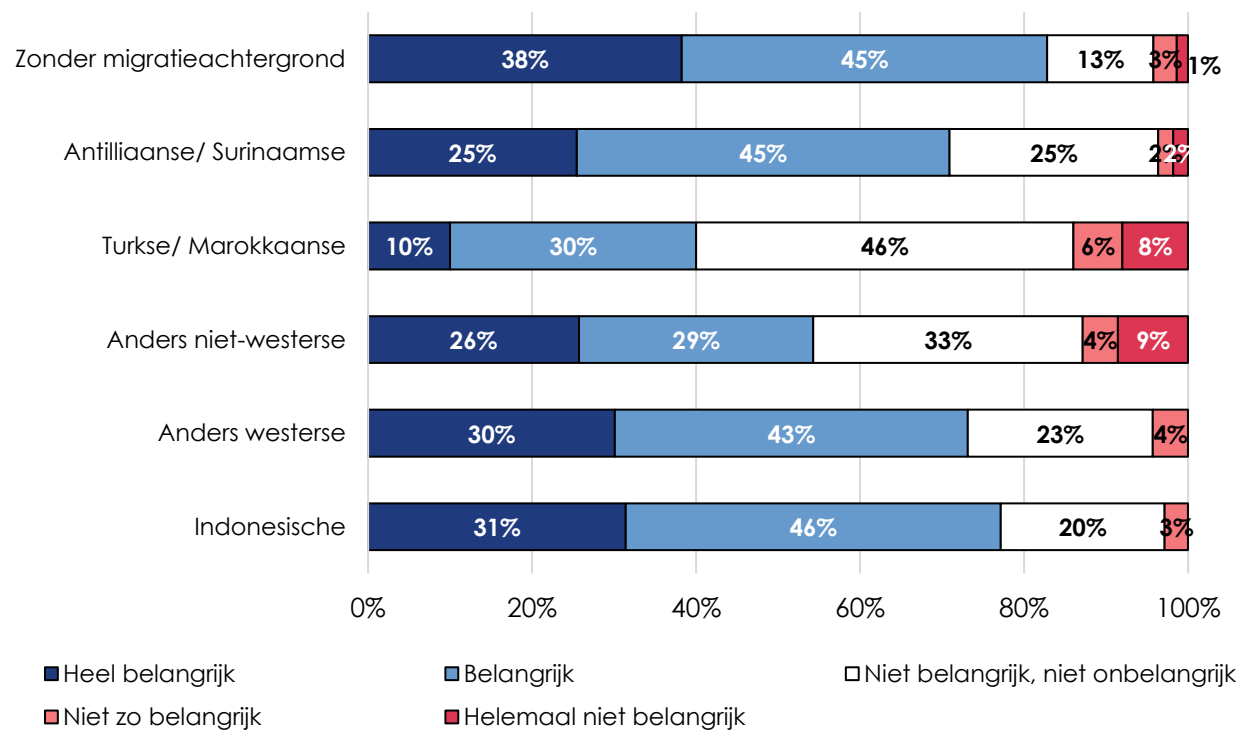
De meeste leeftijdsgroepen onder de 65 jaar vinden minder vaak dat democratie, stemrecht en gelijke rechten voldoende aanwezig zijn dan 65-plussers (52%).

Ten slotte zijn ook de 65-plussers net iets meer tevreden over de ervaring van tolerantie in de eigen omgeving (33%) dan jongere respondenten (25%-31%).

BRON: ALLE RESPONDENTEN

4.1 Hoe belangrijk vindt u het dat het Nationaal Comité 4 en 5 mei de volgende dingen doet?

Het organiseren van de Nationale Herdenking op 4 mei en Bevrijdingsdag op 5 mei

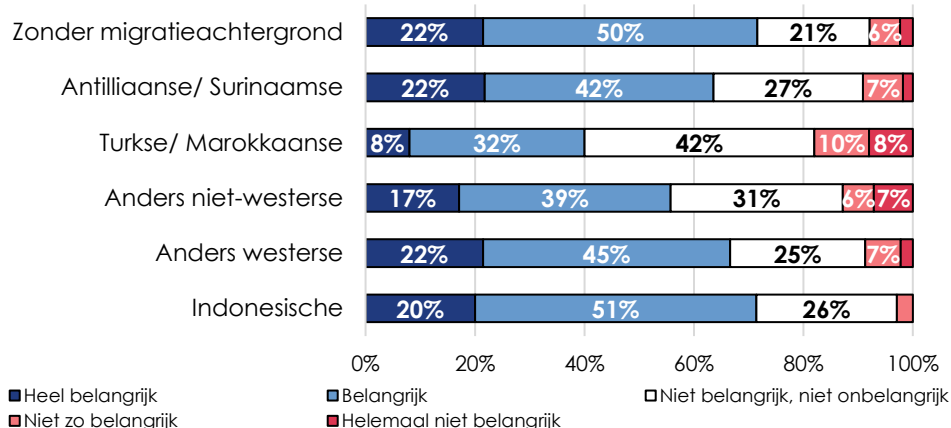


BRON: ALLE RESPONDENTEN

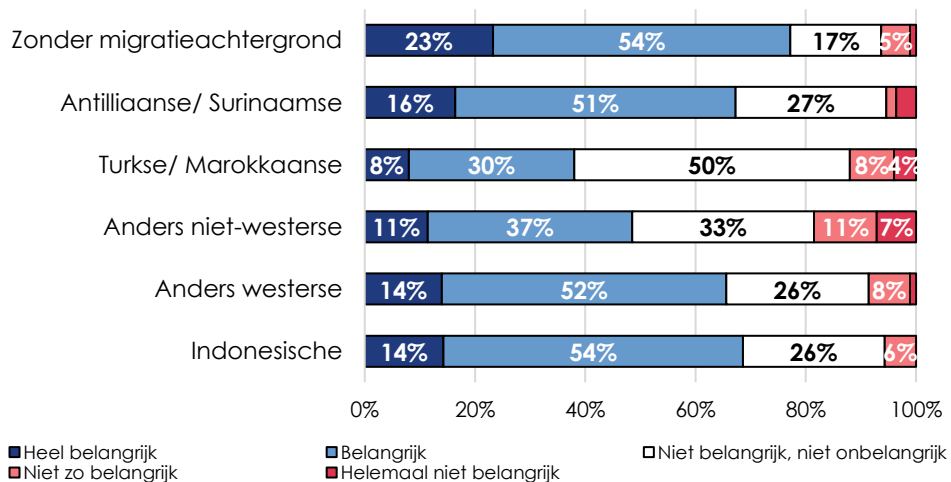
Taken Nationaal Comité en herkomst

Als het gaat om de taak van het organiseren van de Nationale Herdenking op 4 mei en Bevrijdingsdag op 5 mei, wijken mensen met een **Turkse of Marokkaanse** achtergrond, en mensen met een **andere niet-westerse** achtergrond significant af van mensen met een andere achtergrond. Deze groepen vinden het organiseren van de Nationale Herdenking en Bevrijdingsdag door het Nationaal Comité minder belangrijk dan de andere herkomstgroepen.

Het verbinden van herdenken en vieren op 4 en 5 mei aan actuele thema's als democratie, burgerschap, mensenrechten en rechtsstaat



Het aanbieden van educatief materiaal over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust en de herinnering daaraan



Taken Nationaal Comité en herkomst

Mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** vinden het minder belangrijk dat het Nationaal Comité 4 en 5 mei de herdenking en de viering aan actuele thema's verbindt (40% vindt het in zekere zin belangrijk tegenover 72% van de mensen zonder migratieachtergrond). Ditzelfde zien we bij mensen met een **andere niet-westerse achtergrond**: desondanks vindt meer dan de helft van deze groep dit een belangrijke taak (56%).

Ruim een derde van de mensen met een **Turkse of Marokkaanse achtergrond** (38%) vindt het belangrijk dat het Nationaal Comité educatief materiaal over de Tweede Wereldoorlog en de Holocaust en de herinnering daaraan aanbiedt. Dit is een aanzienlijk kleiner aandeel dan van de mensen zonder migratieachtergrond (77%). Ook bij de mensen met **een andere niet-westerse achtergrond** zien we dat deze taak minder vaak van belang wordt geacht (48%).

BRON: ALLE RESPONDENTEN

LISS PANEL

Voor de jaarlijkse meting van het Nationaal Vrijheidsonderzoek wordt vanaf 2020 gebruik gemaakt van het LISS panel van Centerdata. Het LISS panel is een representatieve afspiegeling van de Nederlandse bevolking en bestaat uit circa 5.000 huishoudens en 7.000 individuele panelleden. Deze huishoudens krijgen maandelijks vragenlijsten voorgelegd over verschillende onderwerpen. De wervingssteekproef voor het panel wordt getrokken door het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS): het is niet mogelijk jezelf aan te melden voor het panel.

STEEKPROEF

Voor het Nationaal Vrijheidsonderzoek is een selectie uit het LISS panel benaderd. De deelnemers van de eerste, tweede, derde en vierde meting uit 2020-2023 die nog steeds actief deelnemen aan het LISS panel zijn uitgenodigd voor het NVO 2024. Daarbij zijn er ook extra jongeren (16 en 17 jaar) en mensen met een migratieachtergrond geselecteerd. Uiteindelijk hebben ruim 1.100 personen aan het onderzoek meegedaan. Het grootste deel van deze respondenten heeft ook deelgenomen aan de vorige metingen (84% heeft meegedaan aan de meting van 2023).

De vragenlijst is net als vorige jaren voorgelegd in de maand februari. De vragen over de Nationale Herdenking en Bevrijdingsdag gaan over 4 en 5 mei 2023.

RESPONS

Van de panelleden die zijn uitgenodigd voor het Nationaal Vrijheidsonderzoek 2024 (n=1.480), hebben 1.167 leden de volledige vragenlijst ingevuld (79%). Dit is vergelijkbaar met voorgaande jaren (2020: 79%; 2021: 82%; 2022: 81%; 2023: 80%). De geselecteerde panelleden hadden van 5 tot en met 27 februari 2024 de tijd om de vragenlijst in te vullen. Naast de uitnodiging is er in deze maand twee keer een herinnering gestuurd aan de mensen die tot dan toe niet hadden geantwoord. Voor de deelname kregen respondenten een financiële vergoeding.

SAMENSTELLING NAAR LEEFTIJD

	Steekproef NVO 2024	Steekproef NVO 2023	Steekproef NVO 2022	Steekproef NVO 2021	Steekproef NVO 2020	Populatie (bron: CBS 2023)
16-24 jaar	10%	11%	10%	10%	10%	13%
25-34 jaar	13%	12%	10%	11%	13%	16%
35-44 jaar	13%	13%	11%	11%	12%	15%
45-54 jaar	16%	14%	15%	15%	16%	16%
55-64 jaar	19%	19%	19%	19%	19%	16%
65 jaar en ouder	30%	31%	36%	34%	30%	24%

SAMENSTELLING NAAR OPLEIDINGSTYPE (HOOGST AFGEROND)

	Steekproef NVO 2024	Steekproef NVO 2023	Steekproef NVO 2022	Steekproef NVO 2021	Steekproef NVO 2020	Populatie (bron: CBS 2023)
Basisonderwijs	7%	8%	10%	10%	10%	9%
Vmbo, mbo1, avo onderbouw	16%	18%	19%	20%	20%	19%
Havo, vwo	11%	11%	10%	11%	10%	10%
Mbo 2, 3, 4	26%	24%	23%	22%	23%	26%
Hbo	25%	25%	26%	25%	25%	21%
Universiteit	15%	15%	13%	13%	12%	14%

SAMENSTELLING NAAR HERKOMST

	Steekproef NVO 2024	Steekproef NVO 2023	Steekproef NVO 2022	Steekproef NVO 2021	Steekproef NVO 2020	Populatie (bron: CBS 2022)
Zonder migratieachtergrond	74%	76%	76%	77%	78%	75%
Eerste generatie westerse migratieachtergrond	6%	6%	6%	5%	5%	6%
Eerste generatie van niet-westerse migratieachtergrond	8%	7%	7%	7%	7%	7%
Tweede generatie van westerse migratieachtergrond	6%	5%	5%	6%	5%	5%
Tweede generatie van niet-westerse migratieachtergrond	7%	6%	6%	5%	5%	6%

SAMENSTELLING NAAR GESLACHT

	Steekproef NVO 2024	Steekproef NVO 2023	Steekproef NVO 2022	Steekproef NVO 2021	Steekproef NVO 2020	Populatie (bron: CBS 2023)
Man	49%	49%	48%	48%	47%	50%
Vrouw	51%	51%	52%	52%	53%	50%

SAMENSTELLING NAAR PROVINCIE

	Steekproef NVO 2024	Steekproef NVO 2023	Steekproef NVO 2022	Steekproef NVO 2021	Steekproef NVO 2020	Populatie (bron: CBS 2023)
Groningen	5%	5%	5%	5%	5%	4%
Friesland	4%	3%	4%	4%	4%	4%
Drenthe	2%	2%	3%	2%	3%	3%
Overijssel	7%	7%	6%	6%	6%	6%
Flevoland	2%	2%	3%	2%	2%	2%
Gelderland	13%	13%	13%	14%	15%	12%
Utrecht	7%	7%	6%	7%	7%	8%
Noord-Holland	16%	16%	16%	16%	16%	17%
Zuid-Holland	20%	20%	20%	20%	20%	22%
Zeeland	1%	2%	2%	2%	2%	2%
Noord-Brabant	16%	15%	15%	15%	15%	15%
Limburg	7%	7%	8%	7%	7%	7%

SAMENSTELLING NAAR HERKOMST

	Steekproef NVO 2024
Zonder migratieachtergrond	74%
Antilliaans / Surinaams	5%
Turks / Marokkaans	4%
Andere niet-westerse migratieachtergrond	6%
Andere westerse migratieachtergrond	8%
Indonesisch	3%

KRUISTABEL: SAMENSTELLING NAAR HERKOMST * LEEFTIJD

	Zonder migratieachtergrond	Antilliaans / Surinaams	Turks / Marokkaans	Andere niet-westerse migratieachtergrond	Andere westerse migratieachtergrond	Indonesisch
16-24 jaar	10%	11%	22%	13%	5%	0%
25-34 jaar	12%	15%	14%	21%	18%	3%
35-44 jaar	12%	15%	24%	20%	15%	11%
45-54 jaar	16%	13%	12%	18%	14%	11%
55-64 jaar	19%	29%	18%	10%	13%	23%
65 jaar en ouder	31%	18%	10%	18%	34%	51%

KRUISTABEL: SAMENSTELLING NAAR HERKOMST * GESLACHT

	Zonder migratieachtergrond	Antilliaans / Surinaams	Turks / Marokkaans	Andere niet-westerse migratieachtergrond	Andere westerse migratieachtergrond	Indonesisch
Man	48%	60%	48%	51%	53%	46%
Vrouw	52%	40%	52%	49%	47%	54%

KRUISTABEL: SAMENSTELLING NAAR HERKOMST * OPLEIDING

	Zonder migratieachtergrond	Antilliaans / Surinaams	Turks / Marokkaans	Andere niet-westerse migratieachtergrond	Andere westerse migratieachtergrond	Indonesisch
Basisonderwijs	6%	13%	21%	9%	4%	6%
Vmbo, mbo1, avo onderbouw	18%	18%	17%	7%	12%	12%
Havo, vwo	11%	13%	9%	16%	11%	12%
Mbo 2, 3, 4	27%	27%	28%	24%	21%	21%
Hbo	26%	15%	11%	18%	25%	24%
Universiteit	13%	15%	15%	27%	27%	27%

RAPPORTAGE VAN DE RESULTATEN

Bij het maken van vergelijkingen tussen de metingen van verschillende jaren zijn alleen de deelnemers meegenomen die aan meerdere metingen hebben meegedaan. Dit geldt niet voor de afzonderlijke resultaten in de afbeeldingen: hierbij is steeds de *volledige* steekproef meegenomen.

Bij sommige vragen was het mogelijk te antwoorden met 'Ik weet het niet'. Als deze categorie buiten beschouwing is gelaten in een analyse staat dat vermeld in het rapport. In alle andere gevallen is de categorie wel meegenomen.

Voor de vragen over de deelname aan onderdelen van de Nationale Herdenking en Bevrijdingsdag, de vraag over wie men herdenkt tijdens 4 mei, de redenen waarom men wel of niet stilstaat bij 4 en 5 mei en de herdenkingen die men vorig jaar heeft gevolgd geldt: men moest per item antwoorden met 'nee' of 'ja'. Voor deze methode is gekozen omdat een simpelere 'meer antwoorden mogelijk'-vraag bepaalde resultaten kan onderbelichten als mensen te snel door de vragen heen gaan.

VERSCHILLEN

Bij de resultaten van specifieke vragen is gekeken of er verschillen zijn tussen leeftijdscategorieën en herkomst. Wanneer we spreken over 'zonder migratieachtergrond' betekent dit dat zowel de persoon zelf als beide ouders in Nederland zijn geboren. Van een bepaalde herkomstgroep is sprake als tenminste één van de ouders in het buitenland is geboren.

De hoogst gevolgde opleiding is als controlevariabele meegenomen in de analyse, er is niet gerapporteerd over verschillen naar opleiding.

Als in deze rapportage wordt gesproken van verschillen, betekent het dat het een significant verschil betreft. Er is rekening gehouden met een p-waarde van 0.05. Dit betekent dat bij een significant resultaat, de kans dat het gevonden verschil op toeval berust, 5% of minder is. Voor vergelijkingen tussen het voorgaande jaar en de huidige meting is de McNemar-toets of Wilcoxon Signed Ranks-toets gebruikt, afhankelijk van het aantal categorieën. Hierin zitten alleen deelnemers aan beide jaren. Voor trendanalyses over alle vijf de jaren heen is gebruik gemaakt van een mixed effects-model waarbij alle deelnemers van alle jaren zijn meegenomen. Aangezien de samenstelling van de groepen varieert in leeftijd, opleidingstype en/of herkomst (migratieachtergrond) zijn multivariate analyses (regressie) uitgevoerd waarin tegelijk opleiding, leeftijd en herkomst zijn opgenomen. De resultaten naar leeftijd en herkomst zijn gerapporteerd in hoofdstuk 5 (VERSCHILLEN TUSSEN GROEPEN).